

MONICA CĂLUȘER
(editor)

CARTA EUROPEANĂ A LIMBILOR REGIONALE
SAU MINORITARE ÎN ROMÂNIA

ÎNTRE NORME ȘI PRACTICI

CARTA EUROPEANĂ A LIMBILOR REGIONALE SAU MINORITARE ÎN ROMÂNIA. ÎNTRE NORME ȘI PRACTICI

Cluj-Napoca, Fundația CRDE, 2009

160 p.; 16x23,5 cm

ISBN: 978-973-7670-14-4

I. Călușer, Monica (editor)

353(498): 342.725

342.725(498)

323.15(4): 342.725

© CENTRUL DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
Cluj-Napoca, 2009

Cartea a apărut cu sprijinul
ADMINISTRAȚIEI FONDULUI CULTURAL NAȚIONAL

Seria: „Diversitate Etnoculturală în România”

Coordonatori: Gábor Ádám și Levente Salat

Volumul 19: Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în România. Între norme și practici

Lector: Amelia Gorcea

Tehnoredactare: AMM Design SRL

Coperta și grafica seriei: Elemér Könczey

**CARTA EUROPEANĂ
A LIMBILOR REGIONALE
SAU MINORITARE ÎN ROMÂNIA
ÎNTRE NORME ȘI PRACTICI**

**MONICA CĂLUȘER
(editor)**

CENTRUL DE
RESURSE PENTRU
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ

ETHNOCULTURAL
DIVERSITY
RESOURCE
CENTER

Cuprins

MONICA CĂLUȘER, AMELIA GORCEA, OLIMPIA MOȘTEANU, Studiu introductiv	7
MÁRIA KOVÁCS, Utilizarea limbilor minoritare în învățământ.....	15
DANIEL POP, Autoritățile administrative și serviciile publice	53
RARIȚA ZBRANCA, Utilizarea limbilor minoritare în mass-media	94
MONICA CĂLUȘER, AMELIA GORCEA, OLIMPIA MOȘTEANU, Concluzii	134
Bibliografie	143
Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare	145

MONICA CĂLUȘER, AMELIA GORCEA, OLIMPIA MOȘTEANU

Cuvânt introductiv

Limba este mai mult decât un instrument al comunicării, reprezentând un element definitoriu al identității. Ea este mijlocul de transmitere a moștenirii culturale, a literaturii, istoriei și a tradițiilor. Astfel, valoarea limbii este dată nu numai de utilitatea în comunicare, cât și de relevanța simbolică.

Într-o lucrare intitulată simbolic „Moartea limbii”, David Crystal¹ aprecia că, din cele aproximativ 6.000 de limbi vorbite azi în lume, jumătate vor dispărea până la finalul acestui secol. Altfel spus, o limbă dispăre la fiecare două săptămâni. Cifrele prezentate de Crystal sunt contestate, însă cercetătorii în domeniu sunt de acord că, în lipsa unor măsuri adecvate, dispariția unei bune părți a limbilor vorbite azi este inevitabilă.

Recunoscând limbile minoritare și regionale ca parte a moștenirii culturale europene, *Carta europeană a limbilor minoritare sau regionale* își propune să contribuie la protejarea acestora de la dispariție și la promovarea utilizării lor în spațiul public în multiple domenii ale vieții sociale. De asemenea, Carta oferă recomandări privind modul în care diferența și diversitatea pot fi acomodate și respectate în societate. Altfel spus, documentul oferă modalități de prevenire a conflictelor, cu condiția punerii sale în practică în mod corespunzător.

Carta este primul tratat internațional care se ocupă în mod explicit cu diversitatea lingvistică și își propune protejarea acesteia. Ratificarea Cartei este primul pas. Implementarea trebuie să urmeze acestuia, conform cu obligațiile legale pe care statul și le-a asumat prin ratificare. Monitorizarea implementării Cartei, nu doar de Consiliul Europei, dar mai ales de către organizațiile guvernamentale naționale este un proces continuu care începe odată cu intrarea în vigoare a Cartei.

Proiectul *Monitorizarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare*, care documentează acest volum, vizează monitorizarea activității și a măsurilor autorităților publice privind drepturile lingvistice ale minorităților naționale. Demersul este realizat în paralel cu elaborarea primului raport de țară privind stadiul implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România.

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și obiectivele ei

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare a fost adoptată de Consiliul Europei la 25 iunie 1992, intrând în vigoare la 1 mai 1998. Apariția Cartei

1 David Crystal: *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

a fost pregătită de o serie de rezoluții adoptate de Parlamentul European care pun accentul pe valorizarea multilingvismului, în principal Rezoluția Arfé din 1981 și 1983. Aceste Rezoluții au afirmat sprijinul în special financiar al Parlamentului European pentru limbile regionale și minoritare din Comunitate.

În acest context în care recunoașterea rolului important al limbilor minoritare și regionale în patrimoniul cultural european devine un aspect din ce în ce mai vizibil pe agenda instituțiilor europene, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei adoptă Opinia nr. 142 (1988), prin care sprijină ideea unei Carte dedicate limbilor minoritare. Elaborarea documentului începe în 1989, pentru a fi adoptată de Comitetul Miniștrilor trei ani mai târziu. Documentul este deschis semnăturilor la 5 noiembrie 1992, fiind semnat de unsprezece state.

Intrarea în vigoare a Cartei este stabilită la 5 ani de la adoptare, astfel că în 1998 șapte state care ratificaseră deja Carta o pun în practică.

Până în prezent Carta a fost ratificată de către douăzeci și patru de state, alte nouă state fiind doar semnate. Printre statele care au aderat la Cartă, fără să o pună însă în aplicare, amintim Franța, Italia, Rusia. Alte țări membre ale Consiliului Europei precum Grecia, Țările Baltice, Belgia, Portugalia au refuzat să semneze documentul.

Obiectivul Cartei, așa cum este el definit în preambul, este în primul rând cultural și lingvistic. Documentul a fost elaborat pentru a proteja și promova limbile minoritare sau regionale, ca parte a moștenirii istorice a Europei. Astfel, Carta își propune să asigure utilizarea limbilor regionale sau minoritare în educație și media, precum și să permită și să încurajeze folosirea lor în justiție, administrație, activitățile culturale, economice și sociale. De asemenea, Carta își propune să contribuie la prevenirea de la dispariție a limbilor care se dovedesc a fi din ce în ce mai puțin utilizate. În acest fel, Carta stabilește o serie de obiective și principii pe care statele se angajează să le aplice la nivelul tuturor limbilor minoritare sau regionale de pe teritoriul lor.

Carta propune o serie de măsuri menite să faciliteze și să încurajeze utilizarea acestor limbi în spațiul public. Textul documentului se bazează pe respectarea suveranității naționale și a integrității teritoriale a statului. El nu se referă la relația dintre limba/limbile oficiale ale statului și limbile minoritare sau regionale în termeni antagonici sau de competiție. Promovarea și dezvoltarea limbilor minoritare sau regionale nu trebuie făcută în detrimentul limbilor oficiale. Astfel, abordarea aleasă de autorii documentului a fost cea a multilingvismului și a interculturalității. Realitatea socială și culturală a fiecărui stat trebuie să se reflecte în aplicarea Cartei, iar fiecare limbă să beneficieze de locul și rolul pe care îl merită.

Carta se remarcă între documentele europene și internaționale similare prin accentul pus pe limbă și nu pe grupurile minoritare etnice. Astfel, Carta evită terminologia, de cele mai multe ori vag definită în documentele similare, precum *grupuri etnice* sau *minorități naționale*. Beneficiarul Cartei este limba, relația cu limbile minoritare sau regionale fiind definită în termeni de utilizare a limbii.

Un alt aspect definitoriu al Cartei constă în forma angajamentului pe care fiecare stat care ratifică documentul îl asumă. Autorii Cartei s-au confruntat cu problema alcătuirii unui instrument relevant unor situații variate. Europa este un continent divers în ceea ce privește situația limbilor minoritare și regi-

onale, în privința numărului vorbitorilor, a răspândirii geografice a acestora, a gradului de utilizare în spațiul public și privat, precum și în privința statutului legal pe care aceste limbi îl au. Pornind de la nevoia de flexibilitate și ținând cont de aceste diferențe de utilizare a limbilor regionale și minoritare care se regăsesc în cadrul spațiului european, documentul a fost conceput ca un meniu din care statul, în procesul de ratificare a Cartei, alege atât limbile pentru care se aplică, cât și articolele pe care le va implementa.

Documentul este alcătuit din 5 părți și un preambul. Preambulul definește scopul Cartei, și anume, o Europă bazată pe principiile democrației și ale diversității culturale, în cadrul suveranității naționale și al integrității teritoriale. Prin referirile la documente internaționale, precum *Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice al Națiunilor Unite* și *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei*, Preambulul solicită statelor protecția limbilor regionale sau minoritare, pentru că doar interdicția discriminării nu pare a asigura o protecție suficientă a acestora. În același timp, susține importanța cunoașterii limbii sau limbilor oficiale ale statului, precum și faptul că implementarea Cartei nu aduce prejudicii utilizării limbilor oficiale.

Partea I – articolele 1 – 6 – definesc obiectul și beneficiarii Cartei. Astfel, limbile minoritare sau regionale sunt definite ca acele limbi folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului. Carta specifică faptul că limbile minoritare sau regionale nu sunt limbi oficiale. Documentul evită să facă referiri la limbi cărora ar trebui să li se aplice într-o mai mare sau mai mică măsură; totuși scopul Cartei nu include și protejarea limbilor comunităților de imigranți.

Prin “zonă în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită” Carta înțelege aria geografică în care această limbă reprezintă modul de exprimare a unui număr de persoane justificând adoptarea a diferite măsuri de protecție și de promovare prevăzute prin prezenta Cartă.

Prin “limbi non-teritoriale” se înțeleg limbile folosite de cetățenii unui stat, diferite de limba sau limbile folosite de restul populației statului, dar care, deși folosite în mod tradițional pe teritoriul statului, nu pot fi asociate cu o anumită arie geografică a acestuia.

Aplicarea Cartei se impune acolo unde numărul de vorbitori ai unei limbi o justifică. Nu există așteptări de implementare a Cartei în cazul comunităților foarte mici de vorbitori, însă situațiile unde aceasta este necesară sunt definite de către fiecare stat în parte. Aplicarea Cartei este în principal teritorială, însă în anumite situații se acceptă implementarea ei și pentru limbi a căror utilizare nu este clar asociată cu un teritoriu bine delimitat. Chiar dacă dialectele limbilor oficiale nu fac obiectul Cartei, aceasta se poate aplica pentru așa-numitele limbi mai puțin vorbite, dar care au statut de limbă oficială².

Partea a II-a a Cartei, articolul 7 prezintă principiile generale care se aplică tuturor limbilor minoritare sau regionale de pe un teritoriu, fără a menționa măsuri corespunzătoare. Un prim aspect este recunoașterea existenței acestor limbi, precum și respectarea ariei geografice unde sunt vorbite. Dincolo de re-

2 Lesser-used languages, precum limba suedeză în Finlanda.

afirmarea non-discriminării, această parte solicită prezervarea limbilor minoritare sau regionale prin învățământ în aceste limbi atât pentru vorbitori, cât și pentru nevorbitori și prin promovarea contactelor între vorbitorii de limbi diferite. De asemenea, Partea a II-a a Cartei pune accentul pe reprezentarea în forurile de decizie a intereselor acestor limbi.

Partea a III-a (articolele 8-14) conține prevederi concrete în domeniile: învățământ, justiție, autorități administrative și servicii publice, mijloace de comunicare, activități și facilități culturale, viață economică și socială și schimburi transfrontaliere.

Articolul 8 face referire la nivele și componente diferite ale sistemului de educație, de la grădiniță la universitate și educația adultului. Următoarele două articole se referă la utilizarea limbilor minoritare în relație cu autoritățile juridice și administrative, precum și la serviciile publice în limba maternă.

Articolul 11 se referă la oferta de servicii media și accesul la mijloacele de comunicare în masă, la nevoia de acțiune afirmativă din partea statului pentru a garanta că inferioritatea numerică sau posibilitățile financiare nu reprezintă un impediment pentru a asigura mass-media în limbile minoritare sau regionale. În mod similar, articolul 12 își propune să asigure existența și accesul la activități culturale în aceste limbi. Pentru a asigura utilizarea limbilor minoritare în toate domeniile vieții, articolul 13 recomandă măsuri care să faciliteze utilizarea acestora în afaceri, comerț și servicii. Ultimul articol al Părții a III-a se referă la situațiile în care limbile minoritare sau regionale traversează granițele de stat. În aceste cazuri sunt recomandate schimburi culturale, educaționale. Acestea pot fi prevăzute de tratatele bilaterale sau multilaterale, precum și în acordurile încheiate de autoritățile locale sau regionale din zona graniței.

În ciuda caracterului obligatoriu, Carta se caracterizează prin flexibilitate. Fiecare stat care ratifică Carta trebuie să aplice în întregime principiile Părții a II-a în cazul tuturor limbilor minoritare sau regionale care corespund definiției date de Cartă și care sunt utilizate pe teritoriul acestora.

Partea a III-a se aplică unui număr de limbi explicit definite de stat în procesul de ratificare. De asemenea, din cele 68 de articole, un număr minim de 35 trebuie alese, dintre care minim 3 trebuie să corespundă domeniilor învățământ și activități și facilități culturale, respectiv minim un articol din fiecare din cele cinci capitole: justiția, autoritățile administrative și serviciile publice, mijloacele de comunicare, viața economică și socială, schimburile transfrontaliere. Această posibilitate de a alege ca dintr-un meniu ceea ce se potrivește pentru fiecare context în parte face Carta aplicabilă unor situații atât de diverse.

Partea a IV-a se referă la procesul de monitorizare a implementării Cartei. Pe de o parte, statele care au ratificat Carta trebuie să prezinte rapoarte periodice Consiliului Europei privind stadiul implementării. Primul raport se prezintă la un an după intrarea în vigoare, următoarele rapoarte fiind la trei ani de la acest eveniment.

Pe de altă parte, rapoartele sunt evaluate de un comitet de experți ai Consiliului. Aceștia analizează informația furnizată de stat, precum și de organizații neguvernamentale ale minorităților lingvistice și elaborează un raport de evaluare. Aceste rapoarte sunt însoțite de recomandări din partea Comitetului Miniștrilor Consiliului și constituie baza evaluării următoare.

Partea a V-a include prevederile finale privind semnarea, ratificarea și intrarea în vigoare a documentului.

Monitorizarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România

Carta europeană a limbilor minoritare sau regionale este un instrument al Consiliului Europei care oferă principii orientative privind modul în care limbile regionale și minoritare ar trebui protejate și promovate în mod cotidian. Importanța Cartei constă în accentul pe care îl pune pe angajamente clare de protecție și promovare a limbilor. Pe măsură ce documentul devine acceptat și aplicat de tot mai multe state europene, Carta reprezintă un instrument de evaluare a modului în care limbile minoritare sau regionale sunt utilizate în toate sferele vieții publice.

În ciuda faptului că principiile Cartei au fost scrise înainte de 1989 reflectând condițiile Europei de vest, acestea se dovedesc a fi relevante și pentru Europa centrală și de est. Acest lucru se datorează în principal caracterului flexibil al documentului. Astfel, dintre statele care au ratificat Carta, jumătate provin din Europa post-comunistă, iar alte cinci au semnat-o doar.

Pentru ca aceste principii să nu rămână o declarație de intenție, procesul de monitorizare este esențial. Implementarea lor este un demers complex care vizează nu numai activitățile autorităților publice, dar și membrii comunităților lingvistice, precum și populația majoritară. Pentru ca analiza Comitetului de experți să fie cât mai pertinentă, sunt realizate vizite de monitorizare în teritoriu în vederea completării raportului cu perspectiva beneficiarilor. Chiar dacă nu există rapoarte alternative, la fel ca și în cazul altor documente similare³, orice informare din partea minorităților sau a organizațiilor neguvernamentale privind implementarea Cartei este utilă Comitetului de evaluare.

Carta adoptată la Strasbourg în 1992, a fost semnată de România în 1995 și ratificată prin Legea nr. 282 din 2007. Documentul a intrat în vigoare la 1 mai 2008, anul 2009 reprezentând momentul primului raport de țară privind progresele realizate de România în implementarea prevederilor asumate din Cartă.

Pe cale de consecință, conform prevederilor paragrafului 2, art. 2 al Cartei, România s-a angajat:

În ceea ce privește orice limbă indicată în momentul ratificării, al acceptării sau al aprobării, în conformitate cu articolul 3, fiecare Parte se angajează să aplice un minimum de treizeci și cinci de paragrafe sau alineate selecționate dintre prevederile Părții III a prezentei Carte, dintre care cel puțin trei selecționate din fiecare din articolele 8 și 12 și unul (cel puțin) din fiecare din articolele 9, 10, 11 și 13.

Iar, conform art. 2 al Legii nr. 282 prevederile Cartei se aplică următoarelor 20 de limbi minoritare folosite pe teritoriul României: limba albaneză; limba armeană; limba bulgară; limba cehă; limba croată; limba germană; limba grea-

3 Ca de exemplu în cazul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale.

că; limba italiană; limba idiș; limba macedoneană; limba maghiară; limba poloneză; limba romani; limba rusă; limba ruteană; limba sârbă; limba slovacă; limba tătară; limba turcă; limba ucraineană.

De asemenea, legea identifică limbile minorităților naționale care intră sub incidența diferitelor părți ale Cartei. Ca urmare, art. 5 din Legea nr. 282 stipulează că prevederile cuprinse în Partea a III-a a Cartei se aplică limbilor minorităților naționale, ceea ce reduce scopul aplicării la un număr de zece limbi: limba bulgară; limba cehă; limba croată; limba germană; limba maghiară; limba rusă; limba sârbă; limba slovacă; limba turcă; limba ucraineană. Conform art. 4 al legii, în cazul celorlalte zece limbi minoritare sau regionale se aplică doar prevederile Părții a II-a din Cartă.

În lipsa unui teritoriu clar delimitat pentru fiecare limbă din cele 10, principiul utilizat în cazul României este cel al procentului minimal din populația locală. Astfel, în domeniile unde delimitarea teritorială este necesară, Carta se aplică dacă procentul populației minoritare dintr-o unitate administrativ-teritorială este cel puțin 20%.

Cadrul monitorizării periodice a procesului de implementare a Cartei este conferit de prevederile art. 15 al Cartei care stipulează următoarele:

Părțile vor prezenta periodic secretariatului general al Consiliului Europei, într-o formă ce urmează a fi stabilită de Comitetul Miniștrilor, un raport asupra politicii urmărite, în conformitate cu Partea a II-a a prezentei Carte, și asupra măsurilor luate pentru aplicarea dispozițiilor Părții a III-a pe care le-au acceptat. Primul raport trebuie să fie prezentat în anul imediat următor intrării în vigoare a Cartei pentru partea respectivă, iar celelalte rapoarte, la intervale de 3 ani după primul raport.

Pe cale de consecință, în cazul României, termenul primului raport este stabilit pentru luna mai a anului 2009. În ceea ce privește structura raportului național aceasta a fost adoptată cu ocazia celei de a 648-a întâlniri a Comitetului Miniștrilor, din data de 10 noiembrie 1998, care prevede întocmirea raportului pentru fiecare limbă și domeniu de aplicare. Astfel, pentru fiecare din cele șapte domenii ale vieții publice: învățământul, justiția, administrația și serviciile publice, mijloace de comunicare, activitățile și facilitățile culturale, viața economică și socială, precum și schimburile transfrontaliere România s-a angajat să realizeze un raport al progreselor din perioada de implementare. Este important de notat că această raportare se referă în exclusivitate doar la acele paragrafe sau alineate selecționate dintre prevederile Părții a III-a a Cartei, care au fost transpuse în legislația națională de către România.

La aproape doi ani de la ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România, atât autoritățile publice, cât și societatea civilă evaluează modul în care sunt puse în practică prevederile acestui document. Acest demers este unul complex și are în vedere, pe de o parte, dificultățile întâmpinate în practică, și, pe de altă parte, schimbările apărute după ratificarea documentului.

Proiectul Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (CRDE), „Monitorizarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau mino-

ritare” și-a propus să contribuie la construcția democratică a României prin creșterea eficienței aplicării legislației privind utilizarea limbilor minoritare în România. Proiectul a vizat monitorizarea activității și a măsurilor autorităților publice privind drepturile lingvistice ale minorităților naționale; sprijinirea autorităților române în elaborarea primului raport de țară privind stadiul implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare; facilitarea legăturii directe între minoritățile naționale și autoritățile publice prin practici de consultare; creșterea participării minorităților la viața publică și promovarea utilizării drepturilor lingvistice de către minoritățile naționale.

Realizarea proiectului a fost sprijinită de Uniunea Europeană în cadrul programului PHARE 2006, Societate Civilă, componenta *Democrație, protecția mediului, protecția consumatorului, dialog social, aspecte de gen și ocuparea forței de muncă*.

Monitorizarea implementării Cartei a fost realizată pe trei dimensiuni: educație, administrație publică și mass-media. Datele au fost culese la nivel național în perioada 1 martie – 31 iulie 2009, acoperind 10 limbi minoritare: bulgară, cehă, croată, germană, maghiară, rusă, sârbă, slovacă, turcă și ucraineană. Ca urmare a monitorizării au fost realizate trei rapoarte, câte unul pentru fiecare dimensiune monitorizată. Acest volum a fost realizat în baza rapoartelor de monitorizare.

Pornind de la un cadru metodologic atent construit, ne-am propus să surpindem cauzele și să evidențiem soluțiile concrete necesare pentru a crește gradul de implementare a prevederilor legale în trei dintre cele șapte domenii ale Cartei: autorități și servicii publice, învățământ și mijloace de comunicare.

Metodologia de monitorizare a fost dezvoltată separat pentru cele trei domenii menționate. O serie de interviuri au fost realizate la nivelul autorităților centrale, la nivel de minister și agenții guvernamentale, pentru a evalua eforturile de implementare, identifica resursele alocate și problemele identificate, precum și soluții găsite la acest nivel în procesul de implementare, aspecte care vor fi parte a raportului de țară. Perspectiva autorităților a fost completată de cea a vorbitorilor celor 10 limbi minoritare. Interviuri cu membrii comunităților lingvistice au fost realizate pentru a evalua din perspectiva acestora aspectele pozitive și cele negative ale implementării Cartei.

Astfel, monitorizarea a urmărit identificarea cauzelor implementării parțiale, acolo unde este cazul, astfel încât rapoartele de monitorizare cuprind nu doar o evaluare a gradului de implementare a Cartei, cât mai ales analiza situației și măsuri care pot fi luate pentru o creștere a impactului Cartei.

Pentru a evalua implementarea Cartei în domeniul autorităților și serviciilor publice a fost realizat un chestionar trimis spre completare acelor administrații publice care corespund principiului de aplicare a Cartei în acest domeniu, și anume, o pondere a minorității de cel puțin 20% la nivel de unitate administrativ-teritorială. În baza răspunsurilor primite au fost realizate interviuri cu reprezentanți ai administrațiilor publice locale și județene, pentru a avea o perspectivă cât mai complexă asupra implementării Cartei în acest domeniu. Criteriile de selecție pentru alegerea administrațiilor locale în care au fost realizate interviurile au urmărit, printre altele: gradul de aplicare a legislației, modul în care ponderea minorităților influențează în mod obiectiv (resursele) și subiectiv (motivația) aplicarea reglementărilor prevăzute de Cartă.

Monitorizarea în domeniul autorităților și serviciilor publice s-a bazat pe o serie de indicatori:

- gradul de utilizare a limbii minorităților ca mediu al comunicării formale între cetățeni și reprezentanții administrației publice locale (e.g. cetățenii se pot adresa și pot primi răspuns fie oral, fie în scris);
- gradul de utilizare a limbii minorităților în cadrul discuțiilor oficiale (e.g. în timpul ședințelor de Consiliul Local);
- gradul de utilizare a limbii minorităților ca instrument al informării publice;
- gradul de utilizare a limbii minorităților în cadrul anumitor manifestări publice sau private cu caracter ceremonial (e.g. la ofițerul stării civile în cadrul ceremoniilor de cununie).

În ceea ce privește educația, au fost realizate interviuri cu inspectorii școlari din acele județe în care există învățământ într-una din cele 10 limbi minoritare, în plus o serie de interviuri cu membrii ai organizațiilor minorităților naționale. Dintre indicatorii urmăriți, enumerăm:

- număr de grupe, clase, linii de studiu, școli cu predare în limbile minorităților;
- număr de solicitări (acceptate și respinse) privind desfășurarea unei părți a educației în limbile minorităților;
- posibilități de pregătire pentru cadre didactice în limba minorităților.

Pentru monitorizarea implementării Cartei în mass-media, au fost realizate interviuri cu membri ai studiourilor regionale ale televiziunii publice naționale și studioului central, interviuri cu membri ai organizațiilor neguvernamentale ale minorităților naționale, precum și cu alte organizații și experți în domeniu.

Au fost monitorizați următorii indicatori:

- numărul televiziunilor/posturilor radio/ziarelor deținute sau conduse de persoane aparținând minorităților;
- numărul minutelor de transmisie în cadrul emisiunilor televiziunii publice, cu referire la minorități;
- numărul minutelor de transmisie în cadrul emisiunilor televiziunii publice, în limbile minorităților;
- intervalul orar al acestor transmisiuni;
- numărul televiziunilor/posturilor de radio/ziarelor bilingve;
- numărul editurilor în limbile minorităților.

Rezultatele monitorizării au fost incluse în volumul de față, oferind o perspectivă clară asupra problemelor apărute în implementarea Cartei, dar și soluții menite să îmbunătățească punerea ei în aplicare în cele trei domenii analizate. Astfel, primul capitol analizează pașii făcuți de România în implementarea angajamentelor privind învățământul în limbile minoritare. Cel de-al doilea capitol prezintă provocările utilizării limbilor minoritare în administrație și servicii publice. Capitolul trei cuprinde situația mijloacelor de comunicare în limbile minoritare. Volumul se încheie cu o serie de concluzii și recomandări de îmbunătățire a implementării Cartei.

MÁRIA KOVÁCS

Utilizarea limbilor minoritare în învățământ

Introducere

Învățământul este unul dintre domeniile principale în care are relevanță Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg în 1992 și ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 282 din 2007. Sistemul de învățământ al unei țări joacă un rol cheie în protecția și promovarea limbilor minoritare. Din perspectiva beneficiarilor de servicii educaționale, utilizarea aceleiași limbi în familie și totodată în grădiniță, școală sau universitate conferă un statut important limbii respective, întărind sentimentul de apartenență al utilizatorilor la comunitatea educațională și crescând astfel șansele de succes școlar și profesional ale membrilor minorităților lingvistice.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a dreptului la educație în limba minorităților naționale

Articolul 32, paragraful 3 din Constituția României garantează „dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă”, specificând faptul că „modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege”.

Articolul 8, paragraful 2 din Legea învățământului nr. 84 din 1995 întărește dreptul garantat prin Constituție, nuanțând: „În fiecare localitate se organizează și funcționează unități de învățământ sau formațiuni de studiu cu limba de predare română și, după caz, cu predarea în limbile minorităților naționale ori se asigură școlarizarea în limba maternă în cea mai apropiată localitate în care este posibil.” Cincisprezece articole din Legea învățământului fac referire explicită la învățământul pentru minoritățile naționale, dintre care majoritatea (articolele 118-126) sunt incluse în Capitolul XII, intitulat *Învățământul pentru persoanele aparținând minorităților naționale*. Acest capitol reglementează următoarele:

- dreptul de a studia în limba maternă la toate nivelurile, formele și tipurile de învățământ;
- predarea disciplinelor Limba și literatura română, Istoria românilor și Geografia României în învățământul preuniversitar;
- predarea disciplinelor Istoria și tradițiile minorităților naționale;
- predarea disciplinelor *Limba și literatura maternă*, precum și *Istoria și tradițiile minorității naționale* pentru elevii aparținând minorităților

- naționale, care frecventează unități de învățământ cu predare în limba română;
- condițiile predării în limba maternă la disciplinele de specialitate în învățământul de stat din școlile de arte și meserii și anul de completare, precum și în învățământul liceal și postliceal de specialitate;
 - condițiile organizării de grupe, secții, colegii și facultăți cu predare în limbile minorităților naționale în învățământul universitar de stat;
 - posibilitatea de susținere a probelor examenelor de admitere și de absolvire în limba maternă;
 - pregătirea și perfecționarea personalului didactic în limba de predare;
 - asigurarea manualelor școlare și a altor materiale didactice în limba de predare;
 - reprezentarea proporțională a cadrelor didactice din rândul minorităților în conducerea unităților și a instituțiilor de învățământ în care există grupe, clase sau secții cu predare în limbile minorităților naționale.

În afara aspectelor reglementate în Capitolul XII, se face referire la învățământul pentru persoanele aparținând minorităților naționale în următoarele articole:

- Art. 26, paragraful 4, lit. c) reglementează probele comune la examenul național de bacalaureat, inclusiv limba maternă, scris și oral pentru elevii care au urmat studiile liceale într-o limbă a minorităților naționale;
- Art. 41, paragraful 2 face referire la integrarea școlară a copiilor cu cerințe educative speciale în unități de învățământ special, în grupe și clase speciale din unități preșcolare și școlare obișnuite, sau în unități de învățământ obișnuite, inclusiv în unități cu predare în limbile minorităților naționale;
- Art. 101 prevede faptul că, deși procesul de învățământ în unitățile și instituțiile de învățământ militar, precum și în cele de ordine și securitate publică de toate nivelurile se desfășoară în limba română, admiterea se poate desfășura și în limba minorităților naționale;
- Art. 143, paragraful 2 prevede cuprinderea, în structura inspectoratelor școlare din județele cu învățământ și în limbile minorităților naționale, a inspectorilor școlari pentru acest învățământ;
- Art. 182 stipulează faptul că persoana care hotărăște asupra dreptului copilului minor de a urma învățământul obligatoriu în limba română sau în limba unei minorități naționale este părintele sau tutorele legal instituit.

În cursul colectării de date și informații necesare redactării prezentului raport, a fost intervievat un reprezentant al Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) cu privire la procesul de pregătire a ratificării Cartei europene a limbilor minoritare sau regionale de către România. Conform celor declarate de reprezentantul DRI, în cursul consultării cu reprezentanții ministerelor vizate, s-a optat ca, în ceea ce privește educația, ratificarea Cartei să se realizeze astfel încât să nu necesite introducerea unor noi acte normative. Cu alte cuvinte, ceea ce s-a asumat prin ratificarea Cartei era deja reglementat prin legi existente în România.

În condițiile definite de cadrul legislativ din România, descris mai sus, nu este de mirare faptul că – până în prezent, cel puțin – ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare nu a condus la schimbări în domeniul învățământului. Potrivit reprezentantului DRI, ar putea să apară schimbări care să vizeze domeniul învățământului în ceea ce privește protecția și promovarea limbilor minoritare dacă se pune în practică sistemul de finanțare normativă, în funcție de numărul de elevi. În această situație, „școlile cu efective mici nu se vor putea întreține și atunci din rațiuni economice vor apărea probleme de lipsă de drept la educație în limbi materne” (reprezentant DRI).

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru domeniul învățământului

2.1 Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 din Cartă pentru domeniul învățământului din România

Partea a II-a a Cartei europene limbilor regionale sau minoritare conține un set de obiective care specifică într-o oarecare măsură angajamentele asumate de părțile semnatare ale Cartei și principiile care trebuie să stea la baza politicilor, legislației și practicilor promovate de semnatare. Aceste obiective și principii sunt grupate în 5 paragrafe.

În esență, primul paragraf al acestui articol conține următoarele principii:

- a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;
- b. respectarea ariei geografice a fiecărei limbi regionale sau minoritare;
- c. instituirea unor acțiuni hotărâte/ferme pentru promovarea limbilor regionale sau minoritare;
- d. încurajarea folosirii oral și/sau în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică și/sau în viața privată;
- e. menținerea și dezvoltarea relațiilor între grupurile care folosesc o limbă regională sau minoritară și alte grupuri din același stat;
- f. stabilirea de forme și mijloace adecvate de predare și studiere a limbilor regionale sau minoritare;
- g. stabilirea de mijloace care să permită celor care nu vorbesc o limbă regională sau minoritară și care locuiesc într-o arie unde aceasta este folosită, să învețe respectiva limbă;
- h. promovarea studiilor și a cercetărilor în domeniul limbilor regionale sau minoritare;
- i. promovarea unor forme de schimburi transnaționale între vorbitorii de limbi regionale sau minoritare din diferite state.

Paragraful 2 prevede angajamentul părților semnatare de a elimina orice distincție, excludere, restricție sau preferință nejustificată în ce privește folosirea unei limbi regionale sau minoritare, care ar avea scopul de a descuraja sau periclita menținerea sau dezvoltarea limbii respective. Tot aici se specifică faptul că adoptarea unor măsuri speciale care să promoveze egalitatea între vorbitorii limbilor minoritare și restul populației nu se consideră un act de discriminare față de vorbitorii limbilor mai răspândite. Spre exemplificare,

dacă, în mod normal, în învățământul preuniversitar din România, pentru constituirea unor formațiuni de studiu (grupe, clase sau ani de studiu), se prevede un anumit număr de preșcolari sau elevi¹, în vederea constituirii unor clase sau grupe care să studieze într-o limbă minoritară se poate institui o excepție în sensul aprobării funcționării grupei sau clasei cu efectiv sub sau peste limita stabilită, situație de altfel posibilă conform articolului 158, paragraful 2 din Legea învățământului nr. 84 din 1995, republicată.

Paragraful 3 conține referire la angajamentul părților de a promova înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării. Sunt vizate aici cu precădere două domenii la care se face referire în Cartă: învățământul și mass-media. În ce privește învățământul, recomandarea autorilor Cartei este de a se acționa în așa fel încât „respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii”. În acest sens, Ordinul Ministrului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1529 din 2007 (emis înainte de adoptarea Legii nr. 282) prevede în Articolul 1: „În scopul formării elevilor pentru o societate caracterizată prin diversitate culturală, politicile curriculare vor promova valorificarea și dezvoltarea, în cadrul curriculumului național, a aspectelor referitoare la diversitatea culturală (etnică, lingvistică, religioasă etc.)”. Mai specific, în articolul 2, se stipulează următoarele: „În programele școlare vor fi incluse, în funcție de specificul domeniilor disciplinare, obiective-cadru, obiective de referință, competențe generale, competențe specifice, teme/conținuturi ale învățării, activități de învățare, valori și atitudini referitoare la diversitatea culturală - etnică, lingvistică, religioasă etc.”.

Paragraful 4 prevede angajamentul părților semnatare de a lua în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile care folosesc limbile regionale sau minoritare atunci când își definesc politicile față de aceste limbi. Se formulează încurajarea de a crea organe cu rol consultativ asupra tuturor aspectelor legate de limbile regionale sau minoritare.

Ultimul paragraf al acestui articol specifică faptul că principiile enumerate în cele patru paragrafe precedente se aplică la limbile non-teritoriale, cu mențiunea că „natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținând seama de necesități și dorințe și respectând tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective.”

Potrivit prevederilor art. 4 din Legea nr. 282, dispozițiile părții a II-a din Cartă se aplică pentru limbile minoritare sau regionale incluse în tabelul de mai jos. Pentru fiecare limbă redăm numărul vorbitorilor acestor limbi ca limbi materne, conform datelor Recensământului din anul 2002²:

1 A se vedea Articolul 15 din Legea învățământului nr 84 din 1995, republicată, disponibilă la <http://administratesite.edu.ro/index.php/legaldocs/562>, accesat la 07.07.2009.

2 <http://www.recensamant.ro/>, accesat la 05.07.2009

Nr crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiș	951
5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Dintre aceste limbi, în domeniul învățământului o situație deosebită apare în cazul vorbitorilor de limba armeană, limba greacă și limba polonă: aceste limbi nu sunt în mod declarat în atenția Direcției Generale Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul (DGILMRP) din cadrul Ministerul Educației, Cercetării și Inovării (MECI)³, direcție care se ocupă de organizarea și conținutul învățământului cu predare în limbile minorităților naționale, de predarea *Limbii și literaturii materne* în școli cu limba de predare română sau alta decât română, de predarea parțială în limba maternă (predarea, după caz, a altor discipline în limba maternă, pe lângă *Limba și literatura maternă și Istoria și tradițiile minorităților naționale*), precum și de protecția și susținerea educațională a elevilor romi. Cu toate acestea, cele trei limbi se predau în școli ca limbă maternă, la cerere, iar DGILMRP a colectat date și despre învățământul pentru vorbitorii acestor limbi.

2.2. Evoluția numerică a învățământului pentru limbile minoritare afectate de Partea a II-a a Cartei

Limbile minoritare care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei și care se studiază în prezent în școli sunt: limba romani, limba greacă, limba polonă și limba armeană. Conform unor statistici furnizate de Ministerul Educației, Cercetării și Inovării pentru intervalul anilor școlari 2003-2008, situația elevilor aparținând grupurilor etnice care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei și care învățau, la cerere, limba maternă, se prezenta astfel:

3 <http://www.edu.ro/index.php/articles/c23>, accesat la 11.07.2009

Nr. crt.	Limba	Anul școlar	Nr. elevi	Nr. cadre didactice	Nr. mediu de elevi per cadru didactic
1.	Limba romani	2003-2004	16.806	257	65
		2004-2005	19.812	371	53
		2005-2006	25.430	420	61
		2006-2007	25.499	421	61
		2007-2008	26.805	440	61
2.	Limba greacă	2003-2004	145	4	36
		2004-2005	162	4	40
		2005-2006	315	9	35
		2006-2007	315	9	35
		2007-2008	80	2	40
3.	Limba polonă	2003-2004	506	10	51
		2004-2005	450	11	41
		2005-2006	468	14	33
		2006-2007	468	14	33
		2007-2008	498	8	62
4.	Limba armeană	2003-2004	58	5	12
		2004-2005	25	2	13
		2005-2006	88	1	88
		2006-2007	88	1	88
		2007-2008	34	1	34

Sursa: Murvai, 2006, 2008

În evoluția situației acestor elevi și cadre didactice de la anul școlar 2003-2004 la anul 2007-2008 se observă o serie de fluctuații. În cazul limbii romani, unde se înregistrează o creștere constantă a numărului de elevi (mai accentuată în mijlocul intervalului analizat), precum și de cadre didactice (mai accentuată în prima jumătate a perioadei analizate), se observă și o scădere ușoară, în ansamblul intervalului, a numărului mediu de elevi per cadru didactic. Începând din anul școlar 2006-2007, apar două unități școlare cu limba de predare romani la nivel preșcolar (54 copii) și primar (53 elevi), iar din următorul an școlar numărul total al elevilor care studiază în limba romani crește la un total de 166, dintre care 75 la nivel preșcolar, 71 la nivel primar, iar 20 la nivel gimnazial.

În cazul limbii elene, după o creștere semnificativă (aproape dublare) atât a numărului de elevi, cât și a numărului de cadre didactice în anul școlar 2005-2006 comparativ cu anul școlar precedent, la un interval de doi ani a urmat o scădere bruscă, ajungându-se la sfârșitul perioadei analizate la aproximativ înjumătățirea numărului de elevi și profesori față de cifrele înregistrate la începutul perioadei analizate. Deoarece în perioada analizată toți elevii care studiau limba maternă greacă la cerere se aflau în ciclul de învățământ liceal (clasele IX-XII), se poate anticipa că în perioada de după 2008 asistăm fie la o stagnare, fie la o reducere a numărului de elevi. Scăderea reflectată de datele statistice se poate corela cu dificultățile menționate de către reprezentantul

administrației locale din comuna Izvoarele, județul Tulcea în relația cu Inspectoratul Școlar Județean Tulcea, în ce privește demararea studiului limbii elene ca limbă maternă pentru copiii din comună.

În perioada 2003-2008, numărul de elevi care studiază limba polonă a oscilat între 450 și 506, iar cel al cadrelor didactice care predau limba polonă ca limbă maternă între 8 și 14. Din analiza evoluției numărului de elevi per cadru didactic se observă un fenomen destul de îngrijorător, datorat scăderii cu peste 40% a numărului personalului didactic care predă limba polonă. Astfel, dacă la mijlocul perioadei analizate raportul elevi/profesor era de 33, în 2008 acest raport aproape că s-a dublat, ajungând la 62.

În ce privește numărul de elevi care au studiat limba maternă armeană, în perioada 2003-2008 numărul acestora a oscilat relativ mult: de la 25 elevi în anul școlar 2004-2005 la 88 elevi în anii școlari din intervalul 2005-2007. În ultimul an școlar pentru care sunt disponibile date, cei 34 elevi se înregistrau la nivel preșcolar și primar (într-o singură unitate de învățământ), aspect care ne-ar putea îndreptăți să anticipăm că numărul elevilor va stagna sau va crește în viitorul apropiat.

2.3. Relevanța Părții a III-a, Articolul 8 din Cartă pentru domeniul învățământului din România

Partea a III-a a Cartei conține un set de prevederi dintre care statele semnatare se angajează să aplice un minim de 35 paragrafe sau alineate. Din domeniul Învățământ (Articolul 8) părțile semnatare trebuie să aleagă cel puțin trei prevederi.

Conform Articolului 5 din Legea nr. 282, prevederile Părții a III-a din Cartă se referă la un număr de zece limbi regionale sau minoritare. În tabelul de mai jos redăm, în ordine alfabetică, cele zece limbi și numărul persoanelor care la recensământul populației din 2002 s-au declarat vorbitoare ale limbii respective ca limbă maternă:

Nr crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă ⁴
1.	Limba bulgară	6.735
2.	Limba cehă	3.381
3.	Limba croată	6.355
4.	Limba germană	44.888
5.	Limba maghiară	1.443.970
6.	Limba ruso-lipoveană	29.246
7.	Limba sârbă	20.411
8.	Limba slovacă	16.027
9.	Limba turcă	28.115
10.	Limba ucraineană	57.407

În tabelele de mai jos redăm situația limbilor care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei în ceea ce privește angajamentele luate de România pe diferi-

4 <http://www.recensamant.ro/>, accesat la 05.07.2009

tele paliere de referință ale Articolului 8. Suprafețele gri din tabele marchează (sub)paragrafele relevante pentru diversele limbi.

Paragraful 1

a. Învățământ preșcolar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unei educații preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a educației preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să aplice una din măsurile vizate la punctele i și ii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient;										

Autoritățile publice din România au competențe directe în domeniul educației preșcolare. Din datele statistice de care dispunem (perioada anilor 2003-2008)⁵, reiese că începând din anul școlar 2005-2006, învățământul preșcolar a fost introdus cu predare integrală în limba maternă bulgară. În privința limbilor cehă și sârbă, în perioada 2003-2008 s-a asigurat învățământ preșcolar cu predare integrală în această limbă, însă probabil că evoluția numerică a acestor grupuri lingvistice a justificat includerea lor la subparagraful ii). În perioada 2003-2008, conform statisticilor, nu a existat învățământ în limba rusă la nivel preșcolar. Conform prevederilor Cartei, la cererea unui număr suficient de părinți, copiii vor putea studia (în) limba rusă-lipoveană la nivel preșcolar.

Strategia privind educația timpurie⁶ are la bază principiul non-discriminării, specificând: „Dezvoltarea unui sistem de educație timpurie (inclusiv a unui sistem de educație a părinților) ar trebui să confere accesul non-discriminatoriu pentru toți potențialii beneficiari, în acord cu legislația națională anti-discriminare și cu standardele Națiunilor Unite și ale Comisiei Europene.”⁷ Asigurarea accesului echitabil pentru copiii minorităților etnice se precon-

5 Statisticile utilizate sunt preluate din publicații ale Ministerului Educației, Cercetării și Inovării; vezi Murvai, 2006, 2008.

6 <http://www.edu.ro/index.php/articles/3968>, accesat la 12.07.2009

7 Strategia privind educația timpurie, p.13

zează a se realiza prin atragerea în sistemul de educație a copiilor din grupuri ale minorităților naționale sau din grupuri vulnerabile, inclusiv prin furnizarea mesei de prânz și a rechizitelor gratuite, precum și prin educație bilingvă, în special în limba romani. În ceea ce privește învățământul preșcolar în limba romani sau pentru vorbitori de limba romani, se prevede includerea cadrelor didactice de etnie romă care să atragă și să instruiască părinții de etnie romă.

b. Învățământ primar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ primar în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului primar în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să prevadă, în cadrul învățământului primar, ca predarea limbilor regionale sau minoritare respective să facă parte integrantă din programa de învățământ;										

Din datele statistice pentru perioada anilor 2003-2008⁸, reiese că învățământul primar pentru vorbitorii de limba bulgară se realiza exclusiv în unități de învățământ cu predare în limba română, la cererea părinților. Cazul limbii cehe diferă: aici exista învățământ primar cu predare integrală în limba cehă în paralel cu învățământ cu predare în limba română unde, la cerere, se putea studia limba și literatura cehă. Scăderea treptată a numărului elevilor din prima categorie (predare integrală în limba cehă) a avut loc în paralel cu creșterea numărului elevilor în cea de-a doua categorie menționată, ajungându-se ca în ultimul an școlar de referință (2007-2008) raportul dintre numărul elevilor din ciclul primar care beneficiau de învățământ integral în limba cehă și cei care beneficiau de posibilitatea de a studia limba cehă la cerere să fie de 1 la 4.

Limba și literatura rusă maternă se studiază în unități de învățământ cu predare în limba română, la solicitarea părinților. Evoluția numerică a elevilor din ciclul primar s-a înscris pe o pantă fluctuant ascendentă, în perioada de referință 2003-2008 înregistrându-se o creștere pe ansamblu de 3 ori (de la 703 elevi în 2003, la 2.112 elevi în 2008).

8 Statisticile utilizate sunt preluate din publicații ale Ministerului Educației, Cercetării și Inovării; vezi Murvai, 2006, 2008.

Elevii din ciclul primar de limbă maternă turcă studiau în unități de învățământ cu predare parțială în limba turcă, dar mai ales în unități de învățământ cu predare în limba română, unde la cerere se oferea posibilitatea studierii limbii și literaturii materne. Evoluția numerică a elevilor care studiază în limba turcă reflectă o descreștere: de la un total de 1.627 elevi de ciclul primar în anul școlar 2003-2004 la 1.282 elevi în anul școlar 2007-2008. În acest ultim an școlar de referință, raportul între elevii din ciclul primar care studiau parțial în limba turcă și cei care studiau limba și literatura turcă la cerere era de circa 1 la 14. Este interesant că în intervalul anilor școlari 2004-2007 toți elevii din ciclul primar care studiau limba turcă beneficiau de această facilitate doar la solicitarea părinților. Din aceste motive, pare ambițioasă includerea limbii turce în categoria i).

c. Învățământ secundar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ secundar în limbile regionale sau minoritare respective;										
ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în limbile regionale sau minoritare respective;										
iii. să prevadă, în cadrul învățământului secundar, predarea limbilor regionale sau minoritare ca parte integrantă a programei de învățământ;										

Învățământul secundar în România include două trepte: învățământul secundar inferior sau gimnazial (clasele V-VIII) și învățământul secundar superior sau liceal (clasele IX-XIII). Datele statistice pe care le deținem sunt defalcate pe aceste două trepte.

În privința limbii bulgare este de remarcat faptul că începând din anul școlar 2006-2007 a existat învățământ liceal cu predare integrală în această limbă (211 elevi în anul școlar 2006-2007 și 87 elevi în anul școlar 2007-2008). Reprezentarea mai semnificativă a învățământului în limba bulgară se regăsește însă în tipul de învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba bulgară. Numărul elevilor beneficiari cunoaște o evoluție interesantă, marcată de creșteri și descreșteri succesive bruște. De exemplu, la ciclul gimnazial de la 104 elevi în anul școlar 2006-2007 care au solicitat studiul limbii bulgare, în anul școlar 2007-2008 s-a ajuns la 413 elevi, pe când în ci-

clul liceal, din cei 302 elevi care au solicitat studiul limbii bulgare în anul 2006-2007 în anul școlar următor, au rămas doar 25 elevi.

În perioada de referință 2003-2008, limba cehă s-a studiat la nivel secundar exclusiv la solicitarea beneficiarilor. Conform datelor statistice disponibile pentru perioada 2003-2008, în învățământul liceal studiul limbii cehe apare abia în anul școlar 2007-2008 (57 elevi), pe când în învățământul gimnazial au existat solicitări de predare a limbii și literaturii cehe în fiecare an, numărul elevilor fluctuând între 83 (anul școlar 2004-2005) și 214 (anul școlar 2007-2008).

Limba croată se studiază în tip de învățământ cu predare parțială în limba maternă la nivel liceal și în tipul de învățământ cu predare în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă la nivel gimnazial, iar începând din anul școlar 2006-2007 și la nivel liceal (57 liceeni în 2006-2007, 175 liceeni în 2007-2008). În cazul predării parțiale în limba maternă croată se înregistrează o ușoară scădere (de la 71 elevi în 2003-2004 la 67 elevi în 2007-2008). La nivel gimnazial, limba croată este studiată la cerere de către un număr din ce în ce mai mic de elevi (de la 264 elevi în 2003-2004 la 104 elevi în 2007-2008). Măsura de a include limba croată în categoria ii (desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în această limbă) poate să fie un demers de încurajare a învățământului gimnazial cu predare parțială în limba croată și eliminarea cerinței ca beneficiarii să fie nevoiți să solicite studierea limbii și literaturii croate.

Limba rusă se studiază exclusiv în tipul de învățământ în limba română în cadrul căruia la cerere se poate studia limba și literatura maternă. Numărul elevilor de la ciclul gimnazial care solicită studiul limbii materne a crescut semnificativ în perioada 2003-2008 (de la 823 la 1374 între limitele perioadei), pe când numărul elevilor de liceu a cunoscut o evoluție sinuoasă, pornind de la 37 elevi în 2003-2004, înregistrând un maxim de 145 elevi în anul școlar 2006-2007 și cunoscând apoi o scădere bruscă (niciun licean ruso-lipovean nu a solicitat studierea limbii materne în 2007-2008).

Includerea limbii turce în categoria i) este surprinzătoare deoarece în intervalul 2003-2008 învățământul în limba turcă s-a încadrat în aceeași situație precum cea descrisă la limba croată, cu mențiunea că numărul elevilor care au beneficiat de învățământ în limba turcă a fost numeric semnificativ superior celor care au beneficiat de învățământ în limbă croată, acesta fiind de altfel singurul argument posibil pentru încadrarea limbii la prevederea i).

d. Învățământ tehnic și vocațional

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective;										
iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ale căror familii o solicită – în număr considerat suficient.										

Pentru intervalul 2003-2008, datele de care dispunem se referă la învățământul profesional și de ucenici. Acest tip de învățământ a fost disponibil în limba maghiară (în medie aproximativ 9.000 beneficiari anual) și doar în anul școlar 2005-2006 în limba germană (11 elevi).

e. Învățământ universitar

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să prevadă desfășurarea unui învățământ universitar și a altor forme de învățământ superior în limbile regionale sau minoritare;										
ii. să prevadă studiul acestor limbi, ca disciplină a învățământului universitar și superior;										
iii. dacă, în temeiul rolului statului în raport cu instituțiile de învățământ superior, alineatele i și ii nu pot fi aplicate, să încurajeze și/ sau să autorizeze crearea unui învățământ superior în limbile regionale sau minoritare sau a unor modalități permițând studierea acestor limbi în universitate sau în alte instituții de învățământ superior.										

Datele statistice de care dispunem la nivel național nu reflectă numărul de studenți care studiază în limba minorităților, ci numărul de studenți aparținând diferitelor minorități, cuprinși în forme de învățământ superior public sau privat. Pentru a exemplifica situația învățământului universitar în limbile minorităților, facem referire la cazul unei universități de stat, Universitatea Babeș-Bolyai (UBB) din Cluj-Napoca. Conform rectorului UBB⁹, din anul 1995 această instituție de învățământ superior s-a organizat pe trei linii de studiu: română, maghiară și germană, organizarea trilingvă fiind consacrată prin Carta instituției. Pentru a reflecta asigurarea condițiilor de a studia în limba maghiară și germană la nivel universitar, recurgem la exemplul anului universitar 2007-2008, când – conform rectorului instituției¹⁰ – la nivel de licență și masterat au existat 7.616 studenți la linia maghiară și 1.117 studenți la linia germană. La concursul de admitere în anul academic 2008-2009 (nivel licență), din totalul de 4.834 locuri bugetate 1.102 au fost alocate liniei de studiu maghiară, iar 194 liniei germane. Locurile cu taxă prevăzute pentru același an academic pentru liniile de studiu maghiară și germană au fost în număr de 1.787, respectiv 392. În același an, studiile masterale bugetate în limba maghiară au beneficiat de o alocare de 567 locuri, iar în limba germană de 83 locuri. Sistemul de învățământ universitar, linia maghiară, este deservit la Universitatea Babeș-Bolyai de 297 cadre didactice titulare, iar linia germană de către 50 cadre didactice titulare.

Pe lângă UBB, și în alte universitățile publice din România există posibilitatea studierii unora dintre limbile minorităților etnice din România (specializarea „limbă și literatură”), în cadrul facultăților de litere ale universităților din București, Suceava, Iași, Timișoara, Constanța. UBB din Cluj-Napoca pare însă să fie singura instituție de învățământ superior în care există linii de studiu în limbile minorităților maghiară și germană.

f. Educația adulților și cursuri de educație permanentă

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
i. să ia măsuri pentru organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau de educație permanentă desfășurate în principal sau integral în limbile regionale sau minoritare;										
iii. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației adulților, să favorizeze și/sau să încurajeze predarea acestor limbi în cadrul educației pentru adulți sau al educației permanente.										

9 http://www.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=105, accesat la 12.07.2009

10 idem

Pentru acest tip de educație nu există statistici care să centralizeze datele la nivel național. Datele referitoare la învățământul preuniversitar reflectă doar numărul de cursanți înscriși în învățământul postliceal și de maiștri desfășurat în limba maghiară. Evoluția numerică a acestor cursanți se înscrie pe o pantă descendentă pe ansamblul perioadei 2003-2008: de la 1.427 cursanți în 2003-2004 la 1.102 cursanți în 2007-2008, ceea ce probabil reflectă (și) declinul demografic general al populației țării.

În încercarea de a obține date oficiale despre organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau educație permanentă în limbile minorităților, am solicitat informații de la Centrul Regional de Formare Profesională a Adulților Brașov, subordonat Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă, centru căruii îi sunt arondate, printre altele, județele Harghita, Covasna și Mureș, cu populație semnificativă aparținând minorității maghiare. Informația oferită de un reprezentant al acestui centru a fost că nu se oferă cursuri în limba maghiară sau alte limbi ale minorităților lingvistice.

Altele

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
g. să ia măsuri pentru asigurarea predării istoriei și a culturii pe care limba regională sau minoritară le exprimă;										
h. să asigure pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice necesare punerii în aplicare a acestora dintre paragrafele de la a. la g. acceptate de parte;										
i. să creeze unul sau mai multe organe de control însărcinate să urmărească măsurile adoptate și progresele realizate în direcția instituirii sau a dezvoltării predării limbilor regionale sau minoritare și să realizeze asupra acestor chestiuni rapoarte periodice care vor fi făcute publice.										

În ce privește angajamentul de a asigura predarea istoriei și a culturii limbilor care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei, acest lucru este asigurat deja prin curriculumul național din România pentru aproape toate minoritățile naționale care intră sub incidența acestei părți prin disciplina numită *Istoria și tradițiile minorităților* (cehe, croate, germane, maghiare, rușilor staroveri, sâr-

be, slovace, turce-tătare și ucrainene). Mai mult, această disciplină se oferă și elevilor cu limba maternă polonă și romani. Conform planurilor cadru pentru gimnaziu, această disciplină se studiază în clasele a VI-a și a VII-a, în ambii ani alocându-i-se câte o oră pe săptămână. Analizând programele postate pe site-ul Ministerului Educației, Cercetării și Inovării - MECI (www.edu.ro), se constată că o asemenea programă de istorie și tradiții ale minorității bulgare lipsește.

Pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice pentru a le abilita să pună în practică paragrafele de la a) la g) ratificate de România este asumată pentru toate minoritățile lingvistice care intră sub incidența Părții a III-a, cu excepția minorității cehe. Nu avem la dispoziție date oficiale despre numărul instituțiilor de învățământ superior public sau privat care asigură pregătirea de bază a cadrelor didactice, însă conform unor publicații editate de MECI (Murvai, 2008) în universitățile de stat sau private se organizează linii de studii în limbile minorităților maghiară și germană, la solicitarea acestora, ceea ce poate asigura resursa umană pentru învățământul gimnazial și liceal în limbile minorităților. Conform aceleiași surse, pentru minoritățile „bulgară, cehă, croată, polonă, ruși-lipoveni, sârbă, slovacă, ucraineană, turcă și romă se asigură pregătirea profesorilor de limba maternă (Universitatea București, Constanța, Suceava, Timișoara)”¹¹. Pregătirea personalului didactic pentru învățământul preșcolar și primar se realizează în licee și colegii pedagogice cu predare integrală în limba maternă pentru minoritățile maghiară și germană, precum și în licee și colegii pedagogice unde se studiază limba maternă (alta decât maghiară și germană).

Un aspect important în ce privește pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice pentru învățământul în limbile minorităților îl reprezintă colaborările bilaterale între statele-mamă ale minorităților naționale (Bulgaria, Croația, Germania, Serbia, Slovacia, Ungaria, Ucraina, Turcia) și statul român¹². În baza unor astfel de acorduri bilaterale, formarea de profesori în sistemul de învățământ pentru minoritățile naționale se realizează și prin studii efectuate în străinătate, atât pentru formarea de bază (uneori persoana beneficiind de bursă acordată de statul-mamă sau de organizații neguvernamentale ale minorității respective din România), cât și pentru cea continuă.

Ultimul subparagraf al articolului 8, paragraf 1, este asumat de România pentru toate limbile minoritare sau regionale sub incidența Părții a III-a a Cartei. Până în prezent nu am reușit să intrăm în posesia unor date oficiale în ce privește existența unor organe de control însărcinate special cu urmărirea măsurilor adoptate și progreselor realizate în domeniul instruirii sau dezvoltării predării celor 10 limbi minoritare, însă datorită asemănării dintre domeniul de activitate descris în paragraful i) și profilul activității inspectorilor școlari pentru minorități, pare probabil că aceste organe de control să se suprapună peste rețeaua de inspectorii școlari pentru minorități.

11 Murvai, L. (2008). Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008, p. 23

12 Idem, p. 26

Paragraful 2

În materie de învățământ și în ceea ce privește zonele altele decât cele în care sunt folosite în mod tradițional limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și să creeze, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică, predarea în limba regională sau minoritară, sau predarea acestei limbi la niveluri de învățământ corespunzătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
Paragraful 2 se aplică următoarelor limbi:										

Paragraful 2, care conține de fapt un angajament mult mai general decât restul paragrafelor, se referă la marea majoritate a limbilor teritoriale, cu excepția limbii sârbe. Dacă neasumarea paragrafului 2 al articolului 8 pentru limba sârbă – ceea ce reprezintă un aspect surprinzător, dată fiind mărimea numerică a grupului de vorbitori de limba sârbă ca limbă maternă – are cauze de ordin pragmatic, acestea nu au putut fi identificate de către echipa de cercetători.

În tabelul de mai jos redăm numărul total de (sub)paragrafe care se aplică la cele zece limbi regionale sau minoritare care intră sub incidența Părții a III-a din Cartă:

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
Număr subparagrafe aplicate	9	7	8	10	10	10	8	9	10	10

Din comparația numărului de vorbitori ai limbii minoritare și a numărului de subparagrafe asumate de România pentru fiecare dintre cele zece limbi care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei, putem concluziona că există o oarecare legătură între aceste două aspecte: mărimea grupului de vorbitori ai acestor limbi ca limbi materne și numărul de (sub)paragrafe asumate. Această legătură

este evidentă în ceea ce privește extremele (numărul vorbitorilor de limbă cehă și numărul vorbitorilor de limba germană, maghiară, rusă, turcă și ucraineană, pe de o parte și numărul de subparagrafe asumate), însă numărul vorbitorilor limbilor respective nu poate fi singurul care explică numărul de paragrafe (8 sau 9) asumate pentru celelalte trei limbi: bulgară, sârbă și slovacă. De exemplu, numărul vorbitorilor de limba slovacă și bulgară maternă este mult depășit de numărul vorbitorilor de limba sârbă, cu toate acestea pentru limba bulgară și slovacă s-au asumat câte nouă subparagrafe, iar pentru limba sârbă doar opt. Conform declarațiilor reprezentantului Departamentului pentru Relații Interetnice, în procesul de pregătire pentru ratificarea Cartei s-au organizat o serie de consultări și întâlniri de lucru cu reprezentanții minorităților etnice și ai Ministerului Educației și selectarea subparagrafelor asumate pentru fiecare limbă s-a realizat împreună cu acești reprezentanți.

2.4. Evoluția numerică a învățământului pentru limbile minoritare afectate de Partea a III-a a Cartei

În învățământul preuniversitar, grupurile lingvistice menționate mai sus beneficiază de trei moduri diferite de a învăța (în) limba maternă:

- a. tip de învățământ cu predare integrală în limba maternă; în această categorie se includ următoarele: limba bulgară, limba cehă, limba croată, limba germană, limba maghiară, limba sârbă, limba slovacă și limba ucraineană;
- b. tip de învățământ cu predare parțială în limba maternă; în această categorie se includ următoarele: limba croată și limba turcă;
- c. tip de învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă; în această categorie se regăsesc toate limbile care intră sub incidența Părții a III-a a Cartei.

În tabelele de mai jos redăm, pentru fiecare dintre tipurile de învățământ pentru minorități specificate mai sus (a-c), evoluția anuală a numărului de elevi pe cicluri de învățământ în intervalul anilor școlari 2003-2008.

a. învățământ cu predare integrală în limba maternă

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr. elevi inv. primar	Nr. elevi inv. gimnazial	Nr. elevi inv. liceal	Nr. elevi inv. profesional și ucenici	Nr. cursanți inv. post-liceal și de maiștri
Limba bulgară	2003-2004	0	0	0	0	0	0	0
	2004-2005	0	0	0	0	0	0	0
	2005-2006	20	20	0	0	0	0	0
	2006-2007	292	81	0	0	211	0	0
	2007-2008	165	78	0	0	87	0	0
Limba cehă	2003-2004	80	15	65	0	0	0	0
	2004-2005	107	37	70	0	0	0	0
	2005-2006	82	32	50	0	0	0	0
	2006-2007	81	28	53	0	0	0	0
	2007-2008	84	29	55	0	0	0	0
Limba croată	2003-2004	58	12	46	0	0	0	0
	2004-2005	75	35	40	0	0	0	0
	2005-2006	139	97	42	0	0	0	0
	2006-2007	134	94	40	0	0	0	0
	2007-2008	179	127	52	0	0	0	0
Limba germană	2003-2004	19.420	5.341	5.134	4.590	4.355	0	0
	2004-2005	19.570	5.542	5.425	4.491	4.112	0	0
	2005-2006	18.486	5.408	5.068	3.909	4.090	11	0
	2006-2007	18.744	5.417	5.274	4.277	3.776	0	0
	2007-2008	18.631	5.122	5.481	4.500	3.528	0	0
Limba maghiară	2003-2004	183.584	40.811	50.544	52.882	29.639	8.281	1.427
	2004-2005	181.887	41.207	50.192	48.581	31.013	9.437	1.457
	2005-2006	179.415	41.104	49.657	46.127	30.876	10.139	1.512
	2006-2007	177.220	41.280	49.352	44.592	30.968	9.876	1.152
	2007-2008	174.885	41.054	47.603	44.697	31.559	8.870	1.102
Limba sârbă	2003-2004	779	299	199	109	172	0	0
	2004-2005	777	299	222	102	154	0	0
	2005-2006	718	300	185	102	131	0	0
	2006-2007	747	272	218	135	122	0	0
	2007-2008	596	235	150	97	114	0	0
Limba slovacă	2003-2004	1.138	233	378	354	173	0	0
	2004-2005	1.156	210	410	350	186	0	0
	2005-2006	1.042	227	329	322	164	0	0
	2006-2007	1.028	219	322	304	183	0	0
	2007-2008	1.066	259	293	294	220	0	0
Limba ucraineană	2003-2004	685	277	93	105	210	0	0
	2004-2005	561	252	103	101	105	0	0
	2005-2006	671	304	81	78	208	0	0
	2006-2007	619	280	81	57	201	0	0
	2007-2008	633	320	74	41	198	0	0

Sursa: Murvai, 2006, 2008

Utilizarea limbilor minoritare în învățământ

b. învățământ cu predare parțială în limba maternă

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr. elevi înv. primar	Nr. elevi înv. gimnazial	Nr. elevi înv. liceal
Limba croată	2003-2004	71	0	0	0	71
	2004-2005	68	0	0	0	68
	2005-2006	57	0	0	0	57
	2006-2007	57	0	0	0	57
	2007-2008	67	0	0	0	67
Limba turcă	2003-2004	477	138	105	70	164
	2004-2005	220	140	0	0	80
	2005-2006	440	163	0	0	277
	2006-2007	352	171	0	0	181
	2007-2008	314	171	86	0	57

Sursa: Murvai, 2006, 2008

c. învățământ în limba română în cadrul căruia, la cerere, se studiază limba și literatura maternă

	An școlar	Nr. total persoane	Nr. preșcolari	Nr elevi înv. primar	Nr. elevi înv. gimnazial	Nr. elevi înv. liceal
Limba bulgară	2003-2004	472	0	152	142	178
	2004-2005	540	0	241	299	0
	2005-2006	458	0	133	100	225
	2006-2007	569	0	163	104	302
	2007-2008	688	0	250	413	25
Limba cehă	2003-2004	167	0	46	121	0
	2004-2005	141	0	58	83	0
	2005-2006	153	0	27	126	0
	2006-2007	102	0	0	102	0
	2007-2008	490	0	219	214	57
Limba croată	2003-2004	509	0	245	264	0
	2004-2005	450	0	204	246	0
	2005-2006	449	0	229	220	0
	2006-2007	494	0	223	214	57
	2007-2008	367	0	88	104	175
Limba germană	2003-2004	621	0	300	317	4
	2004-2005	670	0	390	280	0
	2005-2006	541	0	202	336	3
	2006-2007	545	0	205	335	5
	2007-2008	1.606	54	599	773	180
Limba maghiară	2003-2004	681	0	216	455	10
	2004-2005	6.201	0	2.600	2.502	1.099
	2005-2006	2.156	0	824	1.181	151
	2006-2007	2.111	0	820	1.151	140
	2007-2008	5.989	0	2.510	2.481	998

Limba ruso-lipoveană	2003-2004	1.563	0	703	823	37
	2004-2005	1.810	0	892	899	19
	2005-2006	1.538	0	719	765	54
	2006-2007	1.627	0	695	787	145
	2007-2008	3.486	0	2.112	1.374	0
Limba sârbă	2003-2004	656	0	266	390	0
	2004-2005	510	0	261	249	0
	2005-2006	672	0	304	368	0
	2006-2007	720	0	251	440	29
	2007-2008	164	0	34	87	43
Limba slovacă	2003-2004	167	0	38	90	39
	2004-2005	151	0	92	59	0
	2005-2006	189	0	55	86	48
	2006-2007	155	0	58	57	40
	2007-2008	138	0	11	127	0
Limba turcă	2003-2004	2.986	0	1.522	1.464	0
	2004-2005	2.802	0	1.580	1.222	0
	2005-2006	3.422	0	2.021	1.401	0
	2006-2007	3.229	0	1.796	1.258	175
	2007-2008	3.603	114	1.196	1.224	1.069
Limba ucraineană	2003-2004	8.182	0	3.350	3.985	847
	2004-2005	7.802	0	3.530	3.899	373
	2005-2006	7.560	0	3.529	3.929	102
	2006-2007	7.560	0	3.529	3.929	102
	2007-2008	9.279	1.869	3.298	3.917	195

Sursa: Murvai, 2006, 2008

În ceea ce privește învățământul universitar, datele disponibile se referă la numărul studenților de diferite naționalități înscriși în învățământul superior public sau privat, în intervalul anilor academici 2003-2008. În tabelul de mai jos redăm evoluția numărului total de studenți aparținând minorităților, precum și evoluția numărului studenților maghiari și germani, pe cele două tipuri de învățământ superior: public și privat.

An academic	Total studenți minorități	Public			Privat		
		total	maghiari	germani	total	maghiari	germani
2003-2004	34.768	28.008	22.714	2.455	6.760	6.091	360
2004-2005	34.807	27.332	22.715	1.832	7.475	6.421	296
2005-2006	39.915	31.363	25.676	1.726	8.552	7.886	266
2006-2007	44.628	33.951	28.452	2.105	10.677	9.633	370
2007-2008	48.691	35.720	29.587	2.236	12.971	11.352	648

Sursa: Murvai, 2006, 2008

2.5. Învățământul în limbile minorităților – constatări desprinse din interviurile realizate cu reprezentanți ai unor inspectorate școlare

În cercetarea de față, o sursă primară de informații despre învățământul în limbile minorităților au constituit-o interviurile cu inspectorii școlari pentru minorități din cadrul Inspectoratului Școlar al Municipiului București (ISMB) și Inspectoratele Școlare Județene (ISJ) din 16 județe: Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brăila, Caraș-Severin, Constanța, Covasna, Cluj, Harghita, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Satu Mare.

Aspectele principale investigate în cursul interviurilor au fost:

- nivelul de cunoaștere a faptului că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și a prevederilor Cartei, respectiv ale Legii 282 din 2007;
- situația învățământului în limbile minorităților naționale în cadrul unității administrative (județ);
- pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților naționale;
- manualele școlare disponibile în limbile minorităților naționale;
- dotarea bibliotecilor școlare cu fond de carte în limbile minorităților naționale;
- raportarea despre situația învățământului în limbile minorităților;
- relația dintre inspectorul responsabil cu învățământul pentru minorități și Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul.

În cele ce urmează, vom reda constatările principale pe care le-am desprins pentru fiecare dintre aspectele investigate prin interviuarea reprezentanților inspectoratelor școlare județene.

2.5.1. Nivelul de cunoaștere a Cartei și a legislației românești aferente

Întrebările adresate:

Cunoașteți faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în octombrie 2007? Dacă da, vi s-a adus la cunoștință acest lucru printr-un comunicat al MECI sau v-ați informat singur(ă)? Cunoașteți în ce alte domenii (în afară de învățământ) are relevanță ratificarea Cartei? În perioadă ulterioară ratificării Cartei au apărut schimbări în învățământul pentru minorități în județul dumneavoastră? Dacă da, care sunt acestea?

Majoritatea reprezentanților ISJ au avut cunoștință despre Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, însă unii au aflat despre existența acesteia, respectiv despre faptul că România a ratificat Carta prin Legea 282 din 2007 în cursul întrevederii cu operatorul de interviu. Dintre cei care cunoșteau Carta, majoritatea s-au informat singuri și doar mai puțin de o treime au declarat că au fost informați de către Ministerul Educației, Cercetării și Inovării despre acest aspect. Cei care au fost informați de către MECI au aflat despre conținutul Cartei, respectiv al legii în cursul unei consfătuiri cu inspectorii școlari. Unii respondenți și-au amintit că au primit chiar forma tipărită a Cartei. Doar circa o pătrime recunosc că au citit Carta și pot numi câteva domenii

în care se aplică prevederile acesteia ca urmare a ratificării sale prin Legea 282 din 2007, restul evitând întrebarea.

În ce privește schimbările în învățământul pentru minorități, acestea în mod evident nu se pot pune pe seama noii legislații. Răspunsul unanim „nu” la întrebarea vizând schimbările apărute ulterior ratificării Cartei întărește constatarea că prevederile Cartei nu aduc aspecte de noutate în privința modului de organizare și desfășurare a învățământului pentru minorități, ci mai degrabă oferă un cadru european de protecție pentru învățământul în limbile minorităților.

2.5.2. Situația învățământului în limbile minorităților naționale în județele reprezentate

Întrebările adresate:

Care este situația învățământului în limba minorităților în județ (școli, elevi, cadre didactice)?

Aveți secție cu predare în limba minorităților în cadrul învățământului special din județ?

Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață, respectiv predau în limbile minorităților la dvs. în județ? (creștere, stagnare sau scădere, pe minorități)

Prin adresarea acestei categorii de întrebări nu s-a urmărit obținerea unor informații acurate despre numărul unităților, secțiilor, elevilor și cadrelor didactice, ci mai degrabă percepția inspectorului despre starea învățământului pentru minorități, aprecieri personale cu privire la suficiența sau insuficiența unor aspecte cantitative sau calitative, respectiv despre tendința percepută în evoluția numerică a învățământului în diferitele limbi. În general, răspunsurile primite reflectă extinderea învățământului pentru diferitele minorități în cadrul județului, pe tipuri de învățământ (integral în limba maternă, parțial în limba maternă, în cadrul unor unități cu predare în limba română unde, la cerere, se studiază limba și literatura maternă, precum și istoria și tradițiile minorității), cu exemplificări de unități școlare sau de localități unde anumite aspecte care țin de acest tip de învățământ s-au manifestat mai pregnant.

Una dintre constatările interesante desprinse din răspunsurile interlocutorilor se leagă de învățământul în limba germană. În majoritatea cazurilor unde s-a menționat această limbă s-a remarcat faptul că majoritatea elevilor care beneficiază de învățământ în limba germană de fapt nu sunt etnici germani, ci elevi de alte etnii, care sunt atrași de acest tip de învățământ din două motive: a). limba germană este o limbă de circulație internațională, iar studiind la secția germană se asigură însușirea temeinică a acestei limbi și posibilitatea exploatarea cunoștințelor de limbă în căutarea unui loc de muncă în viitor; b). calitatea procesului de învățământ.

Într-un județ din sud-estul țării, inspectorul pentru minorități a remarcat o situație interesantă relativ la cei care solicită studiul unei limbi „atractive”: limba elenă, care se studiază la cerere și față de care, pe lângă elevii care au această limbă maternă, manifestă interes și elevii de altă etnie. Spre deosebire de cazul limbii elene, limba rusă – deși limbă de circulație internațională –,

din cauze care se pun pe seama istoriei recente, nu manifestă aceeași atracție. S-a menționat faptul că atitudinea majorității față de limba rusă descurajează elevii vorbitori nativi ai acestei limbi de la a solicita învățarea limbii ruse ca limbă maternă.

O constatare evidentă legată de limba romani este creșterea foarte mare a numărului de elevi care solicită studierea acestei limbi, precum și a disciplinei *Istoria și tradițiile romilor*, cuplată cu dificultatea de a asigura resursă umană calificată pentru predarea acestor discipline. Aceeași lipsă a cadrelor didactice calificate se remarcă și în cazul limbilor cehă, greacă și rusă. În unele cazuri (limba greacă, limba turcă, limba polonă, limba cehă), pentru a se suplini lipsa cadrelor didactice, se recurge la invitarea unor profesori din statul-mamă.

Lipsa cadrelor didactice calificate, mai ales la nivel de învățământ preșcolar și primar, este deseori menționată ca o piedică în privința asigurării accesului la învățământ în limba maternă și în cazul minorităților numeric mai bine reprezentate: maghiarii, germanii, ucrainenii.

În ce privește învățământul special, respectiv structurile de sprijin asigurate pentru copiii cu cerințe educative speciale în limba maternă, în majoritatea covârșitoare a județelor aceste servicii educaționale lipsesc. Necesarul de sprijin în aceste cazuri este acoperit bine doar în cazul minorității maghiare (mai ales în județele cu populație majoritară vorbitoare de limba maghiară). În unele cazuri, lipsa cadrelor vorbitoare de limbă maternă este suplinită de cadre didactice care vorbesc limba minoritară la nivel satisfăcător pentru a putea comunica cu elevii care solicită acest tip de sprijin.

Tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață, respectiv predau în limbile minorităților este percepută, per ansamblu, ca fiind de stagnare (în majoritatea cazurilor se menține același număr de unități sau secții) sau descreștere (se reduce numărul unităților prin comasare și/sau scade numărul elevilor pe clasă), însă sunt invocate în principal motive de ordin demografic, cuplate în unele cazuri cu lipsa de interes a părinților față de învățământul în limba maternă (în cazul limbii ucrainene și ruse în unele județe). În cazul minorității maghiare s-a menționat faptul că după o perioadă de scădere treptată a numărului de elevi, se poate anticipa o revigorare, datorită faptului că la nivel preșcolar a început să crească numărul de copii înscriși. O tendință de creștere s-a remarcat în cazul limbilor germană, bulgară, turcă și romani.

2.5.3. Pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților

Întrebările adresate:

Care sunt posibilitățile de pregătire de specialitate pentru cadre didactice care predau în limba minorităților (pregătire inițială și continuă; pregătire în limba minorității, în limba română)?

În ce limbă susțin examenele de definitivat / grad II / grad I cadrele didactice care predau în limbile minorităților?

La nivel de județ, considerați că puteți asigura formarea continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților în limbile respective sau doar în limba română?

Din câte știți, există furnizori de formare continuă (universități, Case ale Corpului Didactic, organizații neguvernamentale) care au în oferta de formare continuă cursuri în limbile minorităților?

În privința pregătirii inițiale a cadrelor didactice s-au menționat câteva instituții de învățământ superior (Universitatea București, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Universitatea Ovidius Constanța, Universitatea Al. I. Cuza Iași, Universitatea Ștefan cel Mare Suceava, Universitatea Sapiientia Miercurea Ciuc și Tg. Mureș), respectiv licee sau colegii pedagogice (secții ale unor universități). Mai ales în cazul minorităților lingvistice numeric inferioare pregătirea profesorilor se asigură în limba română; există așteptarea ca însușirea termenilor de specialitate să se realizeze într-o abordare autodidactă sau prin sesiuni de formare continuă organizate în/sau de către statul-mamă (cazul slovacilor, al cehilor, al turcilor, al rușilor, al ucrainenilor).

În ce privește formarea continuă, oferta instituțiilor publice de învățământ furnizoare de astfel de servicii educaționale este variată. Universitățile menționate mai sus oferă și cursuri de formare continuă în limbi minoritare, însă solicitarea potențialilor beneficiari nu este întotdeauna de a parcurge un program de formare continuă în limba maternă. Un caz interesant care s-a menționat a fost cel al unor cursuri de învățământ deschis la distanță oferit de o universitate dintr-o țară vecină pentru persoane interesate dintr-un județ de graniță care au întâmpinat mai puțină deschidere din partea unor instituții publice din România, furnizori de formare continuă.

La întrebarea referitoare la asigurarea posibilității de formare continuă în limba minorităților în cele 17 județe, s-au primit nouă răspunsuri afirmative și patru răspunsuri negative, restul declarând că parțial se poate acoperi nevoia de formare continuă în limbile minorităților, iar parțial aceasta se realizează în limba română. Pentru cadrele didactice de limbă germană s-a menționat frecvent Centrul de Formare Continuă în Limba Germană de la Mediaș, iar la cele de limba maghiară Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare, ca furnizori de programe de perfecționare.

Examenele de obținere a definitivatului în învățământ, respectiv a gradelelor didactice II și I se pot susține și, de regulă, se susțin în limba maternă (limba folosită pentru predare, mai ales în cazul limbilor folosite pentru predare integrală în limba maternă). Intervine evident opțiunea cadrului didactic pentru limba română sau limba maternă. Dacă este necesar, se asigură traducerea din limba minoritară în limba română. De regulă, aceste examene se susțin la aceleași instituții de învățământ superior unde candidatul a absolvit programul de formare inițială.

2.5.4. Manualele școlare disponibile în limbile minorităților naționale

Întrebările adresate:

Care este situația manualelor pentru învățământul în limbile minorităților? Unde sunt realizate manuale care se folosesc pentru predarea cursurilor/materiilor în limbile minorităților naționale? (în țară; în străinătate) Există manuale alternative în limbile minorităților?

Asigurarea necesarului de manuale școlare gratuite pe durata parcurgerii învățământului obligatoriu (până în clasa a X-a) este o formă de sprijin acordată beneficiarilor serviciilor educaționale de către stat. În ceea ce privește asigurarea manualelor pentru învățământul în limbile minorităților naționale, constatarea desprinsă din interviurile realizate cu inspectorii școlari responsabili cu învățământul în limbile minorităților este că mărimea numerică a grupului de elevi vorbitori ai limbii minoritare este direct proporțională cu gradul de acoperire a nevoii de manuale. Astfel, dacă până în anul școlar 2003-2004 manualele se scriau în limba română, parcurgeau procesul de aprobare de către ministerul educației și, la cerere, se traduceau în limbile minorităților care beneficiază de învățământ integral sau parțial în limba maternă, cauzând astfel un decalaj substanțial în apariția versiunii în limba în care s-au tradus, începând din anul școlar 2003-2004, pentru minoritățile numeric mai bine reprezentate în sistemul de învățământ (maghiarii, germanii), unele manuale se scriu direct în limba maternă, scurtând astfel timpul scurs între conceperea manualului și ajungerea sa la destinație, precum și evitând inadvertențele de limbaj care apăreau din cauza traducerilor. În cazul în care manualele se traduc, se întâmpină însă o serie de dificultăți în privința calității traducerilor (traducerea fiind responsabilitatea editurilor). Un alt aspect care – în cazul traducerilor – întârzie apariția versiunii în limbile minoritare este cel al schimbărilor care trebuie efectuate la manuale datorită revizuirii frecvente a programelor școlare.

În cazurile minorităților lingvistice cu efective mai reduse de elevi, deseori se recurge la utilizarea unor manuale primite din statele-mamă care se folosesc ca auxiliare didactice în sistemul de învățământ din România. Un caz aparte este semnalat în cazul limbii ucrainene, unde nu s-au scris manuale în această limbă, iar elevii învățau din manuale editate înainte de 1990, retipărite. Acest aspect reprezintă o preocupare semnalată de toate inspectoratele școlare afectate.

Manualele alternative există doar pentru minoritățile lingvistice mai bine reprezentate în sistemul de învățământ (maghiară și germană), aspect explicat prin implicațiile financiare asociate cu tirajul mic în cazul dorinței de a asigura mai multe variante de manuale pentru același an de studiu la aceeași disciplină.

2.5.5. Dotarea bibliotecilor școlare cu fond de carte în limbile minorităților naționale

Întrebările adresate:

Bibliotecile din școlile unde există predare în limbile minorităților au fond de carte în limba minorităților respective? Care este situația fondului de cărți în aceste limbi? (nr, cu intrare în ce an, donații sau achiziții, dacă donații de la cine?) Cine are sarcina de a achiziționa cărți în limbile minorităților?

În ultimii trei ani școlari Ministerul Educației, Cercetării și Inovării a asigurat fonduri alocate exclusiv pentru cumpărarea de cărți. Decizia de a achiziționa cărți în limba minorităților lingvistice este a conducerii școlii. Accesul la bibliotecile școlare dotate cu fond de carte nouă sau relativ nouă este mai dificil în cazul școlilor mici, doar cu clasele I-IV, din sate (așa-numitele structuri ale unor școli din centrul de comună).

Între cazurile de bune practici în ceea ce privește bibliotecile școlare trebuie să menționăm faptul că în anumite școli unde direcțiunea și inspectoratul școlar au dorit să încurajeze activ utilizarea bibliotecii de către toți elevii, chiar și de către minoritățile lingvistice relativ mici din punct de vedere numeric, între criteriile de angajare a bibliotecarului școlar s-a inclus cunoașterea limbii minorității lingvistice din școala respectivă.

Donațiile de cărți provin de la ambasadele țărilor-mamă sau de la organizații ale minorităților, precum și de la persoane private. În privința minorităților turce și tătare, singura sursă de intrări noi în limbile acestor minorități în fondul de carte al bibliotecile școlare este consulatul.

2.5.6. Raportarea despre situația învățământului în limbile minorităților

Întrebări adresate:

Cui raportați despre numărul elevilor și cadrelor didactice care învață, respectiv predau în limbile minorităților și cât de frecvent? Apar astfel de informații în rapoartele publice ale ISJ?

Din răspunsurile oferite de interlocutori se desprinde constatarea că MECI prin Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților solicită periodic (semestrial și anual) inspectoratelor să raporteze despre situația învățământului în limbile minorităților. Alte foruri care solicită astfel de rapoarte sunt consiliile județene, instituția prefectului, consiliile locale, direcția județeană de statistică și alte instituții deconcentrate. În ce privește rapoartele generale anuale ale inspectoratelor școlare, situația nu este aceeași în fiecare județ; în unele județe rapoartele ISJ includ informații sau un capitol despre învățământul în limbile minorităților (mai ales în cazul minorităților numeric mai bine reprezentate), în altele nu există astfel de informații.

În unele cazuri (mai ales la minoritățile mai mici) s-au oferit rapoarte conținând date și informații despre situația învățământului în limbile unor minorități lingvistice și la solicitarea serviciilor consulare ale statelor-mamă.

2.5.7. Relația dintre inspectorul responsabil cu învățământul pentru minorități și Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul

Întrebări adresate:

Cum caracterizați relația de comunicare dintre inspectorii din MECI care răspund de învățământul pentru diferitele minorități și inspectorii școlari județeni (pentru învățământul în limba minorităților)? Cunoașteți personal inspectorul din MECI? Cât de frecvent comunicați? În ce modalitate (telefon, Internet, față în față)? Ce influență are caracterul relației de comunicare cu inspectorul din MECI asupra gradului dvs. de informare în ce privește noile prevederi în domeniul învățământului pentru / în limbile minorităților?

Relația de comunicare dintre MECI și inspectorii care răspund de învățământul în limbile minorităților este caracterizată de către toți respondenții ca

fiind foarte bună, colegială și directă. Inspectorii din județe cunosc persoanele din minister, cu care comunică frecvent atât prin mijloace de comunicare la distanță (telefon, fax, poștă electronică), cât și în întâlniri față în față. Marea majoritate a dificultăților întâmpinate în județe în domeniul învățământului pentru minorități sunt rezolvate prompt grație calității relațiilor de comunicare. În aceste condiții, necunoașterea suficient de amănunțită a prevederilor Cartei se poate pune doar pe seama faptului că aceasta nu a adus nici un element de noutate din punct de vedere practic în organizarea și desfășurarea învățământului în limbile minorităților.

2.6. Învățământul în limbile minorităților – Perspectiva reprezentanților ONG-urilor minorităților naționale

O altă sursă primară de informații despre învățământul în limbile minorităților au constituit-o interviurile cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale ale minorităților. Aceste ONG-uri au fost:

- Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România, Nădlac
- Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, București
- Uniunea Ucrainenilor din România, București
- Uniunea Croaților din România, Carașova
- Uniunea Democrată Turcă din România, Constanța
- Uniunea Democrată a Tătarilor Musulmani din România, Constanța
- Forumul Democrat al Germanilor din România
- Uniunea Bulgarilor din Banat – România, Timișoara
- Uniunea Sârbilor din România, Timișoara

Aspectele principale investigate în cursul interviurilor au fost:

- politicile educaționale promovate de organizație, precum și proiectele sau programele de implementare a acestor politici;
- comunicarea, pe tema învățământului în limba maternă, între ONG-uri și grupurile pe care le reprezintă;
- relația cu inspectoratele școlare, mai ales cu inspectorul responsabil cu învățământul în limbile minorităților;
- legătura cu cadrele didactice care predau în limba minorității reprezentate;
- percepțiile despre evoluția învățământului în limbile minorităților, inclusiv evoluția numărului de elevi și profesori care învață și predau în limba minorității reprezentate;
- rolul asumat în sprijinirea pregătirii cadrelor didactice;
- legătura cu bibliotecile școlare;
- percepția despre situația manualelor din care se studiază în limba minorității reprezentate;
- cunoștințe despre Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare.

În cele de mai jos, sintetizăm constatările desprinse din interviurile realizate cu reprezentanții celor nouă ONG-uri pe marginea fiecărui aspect investigat.

2.6.1. Politici și practici educaționale promovate de ONG

Întrebările adresate:

Ce politici educaționale pentru minoritățile naționale promovează sau susține organizația dumneavoastră? Ce faceți, concret (proiecte, activități etc.), pentru a susține aceste politici? Aveți personal specializat care se ocupă de aceste proiecte, activități sau politici educaționale? Există persoane cu pregătire pedagogică în organizația dumneavoastră?

Menținerea unităților de învățământ și a claselor unde se predă limba, precum și asigurarea accesului la educație de calitate în limba maternă în vederea păstrării identității lingvistice pare să fie preocuparea comună a ONG-urilor cu care s-a discutat. În acest scop, se inițiază o gamă largă de acțiuni, de la sprijinirea îmbunătățirii infrastructurii (reparații) și a mijloacelor de învățământ (dotări) în școlile unde învață elevii minorităților reprezentate până la sprijinirea organizării de evenimente atât pentru elevi (olimpiade, tabere, serbări, concursuri etc.), cât și pentru cadre didactice (consfătuiri, conferințe, evenimente de dezvoltare profesională), inclusiv sprijinirea formării inițiale prin facilitarea relațiilor cu instituții sau organizații din țara-mamă și acordarea de burse de studiu. Mai multe ONG-uri facilitează diseminarea unor practici pozitive transferate din statul-mamă sub forma promovării unor demersuri de predare-învățare și a unor materiale auxiliare importate.

O politică pe care o putem desprinde mai ales din partea ONG-urilor care reprezintă minorități lingvistice numeric inferioare (bulgarii, croații, sârbii, turcii) este promovarea învățământului bilingv.

2.6.2. Comunicarea despre învățământ cu grupul reprezentat

Întrebările adresate:

Membrii minorității pe care o reprezentați apelează la dumneavoastră în legătură cu efectuarea studiilor în limba maternă? Dacă da, cât de frecvent? Ce îi sfătuiți?

Comunicarea cu membrii organizațiilor sau cu persoanele reprezentate de organizație despre efectuarea studiilor în limba maternă este mai frecventă în cazul minorităților care învață limba maternă la cerere. În aceste cazuri, membrii comunității lingvistice respective apelează la ONG pentru sprijin în redactarea cererilor. Un alt caz identificat este cel de solicitare de sprijin din partea ONG-urilor pentru efectuarea studiilor în țara-mamă. Rolul asumat de către unele ONG-uri este și acela de a încuraja părinții să solicite învățământ în limba maternă. În unele situații, părinții sunt nevoiți să accepte că, în ciuda programului școlar încărcat, este spre beneficiul comunității ca elevii să petreacă un anumit număr de ore în plus la școală pentru a studia limba maternă.

2.6.3. Relația dintre ONG-uri și inspectoratele școlare județene

Întrebările adresate:

Aveți legături cu Inspectoratele Școlare Județene, mai ales cu inspectorii care se ocupă de minorități? Dacă da, în ce sens exploatați aceste legături? Sunteți consultat(ă) în anumite decizii pe care le ia inspectoratul școlar în privința învățământului în limbile minorităților?

În unele cazuri, inspectorii care răspund de învățământul în limbile minorităților sunt membri ai unor ONG-uri ale minorității pe care o reprezintă. În aceste situații, comunicarea dintre ONG și ISJ este foarte bună. Există însă câteva excepții: unii reprezentanți ai minorităților lingvistice au nemulțumiri clare legate de activitatea unor ISJ-uri datorate faptului că în rapoartele ISJ nu apar informații despre învățământul în limba minoritară respectivă sau că ISJ nu dă curs solicitării ONG de a sprijini promovarea învățământului în limba maternă respectivă. Această situație apare mai ales în cazul comunităților lingvistice care nu sunt reprezentate în structurile ISJ și ai o relație relativ tensionată cu minoritatea lingvistică reprezentantă direct la ISJ.

ONG-urile sunt uneori consultate înainte de luarea deciziilor care afectează învățământul în limba maternă. Exemplele de bună practică în acest sens sunt cazurile în care deciziile de comasare a școlilor în care se predă limba maternă au fost luate prin consultare cu reprezentanții ONG-urilor.

În schimb, în cazurile în care comunicarea între ISJ sau MECL, pe de o parte, și ONG pe de altă parte, lasă de dorit, apar situații de confuzie de exemplu în privința repartizării unor materiale didactice sau chiar manuale (în loc să ajungă într-o regiune/județ unde este nevoie de ele, ajung în altă parte unde nu au fost solicitate).

2.6.4. Relația dintre ONG-uri și cadrele didactice care predau în limba minorității

Întrebările adresate:

Aveți legături cu cadrele didactice care predau în limba minorității? Ce fel de legătură? Vă solicitați sprijinul? În ce sens? Dumneavoastră le solicitați sprijinul? În ce sens?

În cadrul unui număr mare de ONG-uri persoanele cele mai active sunt cadre didactice. Există comisii pentru învățământ în ONG-urile mai puternice, iar membrii acestor comisii sunt de regulă cadre didactice care predau în instituțiile de învățământ de vârf ale minorității respective. Comunicarea este mai bună de acele cadre didactice care se află în aceeași localitate unde este sediul sau punctul de lucru al ONG-ului și mai puțin intensă cu celelalte. ONG-urile care sprijină sau au un rol de lider în organizarea unor evenimente de dezvoltare profesională pentru cadrele didactice au ocazii mai numeroase de a comunica direct cu mai multe cadre didactice care predau (în) limba minorității reprezentate.

2.6.5. Percepția ONG-urilor despre evoluția învățământului în limbile minorităților

Întrebările adresate:

Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață și predau în limba dvs? Cunoașteți numărul de școli / secții / clase unde se studiază (în) limba (minorității)? Dar numărul de elevi care studiază (în) limba (minorității) în județ / țară? Dar numărul de cadre didactice care predau (în) limba (minorității)? De unde vă informați despre aceste aspecte? Cunoașteți unități de învățământ superior din România unde se predă (în) limba dumneavoastră? Aveți legături cu aceste unități de învățământ superior? Puteți să detaliați în ce constau aceste legături? Unde (la ce unitate de învățământ superior) se pregătesc cadrele didactice care predau în limba (minorității) dumneavoastră?

Majoritatea absolută a reprezentanților ONG-urilor investigate percep tendința de scădere a numărului de elevi și cadre didactice implicați în învățământul în limba minorității lor. Fenomenul se explică prin tendința demografică generală de scădere a populației (scăderea natalității și emigrarea), dar și prin decizia unor părinți de a opta pentru educația în limba română a copiilor „ca să le fie mai ușor în viață” (reprezentant ONG). ONG-urile care reprezintă turcii și tătarii percep o creștere numerică a celor care doresc să studieze limba maternă, mai ales în mediul rural.

ONG-urile obțin informații despre numărul elevilor și al cadrelor didactice de la ISJ-uri sau direct de la școli. De regulă se cunoaște destul de precis (comparativ cu statisticile oferite de MECI) evoluția numerică.

În general, reprezentanții ONG-urilor menționează aceleași instituții de învățământ superior pe care le-au enumerat reprezentanții ISJ sau care apar în documentele publicate de MECI. Unele organizații – care vorbesc la timpul trecut despre secții care au existat la diverse instituții de învățământ public unde se pregăteau cadre didactice pentru învățământul în limba lor maternă – sunt foarte inventive în încercarea de a suplini lipsa posibilității de formare în țară prin recurgerea la facilitarea accesului celor interesați la instituții de învățământ de peste hotare prin intermediul sistemelor de învățământ la distanță oferite de țara-mamă. Pe lângă asta, sunt menționate și legăturile directe întreținute cu instituții de învățământ superior din țara-mamă, care sprijină formarea inițială sau continuă a cadrelor didactice care predau (în) limba maternă.

2.6.6. Rolul asumat de ONG-uri în sprijinirea pregătirii cadrelor didactice

Întrebările adresate:

Aveți un rol în formarea continuă a cadrelor didactice care predau (în) limba dumneavoastră? Colaborați cu vreo instituție publică în acest sens? Aveți preocupări în sensul educației adulților care aparțin de minoritatea pe care o reprezentați? De exemplu, organizați diferite cursuri, seminarii ș.a.m.d. pentru adulții din comunitatea pe care o reprezentați? În ce limbă? Ce fel de cursuri?

Unele ONG-uri menționează faptul că sprijină organizarea și derularea consfătuirilor cadrelor didactice, precum și facilitarea accesului cadrelor didactice la programe de formare în țara-mamă, sau la programe de formare susținute de lectori din țara-mamă, însă adaugă că aceste evenimente de dezvoltare profesională nu sunt recunoscute sau atestate de MECI și, ca urmare, profesorii care participă la ele nu acumulează credite profesionale transferabile ca recunoaștere a valorii acestor evenimente. Unele ONG-uri pun la dispoziția cadrelor didactice logistica de care dispun pentru a-și desfășura activitățile de perfecționare la sediul ONG-ului.

Un rol important este atribuit de către cei preocupați de formarea cadrelor didactice care predau în limba germană Centrului de Formare Continuă de la Mediaș, care este subordonat MECI, dar a fost înființat la inițiativa unui ONG.

Numeroase ONG-uri au încheiat protocoale de colaborare cu ambasadele statelor-mamă, precum și cu instituții de formare inițială sau continuă din România și din țara-mamă, în baza cărora organizează schimburi de experiență, derulează proiecte educaționale pentru tineret, pentru adulți (spre exemplificare, se menționează o conferință pentru agricultori organizată de Societatea de Formare și Consiliere Nădlac, organizată spre beneficiul locuitorilor zonei care se ocupă de creșterea porumbului; conferința s-a derulat în limba slovacă). În același sens, se exemplifică interesul manifestat pentru educația adulților prin facilitarea accesului acestora la biblioteci ale comunității, prin implicarea lor în diverse evenimente culturale.

2.6.7. Legătura dintre ONG-uri și bibliotecile școlare

Întrebările adresate:

Aveți legături cu bibliotecile școlare din școlile unde se studiază (în) limba dumneavoastră? Le oferiți donații de cărți? Dacă da, de unde le primiți / procurați? Aveți legături cu edituri din România sau din afara țării care vă furnizează publicații în limba maternă?

Majoritatea ONG-urilor donează cărți sau transmit donații primite la rândul lor pentru bibliotecile școlare, acordă premii în cărți elevilor participanți la diferite competiții sau manifestări culturale, precum și acordă donații în cărți cadrelor didactice care predau în limba maternă. Unele centre urbane sunt avantajate prin faptul că există acces mai facil (fără adaos comercial) la publicații în limba maternă, inclusiv prin concursul ONG-ului reprezentativ. Un reprezentant ONG, care se plânge de distrugerea fondului de carte în biblioteca școlară, menționează inițiativa ONG-ului de a reface biblioteca în sediul propriu. Unele ONG-uri editează anual cărți în limba maternă.

2.6.8. Percepția ONG-urilor în privința manualelor din care se studiază (în) limba maternă

Întrebările adresate:

Ce știți despre manualele școlare în limba dumneavoastră? Sunt ele în număr suficient pentru elevi? Există posibilitatea de a alege manualul sau există un singur set de manuale?

Multe ONG-uri nu au o părere foarte bună despre manualele școlare, invocând lipsa lor și calitatea mai slabă decât cea a materialelor didactice primite sau aduse din țara-mamă. Se remarcă sprijinul oferit de ONG-uri în vederea traducerii unor manuale din limba română în limba maternă. Se menționează faptul că ONG-urile sunt de regulă mulțumite dacă există un set de manuale (chiar și traduse) în limba maternă și nu consideră că elevii sau profesorii din comunitatea lor au nevoie de manuale alternative, deoarece „financiar ar fi o aberație” (reprezentant ONG). Unii menționează numărul insuficient de manuale sau întârzierea destul de mare în primirea lor de către școli și implicii elevi.

2.6.9. Cunoașterea prevederilor Cartei care au relevanță pentru grupul minoritar reprezentat

Întrebările adresate:

Aveți cunoștință despre faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare? Cum ați aflat despre acest lucru? Ce relevanță are acest lucru pentru minoritatea dumneavoastră/ pentru organizația dumneavoastră?

Toți reprezentanții ONG-urilor cunosc faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și mulți dintre cei intervievați menționează că au participat la negocierile cu DRI în procesul de pregătire a ratificării. Unii au aflat despre Cartă printr-un comunicat oficial al DRI, iar alții doar din presă.

În ce privește relevanța ratificării Cartei, părerile sunt împărțite. Unii consideră că este inutilă asigurarea cadrului legal dacă părinții optează să nu aleagă învățământul în limba maternă pentru copiii lor; alții sunt de părere că este un lucru pozitiv că „cerințele noastre au devenit lege” (reprezentant ONG), însă remarcă un ușor dezinteres din partea autorităților române în ce privește aplicarea prevederilor și și-ar dori mai mult sprijin din partea acestora – atât din punct de vedere financiar, cât și moral. Un reprezentant ONG care a participat la o conferință de popularizare a Cartei a remarcat: „[...] consider că această Cartă este una dintre marile realizări ale civilizației europene.” Un alt reprezentant ONG este de părere că [Carta] „consfințește drepturile câștigate de comunitatea noastră.” Însă avantajele de ordin practic menționate ce decurg din ratificarea Cartei de regulă privesc alte domenii de aplicare a Cartei, nu învățământul.

Concluzii

Pe baza studierii documentelor și a interviurilor realizate cu inspectorii pentru învățământul minorităților din cadrul inspectoratelor școlare județene, precum și cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale ale minorităților se pot concluziona următoarele:

Carta europeană a limbilor minoritare sau regionale este cunoscută relativ bine și apreciată de către grupurile investigate. Reprezentanții ONG-urilor minorităților naționale sunt mult mai informați în legătură cu ratificarea Cartei decât reprezentanții ISJ intervievați (inspectorii responsabili cu învățământul în limbile minorităților).

Cu toate că în domeniul învățământului din România ratificarea Cartei nu aduce nicio noutate de ordin practic, se apreciază faptul că, grație protecției oferite de Cartă, învățământul în limbile minorităților se va putea cel puțin menține sau dezvolta în condiții propice.

În unele cazuri, se remarcă o scădere a interesului potențialilor beneficiari ai învățământului în limbile minorităților față de studiul în limba maternă. În alte cazuri, lipsa cadrelor didactice calificate descurajează părinții care ar opta pentru învățământ în limba maternă pentru copiii lor.

Atât formarea inițială, cât și cea continuă a cadrelor didactice în limba maternă deseori se rezolvă prin apel la instituții sau resurse umane din afara țării.

Manualele școlare nu sunt întotdeauna asigurate la timpul oportun, în număr suficient sau la nivelul calitativ așteptat. Sprijinul statelor-mamă este binevenit în acest sens, chiar dacă manualele din alte țări sunt folosite doar ca material didactic auxiliar în România, din cauza unor nepotriviri între programele de studiu din cele două țări.

Bibliotecile școlare depind în privința achizițiilor de fond de carte de oferta pieței românești. Aceasta reușește să acopere în mică măsură necesarul de bibliografie școlară. Donațiile din partea diferitelor instituții sunt binevenite.

Școlile, respectiv inspectoratele școlare județene colectează și pun la dispoziția celor interesați date relevante despre învățământul în limbile minorităților. Raportarea spre diverse foruri (Direcția Județeană de Statistică, MECI, consiliile județene sau locale etc.) se face cel puțin o dată pe an, dar mai frecvent semestrial. În mod oficial, nu se colectează date despre învățământul în limbile minorităților la nivel universitar, respectiv cu privire la *liniile de studiu* cu altă limbă de predare decât cea oficială.

Relația dintre diverșii actori implicați în sprijinirea învățământului în limbile minorităților este – în majoritatea cazurilor – foarte bună. Cu toate acestea, absența unor relații directe de comunicare între persoanele cu răspundere în gestionarea învățământului în limbile minorităților și reprezentanții organizațiilor minorităților beneficiare poate întârzia rezolvarea unor solicitări importante din partea organizațiilor neguvernamentale.

Recomandări

În baza constatărilor și a concluziilor formulate mai sus, considerăm oportună formularea unor recomandări:

Comunicarea despre noutățile din domeniul legislației care influențează câtuși de puțin învățământul în limbile minorităților trebuie să se realizeze atât în scris, prin transmiterea unor înștiințări oficiale din partea MECI către ISJ, respectiv din partea ISJ către școli, cât și prin intermediul unor ședințe speciale în care să se discute relevanța noii legislații pentru domeniul învățământului.

Se recomandă **o atitudine pro-activă din partea instituțiilor publice cu răspunderi în domeniul învățământului în limbile minorităților** în sensul promovării posibilității de a studia (în) limba maternă. Realizarea unor afișe sau alte materiale informative care să fie disponibile în spații relevante (instituții publice și altele decât școlile) ar putea spori eficiența unor astfel de strategii.

Mesajele din partea instituțiilor cheie în domeniul organizării și desfășurării învățământului în limbile minorităților trebuie **să comunice constant aprecierea bogăției lingvistice**. Este nevoie să se combată percepția că învățământul în limbile minorităților reprezintă un efort inutil.

Trebuie **identificate atent și combătute manifestările de descurajare a folosirii sau învățării unor limbi**, prin valorizarea cât mai frecventă a acestora în evenimente cu participare largă, inclusiv din rândul conducătorilor instituțiilor de învățământ. Trebuie promovate în acest sens exemplele de bună practică ale unor inspectorate județene cu experiențe pozitive în astfel de demersuri.

Trebuie asigurată **reprezentarea tuturor minorităților lingvistice, indiferent de mărimea lor, în structurile de conducere ale instituțiilor de învățământ**. Considerarea tuturor minorităților lingvistice ca aparținând aceleiași categorii, *de minoritate*, și ca urmare desemnarea unui membru al *unei* minorități pentru a se ocupa de învățământul în *toate* limbile minorităților nu garantează sentimentul că toate minoritățile lingvistice se vor simți egal reprezentate în foruri de conducere.

În absența unor programe relevante de perfecționare sau formare continuă pentru cadrele didactice care predau în limbile minorităților (mai ales în cazul celor mai puțin semnificative numeric), **trebuie identificate modalități de recunoaștere a parcurgerii unor stagii de formare continuă în statul-mamă** inclusiv prin alocarea de credite profesionale transferabile pentru parcurgerea cu succes a unor astfel de stagii de dezvoltare profesională. În paralel, trebuie elaborate măsuri active de încurajare a ofertării unor programe de formare în limbile minorităților naționale.

Sunt necesare **măsuri active de încurajare a potențialilor autori de manuale în limbile minorităților naționale, mai ales în cazul minorităților mici**. Statul ar trebui să subvenționeze producerea acestor manuale pentru a evita cazurile în care tirajul mic este descurajant pentru editurile din domeniu.

Pe lângă informațiile despre apartenența etnică a studenților din învățământul superior (date care se colectează în prezent), este recomandabilă **colectarea și publicarea de date relevante și despre învățământul superior în limbile minorităților la alte secții decât cele consacrate studierii limbilor** (avem în vedere aici populația de studenți la *linii de studiu* în limbi ale minorităților, unde predarea se face într-o limbă a unei minorități lingvistice).

ANEXA NR. 1 – Ghid de interviu inspeciori școlari

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I. Sunteți singurul inspector care se ocupă de învățământul pentru minorități în acest județ?

I.2. Cine se mai ocupă de învățământul pentru minorități la dvs. în județ?

II. Cunoașteți faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare în octombrie 2007?

II.1. Dacă da, vi s-a adus la cunoștință acest lucru printr-un comunicat al MECI sau v-ați informat singur(ă)?

II 2. Cunoașteți în ce alte domenii (în afară de învățământ) are relevanță ratificarea Cartei?

II 3. Dacă da, în care? – vă rugăm specificați

II 4. În perioadă ulterioară ratificării Cartei au apărut schimbări în învățământul pentru minorități în județul dumneavoastră?

II 5. Dacă da, care sunt acestea?

III. Care este situația învățământului în limba minorităților în județ (câte școli, câți elevi și ce discipline în limba minorității, câte cadre didactice)?

IV. Aveți secție cu predare în limba minorităților în cadrul învățământului special din județ?

V. Care sunt posibilitățile de pregătire de specialitate pentru cadre didactice care predau în limba minorităților (pregătire inițială și continuă; pregătire în limba minorității, în limba română)?

VI. În ce limbă susțin examenele de definitivat / grad II / grad I cadrele didactice care predau în limbile minorităților?

VII. La nivel de județ, considerați că puteți asigura formarea continuă a cadrelor didactice care predau în limbile minorităților în limbile respective sau doar în limba română?

VIII. Din câte știți, există furnizori de formare continuă (universități, CCD-uri, ONG-uri) care au în oferta de formare continuă cursuri în limbile minorităților?

IX. Care este situația manualelor pentru învățământul în limbile minorităților?

IX 1. Unde sunt realizate manuale care se folosesc pentru predarea cursurilor/materiilor în limbile minorităților naționale? (în țară; în străinătate)

IX 2. Cine este responsabil cu procurarea manualelor?

IX 3. Există manuale alternative în limbile minorităților?

X. Bibliotecile din școlile unde există predare în limbile minorităților au fond de carte în limba minorităților respective?

X 1. Care este situația fondului de cărți în aceste limbi? (nr, cu intrare în ce an, donații sau achiziții, dacă donații de la cine?)

X 2. Cine are sarcina de a achiziționa cărți în limbile pentru predare în limbile minorităților?

XI. Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață, respectiv predau în limbile minorităților la dvs. în județ? (creștere, stagnare sau scădere pe minorități)

XII. Cui raportați despre numărul elevilor și cadrelor didactice care învață, respectiv predau în limbile minorităților și cât de frecvent? Apar astfel de informații în rapoartele publice ale ISJ?

XIII. Cum caracterizați relația dintre inspectorii din MECI care răspund de învățământul pentru diferitele minorități și inspectorii școlari județeni (în limba minorităților)? Întrebări ajutătoare: Cunoașteți personal inspectorul de la MECI? Cât de frecvent comunicați? În ce modalitate (telefon, Internet, față în față)? Ce influență are caracterul relației de comunicare cu inspectorul din MECI asupra gradului dvs de informare în ce privește noile prevederi în domeniul învățământului pentru / în limbile minorităților?

ANEXA NR. 2 – Ghid de interviu organizații ale minorităților

INSTRUCȚIUNI

Particularizați întrebările în funcție de minoritate (e. g. Dacă interviul este cu reprezentantul minorității tătare, întrebările ar trebui să ie reformulate pentru a preciza “în limba tătară” în loc de “în limba minorității dvs”.

Acceptați reviste, publicații pe care le primiți de la organizație, precum și notați orice referire la surse utile de resurse pentru continuarea monitorizării (eg. Persoane care pot oferi informații suplimentare, site-uri web, evenimente etc.).

Insistați asupra referirilor explicite la minoritatea pe care interlocutorul o reprezintă și, acolo unde este cazul la comparații cu alte minorități. Evitați situațiile în care informațiile sunt generale.

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I. Capitolul de educație

1. Ce politici educaționale pentru minoritățile naționale promovează sau susține organizația dumneavoastră?

2. Ce faceți, concret (proiecte, activități etc), pentru a susține educația în limba minorității dumneavoastră?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Aveți personal specializat care se ocupă de aceste proiecte, activități sau politici educaționale? -- Există persoane cu pregătire pedagogică în organizația dumneavoastră?

3. Membrii minorității pe care o reprezentați apelează la dumneavoastră în legătură cu efectuarea studiilor în limba maternă? Dacă da, cât de frecvent? ce îi sfătuți?

4. Aveți legături cu Inspectoratele Școlare Județene, mai ales cu inspectorii care se ocupă de minorități?

- Dacă da, în ce sens exploatați aceste legături?
- Sunteți consultat(ă) în anumite decizii pe care le ia inspectoratul școlar în privința învățământului în limbile minorităților?

5. Aveți legături cu cadrele didactice care predau în limba minorității?

- Ce fel de legătură?
- Vă solicită sprijinul? În ce sens?
- Dumneavoastră le solicitați sprijinul? În ce sens?

6. Care este tendința predominantă în evoluția numărului de elevi și profesori care învață și predau în limba dvs.?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Cunoașteți numărul de școli / secții / clase unde se studiază (în) limba (minorității)? Dar numărul de elevi care studiază (în) limba (minorității) în județ / țară? Dar numărul de cadre didactice care predau (în) limba (minorității)? Vă rugăm precizați aceste numere. De unde vă informați despre aceste aspecte?

7. Cunoașteți unități de învățământ superior din România unde se predă (în) limba dumneavoastră?

- Aveți legături cu aceste unități de învățământ superior?
- Puteți să detaliați în ce constau aceste legături?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Unde (la ce unitate de învățământ superior) se pregătesc cadrele didactice care predau în limba (minorității) dumneavoastră?

8. Aveți un rol în formarea continuă a cadrelor didactice care predau (în) limba dvs? Colaborați cu vreo instituție publică în acest sens?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Aveți preocupări în sensul educației adulților care aparțin de minoritatea pe care o reprezentați? De exemplu, organizați diferite cursuri, seminarii șamd pentru adulții din comunitatea pe care o reprezentați? În ce limbă? Ce fel de cursuri?

9. Aveți legături cu bibliotecile școlare din școlile unde se studiază (în) limba dvs.?

- Le oferiți donații de cărți?
- Dacă da, de unde le primiți / procurați?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Aveți legături cu edituri din România sau din afara țării care vă furnizează publicații în limba maternă?

10. Ce știți despre manualele școlare în limba dvs.?

- Sunt ele în număr suficient pentru elevi?
- Există posibilitatea de a alege manualul sau există un singur set de manuale? (de exemplu, manual de biologie pentru clasa a VI-a în limba...)

11. Aveți cunoștință despre faptul că România a ratificat Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare?

- Cum ați aflat despre acest lucru?
- Ce relevanță are acest lucru pentru minoritatea dvs/ pentru organizația dumneavoastră?

DANIEL POP

Autoritățile administrative și serviciile publice

Introducere

Scopul acestui raport de monitorizare este de a evalua gradul de implementare de către România a prevederilor Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în domeniul administrației publice. Acest raport vizează doar domeniul relațiilor cu autoritățile administrative care stipulează principiul potrivit căruia vorbitorii limbilor regionale sau minoritare pot interacționa cu autoritățile utilizând propria lor limbă. De asemenea, conform aceluiași principii, statul este obligat să asigure competențele administrative necesare pentru a permite folosirea acestor limbi minoritare în relațiile administrației publice cu cetățenii vorbitori ai limbilor minoritare în cauză.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a utilizării limbilor minorităților naționale în administrația publică

Conform art. 9 al Legii nr. 282 din 2007 de ratificare a Cartei, aceasta se aplică în concordanță cu prevederile Constituției României, republicată, cu cele ale Legii administrației publice locale nr. 215 din 23 Aprilie 2001¹, republicată, precum și cu cele ale Convenției cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg în 1 februarie 1995, ratificată de România prin Legea nr. 33 din 1995.

Legislația națională astfel completează cadrul aplicării prevederilor Cartei. Principalele prevederi ale Legii administrației publice locale nr. 215/2001 definesc cadrul privind regimul general al autonomiei locale, precum și organizarea și funcționarea administrației publice locale². Astfel, principiul autonomiei se definește prin Art. 3, alin. 1, ca fiind dreptul și capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale de a soluționa și de a gestiona, în numele și în interesul colectivităților locale pe care le reprezintă, treburile publice, în condițiile legii. Totodată, rezultatul eforturilor susținute de descen-

1 Hotărârea Guvernului nr. 1206 din 2001 pentru aprobarea Normelor de aplicare a dispozițiilor privitoare la dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală, cuprinse în Legea administrației publice locale nr. 215 din 2001.

2 Art. 2 alin. 1: Administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se organizează și funcționează în temeiul principiilor descentralizării, autonomiei locale, deconcentrării serviciilor publice, eligibilității autorităților administrației publice locale, legalității și al consultării cetățenilor în soluționarea problemelor locale de interes deosebit.

tralizare implementate în România este organizarea unui număr considerabil de servicii comunitare și de utilitate publică la nivelul autorităților locale.

Pe cale de consențință, în România principiul și cadrul general al utilizării limbilor minoritare și regionale este prevăzut în Legea administrației publice locale nr. 215/2001 care stipulează următoarele în articolul 19:

În unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând minorităților naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor, autoritățile administrației publice locale, instituțiile publice aflate în subordinea acestora, precum și serviciile publice deconcentrate asigură folosirea, în raporturile cu aceștia, și a limbii materne, în conformitate cu prevederile Constituției, ale prezentei legi și ale tratatelor internaționale la care România este parte.

Art. 39 alin. 7 al Legii nr. 215 precizează că în comunele sau orașele în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor ordinea de zi a ședințelor Consiliului local se aduce la cunoștință publică și în limba maternă a cetățenilor aparținând minorității. Iar, art. 42 alin. 2 al aceleiași legi stipulează că:

Lucrările ședințelor se desfășoară în limba română. În consiliile locale în care consilierii locali aparținând unei minorități naționale reprezintă cel puțin o cincime din numărul total, la ședințele de consiliu se poate folosi și limba maternă. În aceste cazuri se va asigura, prin grija primarului, traducerea în limba română. În toate cazurile, documentele ședințelor de consiliu se întocmesc în limba română.

Se observă că, deși în general în raporturile dintre cetățeni și autoritățile administrației publice locale din România se utilizează limba română (Art. 76. alin. 1), totuși, conform art. 50 în unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor, hotărârile cu caracter normativ se aduc la cunoștință publică și în limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective, iar cele cu caracter individual se comunică, la cerere, și în limba maternă. Mai mult, art. 76, alin. 2, 3 și 4 prevăd că:

În unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor, în raporturile lor cu autoritățile administrației publice locale, cu aparatul de specialitate și organismele subordonate consiliului local, aceștia se pot adresa, oral sau în scris, și în limba lor maternă și vor primi răspunsul atât în limba română, cât și în limba maternă.

În condițiile prevăzute la alin. (2), în posturile care au atribuții privind relații cu publicul vor fi încadrate și persoane care cunosc limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective.

Autoritățile administrației publice locale vor asigura inscripționarea denumirii localităților și a instituțiilor publice de sub autoritatea lor, precum și afișarea anunțurilor de interes public și în limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective, în condițiile prevăzute la alin. (2).

La nivel de autorități ale administrației publice locale județene prevederile sunt similare celorlalte autorități locale. Astfel, art. 94, alin. 8 prevede că, în județele în care cetățenii aparținând unei minorități naționale au o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor, ordinea de zi a consiliilor județene se aduce la cunoștință publică și în limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective. Iar, prevederile art. 42 alin. 2 și art. 50 se aplică conform art. 98 care stipulează că dispozițiile art. 42–46, 48–52 și ale art. 54 se aplică în mod corespunzător.

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru autoritățile administrative și serviciile publice

2.1 Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 – Obiective și principii

Administrația publică este unul dintre canalele de punere în practică a principiilor enumerate în Partea a II-a a Cartei, însă în lipsa unor formulări explicite, existenței unor indicatori sau a menționării unor standarde, nu se poate vorbi de o evaluare riguroasă a progreselor implementării acestui set de dispoziții ale Cartei. Prezentăm în cele ce urmează o serie de informații relevante pentru reglementările formulate de Cartă și câteva comentarii având caracter de observații generale.

Chiar dacă principiile Părții a II-a se aplică pentru toate limbile minoritare sau regionale de pe teritoriul unui stat, ele au relevanță crescută pentru acele limbi care nu beneficiază de protecție în baza Părții a III-a. Este important de menționat și faptul că distincția stipulată prin Cartă în ceea ce privește scopul și tipul protecției oferite, prevederile Părții a II-a și Părții a III-a, oferă posibilitatea adaptării principiilor protecției limbilor minoritare sau regionale condițiilor specifice din fiecare stat semnatar.

Dat fiind faptul că o parte a acestor limbi beneficiază de o protecție extinsă prin intrarea sub incidența Părții a III-a a Cartei, dispozițiile Părții a II-a din Cartă au relevanță în special pentru limbile minoritare sau regionale incluse în tabelul de mai jos.

Tabel 1: Numărul vorbitorilor limbilor minoritare protejate de partea a II-a a Cartei

Nr. crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiș	951

5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Se remarcă discrepanța între numărul de vorbitori de limbă romani sau tătară și celelalte limbi minoritare protejate de această parte. Această diferență explică și susține parțial contestarea deciziei de includere a acestor limbi doar în Partea a II-a. În cazul limbii romani există o polemică la nivel național în ceea ce privește cadrul de utilizare a limbii. În acest moment limba romani este inclusă în categoria limbilor sub incidența prevederilor Părții a II-a și, în consecință, utilizarea acesteia în relațiile cetățenilor cu autoritățile locale nu este un subiect de discuție. Principalul argument privind introducerea limbii romani în categoria acestor limbi este lipsa unui caracter teritorial al utilizării limbii, minoritatea romă fiind dispersată geografic. Totuși, observăm că acest argument al lipsei de caracter teritorial nu este susținut în întregime de date. Deși, conform recensământului din 2002, există un număr de 79 de autorități ale administrației publice locale unde ponderea cetățenilor de etnie romă depășește 20% din totalul populației, totuși utilizarea acestei limbi nu este prescrisă prin lege. De asemenea, există un număr de 12 autorități în care ponderea populației de etnie roma ar justifica aplicarea acestei limbi alături de o altă limbă minoritară³. Ca urmare, limba romani nu constituie subiect al acestei investigații privind aplicarea prevederilor Părții a III-a a Cartei. Totuși, vom discuta succint situația acestei limbi ca urmare a faptului că s-au identificat autorități ale administrației publice locale care au adoptat practici de comunicare cu cetățenii de etnie roma, care sunt similare celor prevăzute în cadrul Legii nr. 215/2001 și în cazul acestei limbi.

De asemenea, se observă faptul că anumite limbi minoritare, precum cea greacă sau poloneză, nu intră sub incidența prevederilor Părții a III-a a Cartei, deși există autorități ale administrației publice locale unde ponderea acestor minorități naționale depășește pragul minim stabilit de 20% din totalul populației. E cazul comunei Izvoarele, din județul Tulcea, unde cetățenii de etnie greacă reprezintă 30,05% din totalul populației; și limba poloneză în cazul comunei Cacica, din județul Suceava, unde cetățenii de etnie polonă reprezintă 21,67% din populație.

Dintre principiile care guvernează Partea a II-a a Carte, o serie dintre acestea sunt relevante și pentru relațiile cu administrația publică locală. Astfel, subparagrafele paragrafului 1 afirmă:

- 3 Include următoarele autorități locale: Mișca (Tózmiske), județul Arad; Cața (Kaca, Katzendorf), județul Brașov; Ormeniș (Ürmös, Irmesch), județul Brașov; Racoș (Alsórákos, Ratsch), județul Brașov; Hăghig (Hídvég, Fürstenberg), județul Covasna; Bahnea (Bonyha, Bachnen), județul Mureș; Băgaciu (Szászbogács, Bogeschdorf), județul Mureș; Crăciunești (Nyárádkarácsony), județul Mureș; Mica (Mikefalva), județul Mureș; Ogra (Marosugra, Ugern), județul Mureș; Sânpaul (Kerelószentpál, Paulsdorf), județul Mureș; Vânători (Héjjasfalva, Teufelsdorf, Diwaldsdorf), județul Mureș.

a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;

c. necesitatea unei acțiuni hotărâte pentru promovarea limbilor regionale sau minoritare în vederea salvagădării lor;

d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau/și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

La baza Cartei se află astfel recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bunăstării culturale și implicit recunoașterea nevoii de a se adopta o acțiune hotărâtă de promovare a acestor limbi. Multe dintre statele care s-au angajat prin Cartă protejează și promovează acum limbi care înainte nici nu erau recunoscute ca parte a moștenirii culturale și lingvistice a țării. Ratificarea Cartei în România nu a adus astfel de schimbări până în prezent.

Un principiu de bază al Cartei este că limbile nu trebuie limitate numai la sfera privată. Utilizarea limbilor trebuie, de asemenea, încurajată și în viața publică. Bazându-se pe acest principiu, statul și autoritățile locale au dezvoltat noi domenii de utilizare a limbii în toate sectoarele vieții publice, cum ar fi educația, administrația, justiția, mass-media și viața economică.

Astfel, chiar dacă nu este cerut de Cartă în mod clar, există cazuri de utilizare a limbilor minoritare dintre limbile protejate de Partea a II-a Cartei. În acest sens amintim cazul comunei Izvoarele, unde alături de limba română se folosește și limba greacă, chiar dacă utilizarea acesteia este limitată. Menționăm de asemenea că populația aparținând comunității elene din Izvoarele este peste 20%, ceea ce implică, conform legii administrației publice locale, utilizarea în relația administrație publică-cetățean a limbii elene atât în scris, cât și oral.

De asemenea, Carta cere statelor să respecte suprafața geografică a limbilor regionale sau minoritare, prin subparagraful b: respectarea ariei geografice a fiecărei limbi regionale sau minoritare, în așa fel încât diviziunile administrative existente sau noi să nu constituie un obstacol pentru promovarea respectivei limbi regionale sau minoritare.

În practică, acest principiu este în vigoare și oferă protecție de exemplu dacă statele planifică să modifice frontierele administrative în moduri care afectează negativ limbile regionale sau minoritare.

3. Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.

Spiritul Cartei, favorabil dezvoltării limbilor, caută soluții pozitive și constructive pentru dezvoltarea limbilor. Aceasta necesită promovarea înțelegerii reciproce între toate grupurile lingvistice dintr-o țară, fie ei vorbitori ai limbilor majoritare, fie ai limbilor regionale sau minoritare. Incluziunea respectului, înțelegerii și toleranței în legătură cu limbile se află la baza Cartei. Totuși, Carta cere în mod clar statelor să interzică orice formă de deosebire nejustificată, excludere, restricție sau preferință în legătură cu utilizarea limbii.

Pe agenda publică nu se poate vorbi de o dezbatere legată de utilizarea limbilor minorităților naționale în administrația publică. Sondajele de opinie au arătat de-a lungul anilor că există o sensibilitate la nivelul populației față de acest subiect. Prin urmare, campanii de informare și sensibilizare a publicului în legătură cu utilizarea limbilor minoritare în spațiul public, în mod special în administrația publică sunt necesare pentru a crea un cadru mai favorabil de aplicare a Cartei.

4. În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.

Competența principală în punerea în practică și monitorizarea implementării Cartei limbilor regionale și minoritare revine Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) din cadrul Guvernului. Sub coordonarea DRI se află Consiliul Minorităților Naționale (CMN), un organ consultativ al Guvernului, fără personalitate juridică, care are drept scop asigurarea relațiilor cu organizațiile minorităților naționale. CMN este format din reprezentanți ai organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, reprezentate în Parlamentul României.

Minoritățile naționale beneficiază de reprezentare parlamentară – atât în baza rezultatelor obținute în alegeri, în cazul comunității maghiare reprezentată prin Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, cât și a unor măsuri afirmative precum locurile rezervate pentru celelalte 19 minorități. Prin reprezentarea parlamentară, minorităților pot avea un rol important în inițierea de noi politici, precum și prin definirea modului în care politicile influențează situația limbilor minoritare. Experiența arată însă că reprezentanții minorităților naționale, în special a celor mici, nu fac uz suficient de mult de atribuțiile pe care le au la dispoziție⁴, în timp ce rolul Consiliului s-a diminuat treptat în timp, și în mod corespunzător și rolul consultativ în relație cu Guvernul⁵.

2.2. Relevanța Părții a III-a, Articolul 10 din Cartă pentru domeniul autorităților administrative și a serviciilor publice

În domeniul autorităților administrative și serviciile publice, din totalul celor 21 măsuri identificate de Articolul 10 al Cartei, România s-a angajat să aplice un număr de 19 paragrafe. Acest număr este considerabil superior numărului minim de paragrafe sau aliniate necesare a fi ratificate conform prevederilor Cartei. Cele două măsuri neaplicate în cazul României sunt:

4 Vezi Raport privind activitatea reprezentanților minorităților naționale în Parlament, 2004-2007, CRDE, septembrie 2007, www.edrc.ro; Călușer Monica, "Reprezentarea minorităților naționale pe locurile rezervate în Parlament" în Levente Salat, Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată, CRDE, Cluj-Napoca, 2008.

5 Vezi Călușer Monica "Interethnic Bodies in Romania" în Interethnic Bodies at the Local Level, Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 2009.

- Art. 10, paragraful 2 (a) – folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul administrației regionale sau locale, respectiv
- Art. 10, paragraful 4 (a) – traducerea sau interpretarea eventual solicitate.

Ratificarea Cartei a urmărit compatibilitatea cu legislația existentă, aplicată deja în România. Legea 282 de ratificare a Cartei identifică limbile minorităților naționale care intră sub incidența diferitelor părți ale Cartei. Ca urmare, la art. 5 Legea nr. 282 se stipulează că prevederile cuprinse în Partea a III-a Cartei, inclusiv art. 10, referitoare la domeniul autorităților administrative și serviciile publice, se aplică unui număr de zece limbi minoritare: limba bulgară; limba cehă; limba croată; limba germană; limba maghiară; limba rusă; limba sârbă; limba slovacă; limba turcă; limba ucraineană. Conform art 4, al Legii 282, în cazul celorlalte zece limbi minoritare sau regionale aplicându-se doar prevederile Părții a II-a din Cartă.

În tabelul de mai jos redăm, în ordinea numărului de persoane care utilizează limba respectivă, cele zece limbi și numărul persoanelor care, la recensământul populației din 2002, s-au declarat vorbitoare ale limbii respective, ca limbă maternă:

Tabel 2: Numărul vorbitorilor limbilor minoritare protejate de partea a III-a a Cartei

Nr. crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă ⁶
1.	Limba maghiară	1.443.970
2.	Limba ucraineană	57.407
3.	Limba germană	44.888
4.	Limba ruso-lipoveană	29.246
5.	Limba turcă	28.115
6.	Limba sârbă	20.411
7.	Limba slovacă	16.027
8.	Limba bulgară	6.735
9.	Limba croată	6.355
10.	Limba cehă	3.381

Tabelul 3 prezintă conform art. 5, al Legii nr. 282, care sunt prevederile Cartei în domeniul administrativ și serviciile publice pentru fiecare din cele zece limbi indicate în acest sens. Din tabel se observă că prevederile alineatului 1b – referitor la punerea la dispoziție a formularelor și a textelor administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve, precum și cel al alineatului 1c – privind posibilitatea autorităților administrative să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară – se aplică doar în cazul limbilor maghiară și germană. Aplicarea diferitelor alineate se va discuta separat în cazul fiecărei limbi.

6 <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Tabelul 3. Paragrafele sau alineatele selectate dintre prevederile Părții a III-a a Cartei, în domeniul autorităților administrative și serviciilor publice

	Bul- gară	Ce- hă	Cro- ată	Ger- mană	Ma- ghiară	Ru- să	Sâr- bă	Slo- vacă	Tur- că	Ucrai- neană
a.										
i. să vegheze ca autoritățile administrative să utilizeze limbile regionale sau minoritare; sau										
ii. să vegheze ca funcționarii autorităților administrative care asigură relația cu publicul să folosească limbile regionale sau minoritare în raporturile lor cu persoanele care li se adresează în aceste limbi; sau	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
iii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi; sau	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
iv. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
v. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
b. să pună la dispoziție formulare și texte administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve;				Da	Da					
c. să permita autorităților administrative să întocmească documente într-o limba regională sau minoritară.				Da	Da					
2. În ceea ce privește autoritățile locale și regionale din zonele locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare în care se justifică măsurile specificate mai jos, Partile se angajează să permită și/sau să încurajeze:										

Deși cadrul general de reglementare a protecției și utilizării limbilor minorităților naționale este conferit de legislația națională, totuși ratificarea Cartei implică anumite completări, în primul rând, procedurale. Astfel, principala noutate adusă statutului limbilor regionale sau minoritare prin ratificarea Cartei, în cazul României, constă în dubla protecție de care utilizarea acestor limbi beneficiază. Adică, limitarea posibilității modificării statutului limbilor minoritare prin revizuirea prevederilor legislației naționale adoptate. Totodată, Carta, ca un instrument european de garantare a protecției limbilor minoritare și regionale, oferă cadrul unei analize comparate utilizând criterii identice sau similare, în funcție de paragrafele ratificate de anumite țări. Mai mult, raportarea periodică din partea statului cu privire la aplicarea prevederilor Cartei asumate de fiecare țară, conferă procesului de protecție a limbilor un caracter dinamic și determină o preocupare permanentă din partea autorităților naționale. Ratificarea Cartei nu a fost urmată însă de vreo schimbare legislativă relevantă în domeniul administrației publice, tocmai pentru că legea administrației publice locale a fost considerată acoperitoare.

Aplicarea prevederilor privind utilizarea limbilor minorităților naționale este limitată la acele autorități ale administrației publice locale și instituții aflate în subordinea acestora unde ponderea cetățenilor aparținând minorităților naționale depășește 20% din numărul total al locuitorilor⁷. Datele periodice ale recensământului constituie baza pentru identificarea autorităților administrației publice locale în care ponderea vorbitorilor de limbi ale minorităților naționale depășește 20%. În România, autoritățile administrației publice locale se organizează la nivel de comune, orașe și municipii și autoritățile administrației publice de la nivel județean. Conform rezultatelor Recensământului din 2002 în cazul a 341, adică 11,55%, din totalul de 2.952 de autorități ale administrației publice locale din România se aplică prevederile referitoare la utilizarea celor zece limbi ale minorităților naționale. Totodată, în cazul a șase județe, din cele 42 de județe ale țării, ponderea cetățenilor de etnie maghiară depășește pragul de 20%, fiind astfel singura limbă a minorității naționale în cazul căreia prevederile referitoare la utilizarea limbilor minorităților naționale se aplică și la nivelul acestor unități ale administrației publice locale. Aceste județe sunt: Bihor, Covasna, Harghita, Mureș, Satu Mare și Sălaj.

Tabelul 4 prezintă sintetic numărul unităților administrației publice locale din România în cazul cărora prevederile Cartei se aplică celor zece limbi.

7 Este de remarcat faptul că aceleași prevederi sunt valabile și în cazul serviciilor publice deconcentrate.

Tabelul 4. Autorități publice locale pentru care se aplică prevederile Cartei

	Comune, orașe, municipii		Județe	
	Număr	%	Număr	%
Bulgară	1	0,29	0	0
Cehă	3	0,87	0	0
Croată	2	0,58	0	0
Germană	4	1,17	0	0
Maghiară	304	88,63	6	14,29
Rusă	8	2,33	0	0
Sârbă	3	0,87	0	0
Slovacă	5	1,46	0	0
Turcă	1	0,29	0	0
Ucraineană	14	4,08	0	0
Total	341	11,55	6	14,29
Total autorități	2952	100	42	100

Observăm că există patru autorități ale administrației publice locale⁸ în care se prevede utilizarea a două limbi ale minorităților naționale, și niciuna în care s-ar aplica trei limbi ale minorităților naționale. Autoritățile administrației publice locale unde ponderea cetățenilor de aparținând minorităților naționale depășește 20% din totalul populației sunt următoarele: Cetatea de Baltă (Küküllővár), județul Alba; Covăsint (Kovácsi), județul Arad; Mișca (Tőz-miske), județul Arad; Davidești, județul Argeș; Dragoslavele, județul Argeș; Corbasca (Korbászka), județul Bacău; Parava, județul Bacău; Valea Seacă, județul Bacău; Batăr (Feketebátor), județul Bihor; Drăgești (Drágcséke), județul Bihor; Ineu (Köröskisjenő), județul Bihor; Lugașu de Jos (Alsólugos), județul Bihor; Budacu De Jos (Szászbudak), județul Bistrița-Năsăud; Petru Rareș (Retteg), județul Bistrița-Năsăud; Bunești (Szászbuda), județul județul Brașov; Cața (Kaca), județul județul Brașov; Comana (Alsókomána), județul județul Brașov; Jibert (Zsiberk), județul Brașov; Măieruș (Szászmagyarós), județul Brașov; Ormeniș (Ūrmős), județul Brașov; Racoș (Alsórákos), județul Brașov; Șinca (Osin-ka), județul Brașov; Șoarș (Sáros), județul Brașov; Ticușu (Szásztúkos), județul Brașov; Ungra (Ugra), județul Brașov; Calvini, județul Buzău; Ticvanu Mare (Nagytikvány), județul Caraș-Severin; Curcani, județul Călărași; Frumușani, județul Călărași; Oraș Budești, județul Călărași; Hăghig (Hídvég), județul Covasna; Vâlcele (Előpatak), județul Covasna; Cojasca, județul Dâmbovița; Potlogi, județul Dâmbovița; Bârca, județul Dolj; Calopăr, județul Dolj; Caraula, județul Dolj; Cerăt, județul Dolj; Lipovu, județul Dolj; Negoii, județul Dolj; Sălcuța, județul Dolj; Vărtop, județul Dolj; Brăhășești, județul Galați; Armășești,

8 Cele patru autorități sunt: Suplacu de Barcău (Berettyószéplak), județul Bihor, unde cetățenii aparținând minorității naționale maghiare reprezintă 34,23% și slovacii care reprezintă 20,26% din totalul populației locale. Celelalte trei autorități sunt situate în județul Satu Mare (Szatmár), iar acestea sunt Foieni (Mezőfény), cu 55,53% maghiari și 41,60% germanii; Petrești (Mezőpetri) cu 47,18% maghiari și 31,49% germani; și Urziceni (Csanáros) cu 68,06% maghiari și 22,47% germani din totalul populației.

județul Ialomița; Lungani, județul Iași; Ștefăneștii De Jos, județul Ilfov; Gârla Mare, județul Mehedinți; Gruia, județul Mehedinți; Punghina, județul Mehedinți; Bahnea (Bonyha), județul Mureș; Băgaciu (Szászbogács), județul Mureș; Beica De Jos (Alsóbölkény), județul Mureș; Crăciunești (Nyárádkarácsony), județul Mureș; Fărăgău (Farágó), județul Mureș; Mica (Mikefalva), județul Mureș; Ogra (Marosugra), județul Mureș; Petelea (Petele), județul Mureș; Sânmpaul (Kerelószentpál), județul Mureș; Vânători (Héjjasfalva), județul Mureș; Vișoara (Csatófalva), județul Mureș; Zagăr (Zágor), județul Mureș; Grădinari, județul Olt; Socond (Nagyszokond), județul Satu-Mare; Terebești (Krasznaterebes), județul Satu-Mare; Agrij (Felsőegregy), județul Sălaj; Dragu (Drág), județul Sălaj; Sânmihailu Almașului (Almásszentmihály), județul Sălaj; Bazna (Bázna), județul Sibiu; Biertan (Berethalom), județul Sibiu; Brateiu (Baráthely), județul Sibiu; Brădeni (Hégen), județul Sibiu; Laslea (Szászszentlászló), județul Sibiu; Mihăileni (Sálfalva), județul Sibiu; Moșna (Muzsna), județul Sibiu; Târnava (Nagyekemező), județul Sibiu; Vurpăr (Vurpód), județul Sibiu; Valea Moldovei, județul Suceava; Buzescu, județul Teleorman; și Slobozia Bradului, județul Vrancea.

Efectul introducerii principiului prezenței minime – adică cel puțin 20% din locuitorii fiecărei autorități publice locale să se declare aparținători la unul dintre cele zece grupuri ale minorităților naționale – ca prag pentru asigurarea folosirii limbilor minorităților naționale în administrația publică locală, este că doar o parte a celor aparținătoare acestor grupuri beneficiază de facilitatea oferită de legislația în vigoare. Tabelul 5, de mai jos, prezintă rata de acoperire în cazul celor zece limbi relevante, precum și în cazul limbii romani. Este de observat că maghiarii sunt pe departe cel mai larg grup, urmat de romi.

Tabelul 5. Gradul de cuprindere a populației vorbitoare de limbi regionale și minoritare

	Se aplică		Nu se aplică		Total	
	Număr	%	Număr	%	Număr	%
Bulgară	2.950	36,76	5.075	63,24	8.025	100
Cehă	1.467	37,22	2.474	62,78	3.941	100
Croată	5.581	81,99	1.226	18,01	6.807	100
Germană	1.686	2,82	58.078	97,18	59.764	100
Maghiară	1.062.417	74,20	369.417	25,80	1.431.807	100
Rusă	14.878	41,57	20.913	58,43	35.791	100
Sârbă	3.847	17,05	18.714	82,95	22.561	100
Slovacă	7.572	43,96	9.654	56,04	17.226	100
Turcă	1.316	4,10	30.782	95,90	32.098	100
Ucraineană	40.308	65,97	20.790	34,02	61.098	100
Subtotal	1.139.075	69,13	518.412	30,87	1.679.118	100
Romani	81.931	15,31	453.209	84,69	531.065	100

Prin efect, adoptarea principiului ponderii relative a vorbitorilor de limbi ale minorităților naționale la cea a populației totale, la nivelul autorităților administrației publice locale, favorizează cu preponderență zonele rurale cu o concentrare relativ redusă a populației. De exemplu, în cazul limbii cehe concentrarea vorbitorilor limbii într-un număr redus de comunități are ca efect cuprinderea populației într-o proporție de aproape 82%, cea mai ridicată din rândul celor zece limbi. În contrast, populația vorbitoare de limbă germană fiind dispersată geografic aplicarea prevederilor legale cuprinde sub 3% din grupul respectiv. Este, de asemenea, de remarcat faptul că 43,78% din totalul populației vorbitoare de limba maghiară, care nu beneficiază de avantajul utilizării limbii materne în relațiile cu autoritățile locale se află concentrată în șase centre urbane de importanță regională și constituie unele din cele mai mari comunități maghiare din România. Astfel, menționăm cazul comunității maghiare din municipiul Cluj-Napoca unde numărul vorbitorilor de limbă maghiară este de 60.287, ceea ce reprezintă 18,96% din totalul populației urbei, reprezentând cel de-al doilea centru, după Târgu Mureș, în ceea ce privește numărul absolut al populației de etnie maghiară din România. Cazul municipiului Cluj-Napoca este urmat de cel al municipiului Timișoara cu 24.287 etnici maghiari (reprezentând 7,65% din populația totală), al municipiului Brașov cu 23.176 etnici maghiari (8,14%), al municipiului Arad cu 22.492 etnici maghiari (13,01%), al municipiului Baia Mare 20.466 etnici maghiari (14,84%) și cel al municipiului Zalău cu 11.016 etnici maghiari (17,51%). Astfel, o scădere la 10% a procentului de aplicare a principiului utilizării limbilor minoritare în administrație ar crește semnificativ numărul beneficiarilor acestor prevederi, precum și ar extinde posibilitățile de utilizare a respectivelor limbi în spațiul public.

În concluzie, în ceea ce privește asigurarea de către autoritățile administrative a cadrului general privind utilizarea limbilor regionale sau minoritare putem considera că, în România, există un cadru legislativ coerent care permite aplicarea principiilor de bază ale Cartei. Astfel, există cadrul pentru ca funcționarii să folosească limbile minoritare în relația cu publicul. De asemenea, în baza aceluiași cadru, vorbitorii de limbi minoritare pot prezenta cereri orale sau scrise și pot primi răspunsuri în aceste limbi. De asemenea, vorbitorii de limbi minoritare să poată prezenta ca valabil un document întocmit în aceste limbi.

Dată fiind încorporarea acestor principii în legislația națională, se impune discutarea măsurii în care ele sunt aplicate la nivelul autorităților publice locale.

Metodologia aplicată

În vederea evaluării gradului de implementare a prevederilor Cartei de către România, în ceea ce privește domeniul autorităților administrative și serviciilor publice, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (CRDE) a elaborat și transmis un chestionar (chestionarul este inclus în anexa 1) unui număr total de 407 de autorități publice locale (comune, orașe, municipii) din România. Aceste autorități publice locale au fost selectate din totalitatea autorităților publice locale din România în baza rezultatelor recensământului po-

pulației din anul 2002, iar singurul criteriul de selecție a fost acela ca aceste autorități să aibă cetățeni vorbitori ai unei limbi minoritare cu o pondere de cel puțin 20% din numărul total al locuitorilor⁹ și astfel autoritățile fiind vizate pentru aplicarea prevederilor capitolul III al Cartei în ceea ce privește domeniul administrativ și cel al serviciilor publice. Răspunsurile reprezentanților autorităților publice la chestionarul transmis de CRDE constituie baza empirică principală care stă la baza prezentei evaluări la nivel național a modului în care prevederile ratificate în domeniul autorităților administrative și serviciile publice sunt aplicate la nivel local.

Din totalul de 407 de chestionare trimise s-a primit răspuns, prezentat în Tabelul 6, din partea a 214 autorități publice locale, ceea ce reprezintă o rată de răspuns de 52,58%. Este de menționat faptul că în afară de cele zece limbi¹⁰ – stipulate de art. 5 Legea nr. 282 conform căruia prevederile cuprinse în partea a III-a a Cartei, inclusiv cele aflate sub incidența șrt. 10, referitor la domeniul autorităților administrative și serviciile publice, se aplică doar acestora – în cadrul studiului ne referim și la cazul limbi romani. Astfel, sub-eșantionul pentru autoritățile publice locale în cazul cărora populația vorbitoare de limba romani este de cel puțin 20% este de 65 autorități, iar rata de răspuns în cazul acestui sub-eșantion este de 38,46%. În contrast, rata de răspuns, în cazul celor zece limbi, unde dintr-un total de 342 de autorități publice locale au răspuns solicitării noastre un număr de 183, este de 53,51%.

Tabelul 6. Rata de răspuns, în funcție de limba vorbită

	Comune, orașe, municipii		Răspunsuri primite	
	Număr	%	Număr	%
Bulgară	1	0,29	1	100,00
Cehă	3	0,88	1	33,30
Croată	2	0,58	0	0
Germană	4	1,17	3	50
Maghiară	304	88,89	163	53,6-2
Rusă	8	2,34	3	37,50
Sârbă	3	0,88	0	0
Slovacă	5	1,46	3	60,00
Turcă	1	0,29	1	100,00
Ucraineană	14	4,09	7	42,86
Subtotal	342	100,00	183	53,51
Romani	65	15,97	25	38,46
Total	407	100,00	214	52,58

9 Chestionarul a fost trimis și unui număr de 65 de autorități administrative în care ponderea populației rome depășește 20% din totalul populației.

10 Limbile enumerate fiind: limba bulgară; limba cehă; limba croată; limba germană; limba maghiară; limba rusă; limba sârbă; limba slovacă; limba turcă; limba ucraineană.

Pentru a evita generalizarea greșită, dat fiind că ponderea răspunsurilor primite în cazul limbii maghiare reprezintă 90,17% din totalul răspunsurilor primite, analiza se va efectua tratând acest grup separat. Se va proceda într-un mod similar și în cazul limbii romani. Analiza răspunsurilor primite din partea reprezentanților autorităților publice locale se dorește a fi una orientativă pentru modul în care prevederile legislative și cele ale Cartei sunt aplicate la nivelul autorităților în cauză. Totuși, este important de menționat faptul că rata răspunsurilor obținute nu permite formularea unei generalizări la nivelul tuturor autorităților publice din România.

Pe lângă aplicarea chestionarului menționat, echipa de cercetare a realizat și 14 interviuri cu reprezentanți ai autorităților publice locale în care ponderea vorbitorilor de limbi minoritare depășește pragul minim de 20%. Interviurile au fost realizate în așa fel încât fiecare limbă dintre cele prevăzute a fi aplicate principiile din domeniul administrativ să fie incluse. Mai mult, s-au realizat și interviuri cu organele responsabile pentru supravegherea și promovarea implementării legislației, cum ar fi Instituția Prefectului. Dat fiind că Instituția Prefectului are un rol central în vegherea ca autoritățile administrative să utilizeze limbile minoritare s-au realizat șase interviuri și cu reprezentanții acestei instituții. Scopul acestor interviuri a fost în primul rând acela de a discuta contextul local al aplicării paragrafelor asumate în domeniul autorităților administrative și serviciile publice. Totodată, la nivelul unui județ unde s-ar motiva aplicarea principiilor din domeniul administrativ și organelor deconcentrate de stat s-a verificat dacă există inscripții bilingve, respectiv informații de interes public afișate și în limba minorității.

Rezultatele monitorizării

Un aspect relevant al implementării prevederilor Cartei în domeniul autorităților și serviciilor publice îl constituie mecanismul de control al respectării de către autorități a prevederilor legale. În acest sens, un prim paragraf prezintă angajamentul de a veghea la posibilitatea utilizării limbilor minoritare în relația cetățeanului cu administrația publică:

În circumscripțiile administrative ale statului locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare, care justifică măsurile specificate mai jos, și în funcție de situația fiecărei limbi, Părțile se angajează, în măsura în care este posibil:

- ii. să vegheze ca funcționarii autorităților administrative care asigură relația cu publicul să folosească limbile regionale sau minoritare în raporturile lor cu persoanele care li se adresează în aceste limbi; sau
- iii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi; sau
- iv. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
- v. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta ca valabil un document întocmit în aceste limbi;

Aceste prevederi sunt relevante, pentru că ele presupun un mecanism de monitorizare continuă și remediere a eventualelor disfuncții în aplicarea Cartei în domeniul administrației publice. Instituția care are competențe în acest

sens este Instituția Prefectului. Conform monitorizării efectuate, o parte din aceste instituții fac monitorizări, însă de cele mai multe ori acestea sunt determinate de evaluări ministeriale, și în măsură mai mică de rolul de garant al aplicării legii. Lipsa unei monitorizări atente a implementării prevederilor privind utilizarea limbilor minoritare în administrația publică induce ideea relevanței scăzute a acestei legislații, reflectată în practică prin neaplicarea sau aplicarea parțială a prevederilor legale.

De asemenea, un alt angajament se referă la utilizarea de formulare și texte administrative bilingve: *b. să pună la dispoziție formulare și texte administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve.*

Acest articol a fost adoptat doar pentru limba maghiară și pentru limba germană. În cazul formularelor folosite în administrația publică, există un proiect derulat de Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale care a avut ca rezultat versiunea în limba maghiară a formularelor celor mai utilizate de administrația publică, însă nu a existat un proiect similar și pentru limba germană. Proiectul fiind de dată recentă, nu avem informații privind gradul de utilizare de către administrația publică a acestor formulare.

Litera c. paragrafului 1 prevede de asemenea posibilitatea ca autoritățile administrative să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară. Din nou, acest subparagraf a fost adoptat doar pentru limba germană și maghiară. Această prevedere trebuie reconciliată cu legislația care prevede alcătuirea de documente doar în limba română.

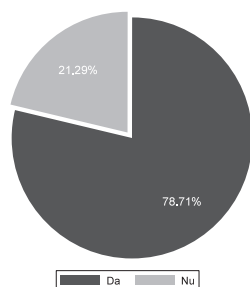
Conform paragrafului 2, subparagraful b, adoptat de România pentru toate cele zece limbi menționate în legislația națională, vorbitorii de limbi regionale sau minoritare pot prezenta cereri orale sau scrise și pot să primească răspunsuri în aceste limbi:

b. posibilitatea pentru vorbitorii de limbi regionale sau minoritare de a prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;

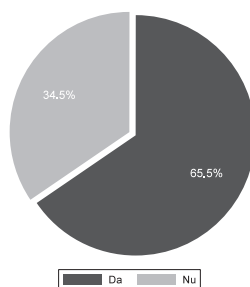
Graficul 1 prezintă situația cererilor scrise și orale în limbile minoritare în localitățile minorizate. Din acest grafic observăm existența unor diferențe importante în ceea ce privește posibilitatea formulării unor cereri sub formă orală sau scrisă. În cazul cererilor orale acest lucru este posibil în cazul a 78,71% din autorități publice locale, iar sub formă scrisă în cazul a 65,5% din autorități.

Graficul 1. Vorbitorii de limbi regionale, minoritare pot prezenta cereri orale sau scrise

Graficul 1.a. Cereri orale

Graficul 1.b. Cereri scrise

Din analiza distribuției posibilității formulării de cereri orale observăm că acest lucru este posibil în peste 91% din autoritățile publice locale respondente în cazul limbii maghiare și 71% în cazul celorlalte limbi (tabelul 7). În contrast, în baza răspunsurilor primite, acest lucru este posibil în doar 8% din autoritățile publice locale unde populația vorbitoare de limba romani depășește pragul minim stabilit de 20%. Principalul motiv invocat este acela al lipsei cererilor formulate în aceste limbi. Este de remarcat faptul că acest motiv a fost invocat și de 68,75% din autorități în cazul limbii romani. Același motiv apare și în cazul a 86,67% de autorități cu o populație de peste 20% vorbitoare de limbă maghiară și 33% în cazul celorlalte limbi.

Tabelul 7. Cereri orale din partea vorbitorilor de limbi minoritare

	Maghiară	Altele	Romani	Total
Da	145	12	2	159
	91,19	7,55	1,26	100,00
	90,06	70,59	8,33	78,71
Nu	16	5	22	43
	37,21	11,63	51,16	100,00
	9,94	29,41	91,67	21,29
Total	161	17	24	202
	79,70	8,42	11,88	100,00
	100,00	100,00	100,00	100,00

În cazul cererilor scrise diferențele între categorii rămân comparabil similare. Însă, este de observat faptul că posibilitatea de a prezenta cereri scrise, în comparație cu posibilitatea de a prezenta cereri orale, este considerabil mai mică. Astfel, dacă în cazul limbii maghiare formularea de cereri orale este posibilă în cazul a 90% din autorități publice locale, în cazul cererilor scrise acesta scade la 77,50% din autorități. În cazul celorlalte limbi, cererile scrise în limbi ale minorităților se pot prezenta în cadrul a 35% din autorități, ceea ce reprezintă jumătate față de numărul autorităților în care e posibilă prezentarea cererilor orale. Chiar și în cazul limbii romani observăm o scădere, existând, de fapt, o singură autoritate publică în care acest lucru este posibil. Este de subliniat faptul că lipsa solicitărilor scrise, similar solicitărilor orale, este invocată ca fiind principalul motiv pentru lipsa acestui serviciu. Adică, în 93% de cazuri în privința limbii maghiare, 78% în cazul celorlalte limbi, și 62,50% în cazul limbii romani.

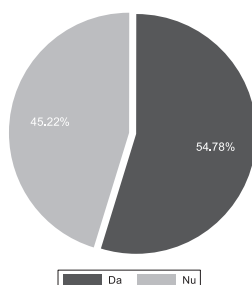
De asemenea, în cazul unora dintre limbile minoritare, precum limba rusă, comunitatea utilizează în mod frecvent limba în comunicarea orală în viața de zi cu zi, însă abilitățile de scris și citit în această limbă sunt scăzute în rândul populației. Acest fapt are consecințe asupra folosirii în scris a limbii în cererile adresate autorităților locale.

Tabelul 8. Cereri scrise de către vorbitorii de limbi minoritare, distribuția pe limbi

	Maghiară	Altele	Romani	Total
Da	124	6	1	131
	94,66	4,58	0,76	100,00
	77,50	35,29	4,35	65,50
Nu	36	11	22	69
	52,17	15,94	51,88	100,00
	22,50	64,71	95,65	34,50
Total	160	17	23	200
	80,00	8,50	11,50	100,00
	100,00	100,00	100,00	100,00

România s-a angajat să permită și/sau să încurajeze publicarea de către autoritățile publice locale a textelor oficiale în cazul limbii bulgare, cehe, germane și maghiare: *d. publicarea de către autoritățile locale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare*. Conform răspunsurilor primite (graficul 2), în afara limbii maghiare, în niciuna dintre celelalte trei limbi nu se publică ordinea de zi a ședințelor Consiliilor locale. Însă, chiar și în cazul limbii maghiare acest lucru se întâmplă în cazul a aproximativ 55% din autorități publice locale. Printre principalele motive invocate de respondenți pentru rata scăzută a publicării textelor oficiale în limbile minoritare, de către autoritățile publice locale, este acela al inexistenței personalului la nivelul primăriei, care ar cunoaște limbile respective. Alte motive, de asemenea des menționate de respondenți includ cunoașterea limbii române de către populație, lipsa cunoașterii limbii literare în limbile minoritare sau lipsa oricărei solicitări în acest sens.

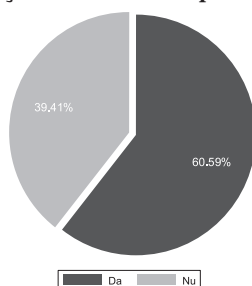
Graficul 2. Publicarea ordinii de zi a ședințelor consiliilor locale în limba maghiară

O situație similară se observă și în cazul publicării hotărârilor individuale, precum și hotărârilor Consiliului Local, ambele fiind publicate și în limba maghiară în cazul a 52% din autorități publice locale. În ceea ce privește publicarea anunțurilor de interes public se observă că ponderea autorităților publice locale crește semnificativ față de cele discutate în prealabil. Astfel, se observă că aproape 61% din autorități publice astfel de anunțuri și în aproximativ ju-

mătate din aceste autorități toate anunțurile sunt publicate și în limba maghiară. Totuși, este de remarcat faptul că și aceste anunțuri se publică cu preponderență în cazul limbii maghiare (74,53%) și doar în 11% din cazuri în celelalte trei limbi. Mai mult, în cazul limbii romani doar o singură autoritate publică locală a menționat publicarea unor astfel de anunțuri. Principalul motiv invocat de către respondenți pentru neaplicarea anunțurilor publice și în limbile regionale sau ale minorităților naționale este acela al lipsei de solicitări în acest sens, adică 83,3%. De remarcat faptul că publicarea acestor anunțuri în limbile minoritare nu este condiționată în legislație de solicitarea din partea populației. Mai mult, o parte a reprezentanților administrațiilor publice intervievați consideră deosebit de relevant acest instrument în comunicarea cu cetățeanul, în special în oferirea de informații legate de starea vremii, avertizări meteo, organizarea în cazul inundațiilor etc.

Graficul 3. Publicarea anunțurilor de interes public în limbile minoritare

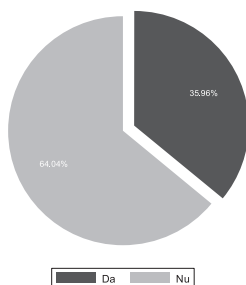

Nu în ultimul rând menționăm publicarea și/sau remiterea către organe media a anunțurilor de utilitate publică de către autoritățile locale, raportat cu preponderență în cazul limbii maghiare (47,83%).

Graficul de mai jos prezintă răspunsurile oferite de către reprezentanții autorităților publice locale la întrebarea privind organizarea ședințelor de Consiliu Local în limbi regionale sau minoritare. Carta prevede „*folosirea de către autoritățile locale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fara a exclude, totusi, folosirea limbii (-lor) oficiale a (ale) statului*”.

Se observă că din totalul de 203 răspunsuri valide, în cazul a 73 (35,96%) de autorități publice locale s-au organizat ședințe în limbile minorităților naționale. În contrast, în cazul a 130 (64,04%) de autorități nu s-au organizat ședințe în aceste limbi. Totodată, observăm că în cazul autorităților publice locale cu populație predominant de etnie maghiară ședințele se organizează, de regulă, în limba maghiară.

Graficul 4. Ședințe ale Consiliului Local desfășurate în limbi minoritare

În ceea ce privește distribuția ședințelor organizate în limbile minoritare, Tabelul 9 indică faptul că acest fenomen este caracteristic în cazul a 43,57% dintre autoritățile administrației locale, unde vorbitorii de limba maghiară depășesc cel puțin 20% din populația locală. Cum limba romani nu este inclusă în categoria limbilor care să fie utilizate în procesul administrativ local observăm că aceasta nici nu este folosită.

Tabelul 9. Ședințe ale Consiliului Local desfășurate în limbi minoritare, distribuția pe limbi

	Maghiară	Altele	Romani	Total
Da	70	3	0	73
	95,89	4,11	0,00	100
	43,75	17,65	0,00	36,32
Nu	90	14	24	128
	70,31	10,94	18,75	100
	56,25	82,35	100,00	63,68
Total	160	17	24	201
	79,60	8,46	11,94	100,00
	100,00	100,00	100,00	100,00

Conform paragrafului 2, subparagraful g, adoptat de România pentru toate cele zece limbi menționate în legislația națională, utilizarea toponimelor în limbile minorităților naționale:

g. folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba (-ile) oficială (-ale), a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile regionale sau minoritare.

Prevederile referitoare la permiterea/încurajarea folosirii formelor tradiționale și corecte a toponimelor în limbile minoritare, alături de denumirea în limba română, au fost adoptate de România pentru toate cele zece limbi. În acest sens, chestionarul distribuit autorităților publice locale cuprinde o serie de întrebări privind existența unor inscripții bilingve (ori plurilingve) în cazul instituțiilor și serviciilor publice la nivelul autorităților publice locale în cauză. Răspunsurile obținute sunt prezentate în detaliu în tabelul 8. Totodată, este important de reamintit faptul că utilizarea toponimelor în limbile minoritare este unul din angajamentele pe care România și le-a asumat în ceea ce privește

implementarea prevederilor secțiunii a III-a din Cartea în domeniul administrativ și al serviciilor publice (prezentat în tabelul 3).

Analiza tabelului 10 indică, în primul rând, faptul că în aproape 85% dintre autoritățile publice locale respondente denumirile în limba minoritară a unității administrativ-teritoriale sunt utilizate prin afișarea și în toponimia corectă a acestor limbi. Totuși, observăm că acest lucru se datorează în mare parte afișării denumirilor în limba maghiară, adică 95% din cazuri, față de aproape 65% în cazul celorlalte limbi. Este, totodată, de notat faptul că, în aproape o treime din autoritățile publice locale cu o populație de cel puțin 20% roma, denumirile unităților administrativ-teritoriale sunt afișate și în limba romani, deși acest lucru nu este prevăzut explicit în textul legii.

Gradul de afișare a denumirii instituției Primăriei și în limbile minoritare este inferior celui de afișare a denumirii unității administrativ-teritoriale, adică de 74%, însă acest lucru se explică în mare parte prin neutilizarea limbii romani (afișaj doar în cazul unei singure autorități publice locale) și a unei ponderi relativ mai scăzute în cazul limbii maghiare.

În cazul organelor deconcentrate de stat, evaluarea gradului de conformare cu prevederile legislative privind afișarea denumirii instituțiilor și în limbile minoritare s-a realizat la nivelul județului Satu Mare. Această evaluare relevă faptul că, din cele 48 de organe deconcentrate, în cazul a 5 instituții există astfel de inscripții. Aceste instituții sunt Direcția Județeană de Tineret, Direcția Generală pentru Agricultură și Dezvoltare Durabilă, Oficiul Județean de Consultanță Agricolă, Oficiul Județean de Cadastru și Publicitate Imobiliară și Casa Corpului Didactic a județului Satu Mare.

În cazul serviciilor publice sau de utilitate publică locală se observă diferențe importante în ceea ce privește utilizarea limbilor regionale sau minoritare. Astfel, dacă în cazul secțiilor de poliție respondenții indică utilizarea inscripțiilor bilingve în mai puțin de 15% din cazuri, atunci în cazul instituțiilor școlare acesta este de 67%, în cazul căminelor culturale de 56%, iar în cazul unităților medicale de aproape 41%. Fără excepție, rata cea mai ridicată de conformare se observă în cazul autorităților publice locale în care limba minoritară este cea maghiară.

Tabel 10. Existența unor inscripții bilingve

		Maghiară	Altele	Romani	Total
La intrarea intrarea-ieșirea unității administrativ-teritoriale	Da	133	11	7	151
		88,08	7,28	4,64	100,00
		95,00	64,71	31,82	84,36
	Nu	6	4	12	22
27,27		18,18	54,55	100,00	
		4,29	23,53	54,55	12,29
Instituția Primăriei	Da	138	9	1	148
		93,24	6,08	0,68	100,00
		86,25	60,00	4,17	74,37
	Nu	17	3	17	37
45,95		8,11	45,95	100,00	
10,63		20,00	70,83	18,59	

Autoritățile administrative și serviciile publice

Poliție	Da	26 86,67% 18,18	3 10,00 20,00	1 3,33 4,17	30 100,00 16,48
	Nu	111 81,02 77,62	9 6,57 60,00	17 12,41 70,83	137 100,00 75,27
Poștă	Da	63 92,65 42,00	5 5,88 23,53	1 1,47 4,17	68 100,00 35,60
	Nu	82 75,23 54,67	11 10,09 64,71	16 14,68 66,67	109 100,00 57,07
Școli	Da	102 91,07 79,69	10 8,93 62,50	0 0,00 0,00	112 100,00 67,07
	Nu	21 51,22 16,41	3 7,32 18,75	17 41,46 73,91	41 100,00 24,55
Grădinițe	Da	93 91,18 72,66	9 8,82 64,29	0 0,00 0,00	102 100,00
	Nu	29 59,18 22,66	3 6,12 21,43	17 34,69 73,91	49 100,00 29,70
Căminul cultural	Da	86 91,49 66,15	8 8,51 50,00	0 0,00 0,00	94 100,00 55,95
	Nu	32 60,38 24,62	5 9,43 31,25	16 30,19 72,73	53 100,00 31,55
Unități medicale	Da	65 98,48 52,42	1 1,52 6,25	0 0,00 0,00	66 100,00 40,74
	Nu	53 65,43 42,74	12 14,81 75,00	16 19,75 72,73	81 100,00 50,00
<p>Notă: 1. Numărul total de observații variază de la o întrebare la alta ca urmare a numărului de răspunsuri valide obținute pentru fiecare întrebare în parte. 2. Prima cifră reprezintă numărul observațiilor, a doua este procentul pe rând, iar al treilea număr este procentul pe coloană. În cazul în care procentele pe coloană nu se subsumează la 100%, acestea reprezintă cazuri în care nu există astfel de insuții, ori situații de lipsă răspuns.</p>					

Concluzii

Din interviurile realizate cu reprezentanții autorităților publice locale reiese că adoptarea prevederilor referitoare la utilizarea limbilor minoritare la nivelul autorităților locale este, în general, percepută ca un proces benefic care ajută considerabil actul de guvernare locală prin facilitarea relației dintre cetățeni și autorități locale. Totuși, unii respondenți au identificat și o serie de ob-

stacole în ceea ce privește implementarea prevederilor în cauză. Principalul motiv invocat pentru neconformarea cu prevederile legii se referă la capacitatea redusă a autorității locale de a oferi servicii publice în mai multe limbi.

Din interviurile realizate reiese că există un cadru legal care să reglementeze modalitățile de monitorizare ca funcționarii publici care asigură relația cu cetățenii să folosească limbile minoritare în raporturile lor cu persoanele cărora li se adresează. Totuși, capacitatea adesea limitată a autorităților locale de a asigura organizarea serviciilor publice locale și de interes comunitar din cauza lipsei resurselor relevă o problemă fundamentală care grevează asupra sustenabilității unor autorități locale, precum și a posibilității organizării serviciilor în mai multe limbi.

Cadrul legal prevede explicit prevederi referitoare la asigurarea condițiilor ca vorbitorii de limbi minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi. Însă, interviurile cu reprezentanții Instituției Prefectului relevă faptul că aceste instituții rareori verifică gradul de conformare cu aceste prevederi. Această stare de fapt este explicată atât de reprezentanții autorităților locale, cât și cei ai Instituției Prefectului prin interesul scăzut din partea cetățenilor de a comunica cu autoritățile locale în limbi minoritare, cât și a capacității limitate a autorităților locale de a susține astfel de servicii.

Se observă că, deși posibilitatea publicării de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare este garantată de lege, totuși autoritățile locale se confruntă cu o serie de probleme cu privire la implementarea acestor prevederi. Reprezentanții autorităților au invocat volumul excesiv de mare de materiale necesar a fi traduse, precum și lipsa personalul specializat necesar pentru realizarea acestor traduceri. Mai mult, în unele cazuri s-a menționat ca factor negativ lipsa cunoștințelor de limbă din partea grupurilor etnice minoritare.

Greutățile întâmpinate în asigurarea traducerii textelor oficiale afectează publicarea textelor oficiale și în limbile minoritare. Cu toate acestea, reprezentanții autorităților locale au menționat, atât, traducerea, cât și publicarea textelor oficiale locale ca fiind de importanță generală.

Folosirea de către autoritățile locale a limbilor minoritare în ședințele de Consiliu Local a devenit o practică curentă într-un număr semnificativ de autorități locale. Interviurile, de asemenea, relevă că utilizarea mai multor limbi într-un număr considerabil de autorități locale se desfășoară după înțelegerea prealabilă a consilierilor. Totuși, se observă că există și autorități locale în care utilizarea limbilor minorităților lasă de dorit.

Folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba oficială, a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile minoritare este reglementată de lege. Însă, aplicarea acestor prevederi a întâmpinat greutăți din cauza conotațiilor istorice ale diferitelor denumiri în diferite perioade istorice.

Interviurile realizate cu reprezentanții prefecturilor relevă faptul că în privința responsabilității privind monitorizarea ca limbile minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice există cazuri în care se realizează, dar nu în mod sistematic și urmărind creșterea gradului de aplicare a prevederilor Cartei.

În concluzie, pe baza răspunsurilor oferite chestionarului transmis de CRDE și a solicitării de interviuri față-în-față de către reprezentanții a aproximativ 250 de autorități publice locale, putem spune că ratificarea și intrarea în vigoare în România a prevederilor Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare este percepută ca un pas important pentru susținerea procesului de descentralizare și de întărire a actului de guvernare locală. Mai mult, respondenții, în unanimitate, au susținut ideea beneficiului legii pentru îmbunătățirea comunicării formale și informale cu cetățenii, precum și a implicării acestora în susținerea activităților autorităților publice locale. Totodată, s-au identificat și o serie de limitări la nivelul capacității autorităților publice locale de a organiza o parte din servicii în mai multe limbi, însă în majoritatea cazurilor s-a indicat realizarea unor situații de compromis în ceea ce privește aplicarea prevederilor în cauză. Alături de limite legate de capacitatea și disponibilitatea resurselor umane, lipsa de cunoaștere în multe cazuri a Cartei și a prevederilor acesteia, precum și înțelegerea prevederilor Cartei în termeni de „drepturi” – prin urmare, acolo unde accesul la servicii este asigurat prin cunoașterea limbii majoritare, aplicarea prevederilor Cartei nu mai este necesară – are consecințe asupra gradului de utilizare a limbilor minoritare în relație cu autoritățile publice.

Recomandări

Evaluarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare de către România în domeniul autorităților administrative și serviciilor publice relevă o serie de probleme, atât la nivelul cadrului legislativ autohton, cât și a modului în care aceste prevederi sunt aplicate la nivelul autorităților publice locale. Cu toate acestea, analiza răspunsurilor oferite de reprezentanții autorităților publice locale indică posibilitatea adoptării unor măsuri complementare în vederea îmbunătățirii cadrului legislativ, precum și susținerea implementării prevederilor deja incluse în norma juridică din România. Astfel, în cele ce urmează vom discuta recomandări privind modificări ale cadrului normativ și a metodologiei de aplicare ale unor prevederi deja adoptate.

Posibile măsuri complementare celor curent stipulate în legislația națională, în vederea îmbunătățirii gradului de satisfacere a angajamentelor asumate de România, includ:

- Înzestrarea unor instituții publice specializate, de exemplu Instituția Prefectului, cu atribuții de tip suport pentru susținerea autorităților publice locale în aplicarea prevederilor referitoare la utilizarea limbilor regionale sau minoritare. De exemplu, adoptarea unor norme comune pentru fiecare limbă în ceea ce privește traducerea termenilor specifici actului guvernării locale. Aceasta poate fi susținută de **dezvoltarea unei baze de date electronice cu texte oficiale ale diferitelor autorități publice locale în cazul cărora se aplică prevederile utilizării limbilor minoritare.**
- Adoptarea de măsuri complementare celor existente, în vederea extinderii gradului de cuprindere a populației vorbitoare de limbi minoritare. O astfel de măsură este **utilizarea de formulare bilingve sau trilingve în cazul acelor autorități publice locale în care ponderea**

populației vorbitoare de limbi regionale sau minoritate depășește 10%.

- Adoptarea de măsuri pentru **asigurarea comunicării autorităților publice locale și în limbile minoritare în cazul în care ponderea populației vorbitoare depășește 10%**. De exemplu, autoritățile pot publica anunțuri de interes public în aceste limbi.
- **Acordarea unui statut special limbii romani, astfel încât aceasta să fie inclusă în lista limbilor în cazul cărora se aplică partea a III-a a Cartei**, inclusiv referitor la domeniul autorităților administrative și serviciile publice. Acest lucru este justificat de faptul că limba romani este cea de a doua limbă minoritară din România și că există un număr de 65 de autorități publice locale în care utilizarea acesteia s-ar justifica conform reglementărilor în vigoare.
- Se impune **clarificarea principiilor de funcționare, precum și a standardelor minimale de utilizare a limbilor minoritare în cazul asociațiilor de cooperare intercomunitară**, ca forme de asociere ale autorităților publice locale din România.

Surse de informare și documentare utilizate

Surse de informare:

Recensământul populației, la <http://www.recensamant.ro/> (accesat la 05.07.2009)

Interviuri realizate cu reprezentanți ai:

1. Primăriei Cetatea de Baltă, jud. Alba
2. Primăriei Izvorul Crișului, jud. Bihor
3. Primăriei Suplacu de Barcău, jud. Bihor
4. Prefecturii Bihor
5. Prefecturii Brăila
6. Primăriei Carașova, jud. Caraș-Severin
7. Primăriei Pojejena, jud. Caraș-Severin
8. Primăriei Feleacu, jud. Cluj
9. Prefecturii Cluj
10. Primăriei Ghindărești, jud. Constanța
11. Primăriei Zagon, jud. Covasna
12. Prefecturii Mureș
13. Primăriei Crăciunești, jud. Mureș
14. Primăriei Petrești, jud. Satu-Mare
15. Prefecturii Satu-Mare
16. Primăriei Dudeștii-Vechi, jud. Timiș
17. Prefecturii Timiș
18. Primăriei Carcaliu, jud. Tulcea
19. Primăriei Izvoarele, jud. Tulcea

Anexa 1. Chestionar aplicat autorităților locale

Chestionar

Instrucțiuni de completare a chestionarului:

Întrebările de la 1 la 4: se completează informația cerută în spațiile libere în cuvinte.

- La **întrebarea 2**, dacă nu există localități aparținătoare, în spațiile libere nu se completează nimic.
- La **întrebarea 4**, se completează corespunzător cu numărul minorităților naționale, existente în localitate.

Întrebările de 5 la 13: se completează în tabel prin bifarea variantei de răspuns corespunzătoare situației localității. Pentru fiecare linie a fiecărui tabel se poate completa numai **o singură variantă** de răspuns.

Întrebările de la 14 la 28: se completează prin încercuirea codului variantei de răspuns corecte. Spre exemplu:

1. Da

2. Nu

sau ...

2.

Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.

... acolo unde există spații libere se completează informația cerută în cuvinte.

Întrebările 29 și 30: se completează în tabel prin bifarea variantei de răspuns corespunzătoare situației localității.

- La **întrebarea 29**, pentru fiecare linie a tabelului **pot fi bifate, dacă este cazul**, una, două sau toate cele trei variante de răspuns.
-

1. Denumirea unității administrativ-teritoriale/localității:

2. Localitățile aparținătoare (dacă e cazul)

A.....

B.....

C.....

D.....

E.....

3. Județul.....

4. Minoritățile etnice din unitatea administrativ-teritorială

a. reprezintă cât la sută din totalul populației: %

b. reprezintă cât la sută din totalul populației: %

c. reprezintă cât la sută din totalul populației: %

d. reprezintă cât la sută din totalul populației: %

e. reprezintă cât la sută din totalul populației: %

5. Există inscripții bilingve cu denumirea localității la intrarea-ieșirea din?			
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu se aplică, deoarece proporția minorității nu depășește 20%
Unitatea administrativ-teritorială			
Localitatea aparținătoare A. (vezi întrebarea 2)			
Localitatea aparținătoare B.(vezi întrebarea 2)			
Localitatea aparținătoare C. (vezi întrebarea 2)			
Localitatea aparținătoare D. (vezi întrebarea 2)			
Localitatea aparținătoare E. (vezi întrebarea 2)			

Există în localitate inscripții bilingve cu denumirea				
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu există în localitate instituția respectivă	Nu se aplică legislația, deoare- ce proporția minorității nu depășește 20%
6. Primăriei				
7. Poliției				
8. Poștei				
9. Liceului/ liceelor				

10. Există inscripții bilingve cu denumirea grădiniței/grădinițelor în?				
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu există în localitate instituția respectivă	Nu se aplică legislația, deoarece proporția minorității nu depășește 20%
Unitatea administrativ-teritorială				
Localitatea aparținătoare A. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare B. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare C. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare D. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare E. (vezi întrebarea 2)				

11. Există inscripții bilingve cu denumirea școlii sau școlilor generale în?				
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu există în localitate instituția respectivă	Nu se aplică legislația, deoarece proporția minorității nu depășește 20%
Unitatea administrativ-teritorială				
Localitatea aparținătoare A. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare B. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare C. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare D. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare E. (vezi întrebarea 2)				

12. Există inscripții bilingve cu denumirea Căminului Cultural în?				
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu există în localitate instituția respectivă	Nu se aplică legislația, deoarece proporția minorității nu depășește 20%
Unitatea administrativ-teritorială				
Localitatea aparținătoare A. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare B. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare C. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare D. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare E. (vezi întrebarea 2)				

13. Există inscripții bilingve cu denumirea unității/unităților medicale (dispensarului) în?				
	Da, există inscripție bilingvă	Nu, nu există inscripție bilingvă	Nu există în localitate instituția respectivă	Nu se aplică legislația, deoarece proporția minorității nu depășește 20%
Unitatea administrativ-teritorială				
Localitatea aparținătoare A. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare B. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare C. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare D. (vezi întrebarea 2)				
Localitatea aparținătoare E. (vezi întrebarea 2)				

14. Există în administrarea Primăriei alte locuri a căror denumire să fie înscrisă bilingv (de exemplu, pietre)?

1. Da

2. Nu

14.1. Dacă da, care sunt acestea?

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

15. Primăria, în relație cu cetățenii, oferă posibilitatea acestora de a adresa cereri orale în limba minorității?

1. Da

2. Nu

15.1. Dacă da, atunci câte astfel de cereri au existat în anul anterior?

.....

15.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Nu oferă fiindcă nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
- 4. Altă motivație:

.....

16. Primăria, în relație cu cetățenii, oferă posibilitatea acestora de a adresa cereri scrise în limba minorității?

1. Da

2. Nu

16.1. Dacă da, atunci câte astfel de cereri au existat în anul anterior?

.....

16.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Nu oferă fiindcă nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
- 4. Altă motivație:

.....

17. Primăria oferă posibilitatea oficierei căsătoriei și în limba minorității?

1. Da

17.1. Dacă da, atunci câte astfel de cereri au existat în anul anterior?

.....

2. Nu

17.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
3. Nu oferă fiindcă nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
4. Altă motivație:

.....

18. Care este numărul consilierilor din cadrul Consiliului Local?

Număr:

19. Care este numărul consilierilor aparținând minorității etnice din cadrul Consiliului Local ?

Număr:

20. Anul trecut, au existat cazuri în care ședința Consiliului Local a fost ținută în limba maternă a minorității?

1. Da

20.1 Dacă da, atunci câte astfel de ședințe au fost în anul anterior?

.....

2. Nu

20.2 Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

1. Nu este cazul, deoarece proporția consilierilor locali aparținând minorității nu depășește o treime
2. Nu au existat solicitări în acest sens până în prezent din partea consilierilor locali.
3. Altă motivație:

.....

21. Primăria publică ordinea de zi a ședințelor Consiliului Local în limba minorității?

1. Da

20.1. Dacă da la 21, câte din anunțuri incluzând ordinea de zi a ședințelor sunt publicate și în limba minorității?

- a. toate
- b. majoritatea
- c. cele relevante, conform criteriului următor:
-
-
-

2. Nu

20.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Altă motivație:
-
-
-

22. Primăria are posibilitatea de a publica hotărârile cu caracter individual în limba minorității?

1. Da

22.1. Dacă da, atunci câte astfel de situații au fost în anul anterior?

.....

2. Nu

22.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Nu oferă fiindcă nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
- 4. Altă motivație:
-

23. Primăria are posibilitatea de a publica hotărârile Consiliului Local în limba minorității?

1. Da

23.1. Care sunt hotărârile Consiliului Local care se publică în limba minorității?

- a. toate hotărârile
- b. majoritatea hotărârilor
- c. cele relevante, conform criteriului următor:
-
-
-

2. Nu

23.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Nu oferă fiindcă nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
- 4. Altă motivație:
-
-
-

24. Primăria publică anunțurile de interes public în limba minorității?

1. Da

24.1. Dacă da, care sunt mijloacele prin care sunt transmise publicului?

- a.
- b.
- c.
- d.

24.1.2. Dacă da la 24, câte din anunțuri sunt publicate în limba minorității?

- a. toate
- b. majoritatea
- c. cele relevante, conform criteriului următor:
-
-
-

2. Nu

24.2. Dacă nu, atunci care este motivul pentru care acest lucru nu se întâmplă?

- 1. Nu este cazul, deoarece proporția minorității la nivelul localității nu depășește 20%.
- 2. Nu există în Primărie personal care cunoaște limba minorității.
- 3. Nu au existat solicitări în acest sens până în prezent.
- 4. Altă motivație:
-
-
-

29. Câte publicații în limba unei minorități naționale au fost finanțate anual de la bugetul local în ultimii 3 ani?

	2006	2007	2008
1. Cărți			
2. Reviste/periodice			
3. Ziare			
4. Posturi/emisiuni radio			
5. Posturi/emisiuni TV			
6. Publicații on-line			

30. Câte instituții media cu acoperire locală sau regională și apariție într-o limbă minoritară funcționează în localitatea dvs.?

1. Edituri	
2. Reviste/periodice	
3. Ziare	
4. Posturi/emisiuni radio	
5. Posturi/emisiuni TV	
6. Publicații on-line	

Vă mulțumim!

Anexa 2. Ghid interviu reprezentanți Instituția Prefectului

GHID DE INTERVIU

Prefecturi

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

INSTRUCȚIUNI

Acolo unde reprezentantul prefecturii nu a auzit de Carta și nu pare să știe despre ce e vorba, înlocuiți de la întrebarea 2 încolo - **ratificarea Cartei** - cu - **„prevederile legislației privind utilizarea limbilor minoritare la nivel local”** - . Ne interesează ce a apărut nou în ultimul an.

Contact:

Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală

400305 Cluj-Napoca, Str. Țebeii 21, România

Tel: 0264-420490, Fax: 0264-420491

E-mail: info@edrc.ro

www.edrc.ro

I. Prefectură

1. În ultimele șase luni, cât de des v-ați confruntat cu probleme legate de implementarea prevederilor Cartei europene a limbilor minoritare în cadrul activităților Dvs. zilnice din Prefectură?

Dacă nicio astfel de situație nu a existat continuați cu întrebarea 2.

Dacă cel puțin odată, atunci întrebați:

Care a(u) fost instanța(ele) respective?

2. Ce schimbări de natură organizațională, procedurală sau de altă natură au avut la nivelul instituției Dvs. ca urmare a ratificării de către România, prin adoptarea Legii nr. 282 din octombrie 2007, a Cartei europene a limbilor minoritare?

Dacă nicio astfel de instanță nu a existat continuați cu întrebarea 3.

Dacă cel puțin o instanță a fost identificată, atunci întrebați:

2.a. Care sunt acele proceduri prin care instituția Dvs. garantează respectarea prevederilor Cartei referitoare la posibilitatea utilizării limbilor minoritare în relațiile cu autoritățile administrative și serviciile publice?

2.b. Care sunt principalele obstacole întâmpinate de instituția Dvs. în calitate de garant al respectării legii în ceea ce privește prevederile Cartei europene a limbilor minoritare?

2.c. În ce măsură calitatea procesuală activă (posibilitatea de a arbitra situații de încălcare a dreptului cetățeanului de a folosi limba maternă de către autoritățile publice locale) facilitează implementarea prevederilor Cartei?

*2.d. Care sunt textele oficiale ale instituției Dvs. publicate și în limbile minoritare conform prevederilor legii?
Dacă acestea nu sunt publicate în limbile respective, care considerați că este motivul principal?*

II. Autoritățile publice locale

3. Care este situația utilizării inscripțiilor bilingve în cazul autorităților publice locale în județului Dvs.?
4. Care este situația utilizării limbilor minoritare cu referire la prezentarea cererilor orale sau scrise în relațiile cu autoritățile publice locale?
5. Cât de util considerați că este pentru vorbitorii de limbi minoritare dreptul de a prezenta cereri orale sau scrise în limba maternă în relațiile lor cu Primăria?
6. Cât de realizabile sunt în practică aceste drepturi?
7. În general, cât de utilă este publicarea de către autoritățile publice locale a textelor oficiale și în limbile minoritare?
 7. a. În ce măsură sunt aceste documente publicate în aceste limbi?
8. În ce măsură vorbitorii de limbi minoritare pot să anexeze cererilor înaintate Primăriei documente redactate în limba maternă (dacă e nevoie exemplu, contract de vânzare-cumpărare a unui teren)?

Dacă într-o măsură redusă, atunci care sunt principalele motive?
9. În ce măsură autoritățile publice locale folosesc limbile minoritare în dezbaterile din Consiliile locale?
10. În general, care sunt principalele obstacole întâmpinate de autoritățile publice locale în implementarea prevederilor Cartei referitoare la utilizarea limbilor minoritare în raporturile cu cetățenii vorbitori ai acestor limbi?

III. Organe deconcentrate

11. Care este situația utilizării inscripțiilor bilingve în cazul furnizorilor de servicii publice (organe deconcentrate de stat) în județul Dvs.?
12. Care este situația utilizării limbilor minoritare pentru a prezenta cereri orale sau scrise în relațiile lor cu organele deconcentrate?
13. Cât de util considerați că este pentru vorbitorii de limbi minoritare dreptul de a prezenta cereri orale sau scrise în limba maternă în relațiile lor cu organele deconcentrate?
14. Cât de realizabile sunt în practică aceste drepturi?
15. În ce măsură vorbitorii de limbi minoritare pot să anexeze cererilor înaintate organelor deconcentrate documente redactate în limba maternă (dacă e nevoie exemplu, contract de vânzare-cumpărare a unui teren)?
16. În general, cât de utilă considerați publicarea de către organele deconcentrate a textelor oficiale și în limbile minoritare?
 16. a. *În ce măsură sunt aceste documente publicate în aceste limbi?*
17. În general, care sunt principalele obstacole întâmpinate de furnizorii de servicii publice (organe deconcentrate de stat) în implementarea prevederilor Cartei referitoare la utilizarea limbilor minoritare în raporturile cu cetățenii vorbitori ai acestor limbi?

Anexa 3. Ghid interviu reprezentanți autorități publice locale

GHID DE INTERVIU

(administrația publică)
Primăriei

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

INSTRUCȚIUNI

Acolo unde primarul nu a auzit de Carta și nu pare să știe despre ce e vorba, înlocuiți de la întrebarea 3 încolo **ratificarea Cartei** cu „**prevederile legislației privind utilizarea limbilor minoritare la nivel local**”. Ne interesează ce a apărut nou în ultimul an.

Când se face referire la limbi minoritare/maternă în text, înlocuiți cu limba relevantă în cazul dvs.

Contact:

Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală

400305 Cluj-Napoca, Str. Țebeii 21, România

Tel: 0264-420490, Fax: 0264-420491

E-mail: info@edrc.ro

www.edrc.ro

1. În ce măsură au existat schimbări semnificative în componența etnică a comunei dumneavoastră de la ultimul recensământ încoace ?

Dacă nu știe să răspundă, se întreabă dacă există cineva în primărie care are astfel de date, sau dacă se adună astfel de date între recensăminte.

Dacă răspunsul este că nu sunt schimbări, se merge la întrebarea 2. Dacă răspunsul este că sunt schimbări, se întreabă: Cum sunt folosite aceste date în aplicarea legislației ? (a prevederilor lingvistice)

2. Cât de frecvent v-ați confruntat în ultimul an cu aspecte legate de implementarea prevederilor Cartei europene a limbilor minoritare?

Dacă nicio astfel de situație nu a existat continuați cu întrebarea 3.

Dacă cel puțin odată, atunci întrebați:

Care a(u) fost instanța(ele) respective?

3. Ce schimbări de natură organizațională, procedurală sau de altă natură au avut la nivelul instituției Dvs. ca urmare a ratificării de către Româ-

nia, prin adoptarea Legii nr. 282 din octombrie 2007, a Cartei europene a limbilor minoritare?

Dacă nicio astfel de instanță nu a existat continuați cu întrebarea 4.

Dacă cel puțin o instanță a fost identificată, atunci întrebați:

3.a. Care sunt acele proceduri prin care instituția Dvs. implementează prevederile Cartei referitoare la posibilitatea utilizării limbilor minoritare în relațiile cu cetățenii?

3.b. Care sunt textele oficiale ale instituției Dvs. publicate și în limbile minoritare conform prevederilor legii? Dacă acestea nu sunt publicate în limbile respective, care considerați că sunt motivele principale?

4. Cât de util considerați că este pentru vorbitorii de limbi minoritare dreptul de a prezenta cereri orale sau scrise în limba maternă în relațiile lor cu Primăria?
5. Cât de realizabile sunt în practică aceste drepturi?
6. În general, cât de utilă considerați că este/ ar fi publicarea textelor oficiale ale instituției Dvs. și în limbile minoritare?
7. Ce alte documente considerați că ar trebui publicate în aceste limbi?
8. În ce măsură vorbitorii de limbi minoritare pot să anexeze cererilor înaintate Primăriei documente redactate în limba maternă (dacă e nevoie exemplu, contract de vânzare-cumpărare a unui teren)?

Dacă într-o măsură redusă, atunci care sunt principalele motive?

9. Cât de util este dreptul de a folosi limba maternă în dezbaterile Consiliului Local din localitatea Dvs.?
10. Care sunt principalele obstacole întâmpinate de autoritățile publice locale în implementarea acestor prevederi lingvistice?
11. Prin ce modalități ați încercat să depășiți aceste obstacole?

RARIȚA ZBRANCA

Utilizarea limbilor minoritare în mass-media

Introducere

Materialul de față urmărește să ofere o analiză a modului în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare”, adoptată la Strasbourg în 1992 și ratificată de Parlamentul României prin adoptarea Legii nr. 282 din 2007. Documentul face o trecere în revistă a reglementărilor care vizează domeniul mass-mediei în limbile minorităților naționale, a prevederilor Cartei și a modului în care acestea sunt puse în practică, o analiză a consecințelor Cartei, și formulează un set de recomandări pentru o mai eficientă transpunere în practică a literei și spiritului acesteia.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Implementarea Cartei nu se realizează – nici în domeniul mass-media, dar nici în alte domenii – prin adoptarea de noi acte normative. Conform declarațiilor reprezentantului Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul Guvernului României, la momentul elaborării legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația deja în vigoare.

Din punct de vedere legislativ, audio-vizualului este sectorul mass-media cel mai riguros reglementat în România, prin *Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 – Legea audiovizualului* și *Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată și actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*. Prin aceste acte se asigură și protecția limbilor minoritare și a valorilor minorităților naționale prin mass-media.

Legea audiovizualului prevede între atribuțiile Consiliului Național al Audiovizualului și obligația de a asigura protejarea culturii și a limbilor minorităților naționale, inclusiv prin urmărirea exprimării corecte în aceste limbi. Aceeași lege menționează că, în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20%, distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie în limba minorității respective.

Pentru asigurarea de emisiuni audiovizuale în limbile minoritare sau regionale, serviciul public de radio și televiziune are între obiectele de activitate definite prin *Legea nr. 41/1994* „realizarea programelor de radiodifuziune sau

de televiziune în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment”. Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune le revine responsabilitatea de a promova valorile minorităților naționale și de a include, în procentul de minim 30% din creația europeană difuzată, pe lângă creația românească, și creații specifice minorităților naționale.

În ceea ce privește conducerea și administrarea acestor instituții, aceeași lege prevede că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două societăți sunt aleși de Parlament, numirea unuia dintre membrii fiecărui consiliu fiind atribuită grupurilor parlamentare ale minorităților naționale. În același spirit, dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Relevante sunt și câteva dintre deciziile Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului), care au caracter normativ. Astfel, între criteriile pe baza cărora CNA decide asupra alocării de licențe audiovizuale, se numără și măsura în care structura și formatul programelor propuse de difuzori asigură protejerea culturii și limbilor minorităților naționale. În plus, se impune că „în cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice ... se va prezenta și un punct de vedere al acestora”.

În ceea ce privește presa scrisă, acest domeniu nu este reglementat printr-o lege specială, în mare parte presa scrisă funcționează pe principiul autoreglementării, în sensul în care organizațiile de jurnaliști definesc un cod deontologic și apreciază, prin premii, performanțele din domeniu. Este încă în vigoare *Legea nr. 3 din 28 martie 1974, republicată – Legea presei din Republica Socialistă România*, care prevede că „oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sînt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă”. Această lege este însă ignorată în practică, dată fiind lipsa ei de relevanță pentru situația actuală a presei.

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru mass-media

2.1. Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 – Obiective și principii

Partea a doua a Cartei limbilor minoritare enumără o serie de principii generale, pe care, conform *Art. 2 – Angajamente*, țara semnatară se angajează să le aplice la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul său. Aceste limbi sunt, conform *Art. 2 din Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare*: limba albaneză, limba armeană, limba bulgară, limba cehă, limba croată, limba germană, limba greacă, limba italiană, limba idiș, limba macedoneană, limba maghiară, limba poloneză, limba romani, limba rusă, limba ruteană, limba sârbă, limba slovacă, limba tătară, limba turcă, limba ucraineană.

Dat fiind faptul că o parte a acestor limbi beneficiază de o protecție extinsă prin intrarea sub incidența Părții a III-a a Cartei, dispozițiile Părții a II-a din Cartă se aplică pentru limbile minoritare sau regionale definite în *art. 4 din*

Legea nr. 282, incluse în tabelul de mai jos. Numărul vorbitorilor acestor limbi ca limbi materne este identificat prin datele Recensământului din 2002¹:

Nr crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiș	951
5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Mass-media este unul dintre canalele de punere în practică a principiilor enumerate în Partea a II-a a Cartei, însă în lipsa unor formulări explicite sau a menționării unor standarde, nu se poate vorbi de o monitorizare propriu-zisă a progreselor implementării acestui set de dispoziții ale Cartei. Prezentăm în cele ce urmează o serie de informații relevante pentru reglementările formulate de Cartă și câteva comentarii având caracter de observații generale.

Primul alineat al acestei părți ale Cartei include între principii și obiective:

„1. a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;

d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau/și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

Ca un principiu esențial, recunoașterea limbilor minoritare ca expresie a bogăției culturale implică, pe de o parte, încurajarea de către stat a expresiei în aceste limbi prin mijlocele de informare în masă (facilitarea/sprijinirea publicațiilor în limbile minoritare sau regionale, alocarea de timp de emisie în aceste limbi, de frecvențe de emisie radio și TV etc.) și, pe de altă parte, utilizarea mediei ca un canal de promovare în rândul populației a valorilor diversității lingvistice.

Principiul stabilit prin alineatul 1, punctul d. face referire explicită la facilitarea și/sau încurajarea folosirii în oral sau scris a limbilor minoritare în viața publică sau în viața privată. Mass-media – presa scrisă, audio-vizuală și internetul – au un potențial mare pentru implementarea acestui principiu.

Prezentăm în tabelul de mai jos o sinteză a tipului de conținut mass-media existent pentru fiecare minoritate:

1 <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Limbă/minoritate		Programe Radio în limba minoritară	Programe TV în limba minoritară	Emisiuni TV în limba română despre minorități	Presă scrisă cotidiană și/sau săptămânală	Reviste
Limbă incluse în Partea a II-a a Cartei	albaneză					
	armeană					
	greacă					
	italiană					
	idiș					
	macedoneană					
	poloneză					
	romani					
	ruteană					
	tătară					
Limbă incluse în Partea a III-a a Cartei	bulgară					
	cehă					
	croată					
	germană					
	maghiară					
	rusă					
	sârbă					
	slovacă					
	turcă					
ucraineană						

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respectivele minorități. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr. 3. Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane, nu și în cazul limbilor care intră sub incidența Partii a II-a a Cartei.

Societatea Română de Radiodifuziune² (SRR) realizează și difuzează prin studiourile regionale emisiuni în limbi ale minorităților naționale. Aceste emisiuni acoperă limbile cuprinse în Partea a III-a a Cartei, dar și programe în limbile armeană (Radio Constanța), greacă (Radio Constanța), italiană (Radio Timișoara), romani (Radio Târgu-Mureș, Timișoara, Reșița), tătară (Radio Constanța).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează, la rândul ei, o serie de emisiuni în limbile minorităților naționale, în special pe canalul TVR3, în-

2 Conform Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune - 2008, la <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

ființat în 2008 și dedicat comunităților regionale. De-a lungul anilor, emisiunile dedicate comunităților etnice nu se desfășurau în mod necesar în limbile minoritare. Din 2008 grila de programe TVR face diferența între emisiunile în limbile minoritare și emisiuni despre viața și cultura diferitelor grupuri etnice. Pentru a cuprinde cele 20 de minorități naționale din România, în prezent programele TVR includ emisiuni în limbile: maghiară, germană, sârbă, bulgară, croată, rusă, turcă, cehă, slovacă, ucraineană (dintre limbile incluse în Partea a III-a Cartei) și tătară, greacă, romani (dintre limbile incluse în Partea a II-a Cartei). Pe lângă acestea, programele TVR includ și emisiuni în limba română despre viața și cultura comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, ruteană, evreiască și macedoneană.

Menționăm câteva aspecte care trebuie avute în vedere pentru evaluarea modului în care aceste emisiuni satisfac nevoile comunităților etnice minoritare și au o contribuție la protejarea limbilor regionale și minoritare:

- *timpii de emisie*, care sunt foarte scurți în cazul unor limbi – 5-20 de minute de program TV și 10-60 de minute program radio pe săptămână în cazul minorităților mici (Anexa 1, Timpi de emisie TVR, Anexa 2, Timpi de emisie Radio);
- *orele de emisie puțin favorabile* – în special în prima parte a după-amiezii, când audiența este formată în majoritate din copii și populația de vârstă a treia;
- *conținutul și relevanța* acestor emisiuni pentru viața cotidiană a comunităților. Dată fiind durata scurtă a emisiunilor și periodicitatea, în general săptămânală – a difuzării lor, știrile sunt excluse din aceste programe. Materialele difuzate sunt în general producția proprie a studiourilor de radio și TV și reflectă evenimente semnificative ale comunităților, aspecte legate de religie, tradiție, obiceiuri;
- *calitatea materialelor difuzate*. Există puține baze pentru o evaluare calitativă obiectivă a materialelor radio și TV difuzate. Aspecte relevante din acest punct de vedere sunt cotele de audiență reduse (explicabile și prin orele de emisie), bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii vorbitori, lucrând cu colaboratori, lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. *Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.*

În această parte a Cartei, singura referire explicită la mass-media este făcută în alineatul 3, prin care mijloacelor de comunicare în masă le revine, alături de educație, rolul de a cultiva înțelegerea reciprocă între grupurile lingvistice, precum și valorile respectului, înțelegerii și toleranței față de limbile minoritare.

Din această perspectivă are relevanță modul în care mass-media în general reflectă aspecte referitoare la comunitățile etnice și lingvistice minoritare și diversitatea etno-lingvistică. Nu există un organ specializat de control al presei scrise; în domeniul audio-vizualului garantul acestor principii (mai degra-

bă al neîncălcării acestor principii) fiind Consiliul Național al Audiovizualului (www.cna.ro).

Posturile de radio și televiziune publice includ în grilele de program, pe lângă emisiuni în limbile minorităților, și emisiuni în limba română despre viața comunităților etnice (ex. „Conviețuiri”, la TVR), încercând astfel să promoveze cunoașterea reciprocă și respectul pentru diversitate, inclusiv diversitatea lingvistică.

Preocupări legate de promovarea dialogului interetnic și de reflectarea corectă în presă a temelor legate de comunitățile etnoculturale minoritare au în special organizațiile neguvernamentale. Agenția de Monitorizare a Presei – Academia Cațavencu (www.mma.ro), Centrul pentru Jurnalism Independent (www.cji.ro), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (www.edrc.ro), care a inițiat proiectul *Divers.ro*, au derulat de-a lungul anilor proiecte relevante în acest sens.

Experții acestor organizații apreciază că în ultimii ani s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative la nivelul reflectării problemelor minorităților în presa de limbă română. Un rol important în acest sens îl au atât modificările de natură legislativă, privind combaterea discriminării, cât și faptul că în redacțiile de limbă română sunt integrați tot mai mulți etnici minoritari care sunt în măsură să ofere o perspectivă relevantă asupra vieții comunităților etnice.

4. *În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.*

Competența principală în punerea în practică și monitorizarea implementării *Cartei limbilor regionale și minoritare* revine Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) din cadrul Guvernului. Sub coordonarea DRI se află Consiliul Minorităților Naționale (CMN), un organ consultativ al Guvernului, fără personalitate juridică, care are drept scop asigurarea relațiilor cu organizațiile minorităților naționale. CMN este format din reprezentanți ai organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, reprezentate în Parlamentul României.

Pe agenda publică nu se poate vorbi de o dezbatere legată de presa în limbile minorităților naționale. Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritare la capitolul mijloace de comunicare o posibilă soluție ar fi dezvoltarea unui grup consultativ format din experți din mass-media – provenind din domeniul public și privat – cu apariție/difuzare în limbile minorităților.

2.2. Relevanța Părții a III-a, Articolul 8 din Cartă pentru domeniul mass-media

Partea a III-a a Cartei conține un set de prevederi, dintre care statele semnatare se angajează să aplice pentru fiecare limbă minoritară a cărei protecție este inclusă în această parte a Cartei un minim de 35 paragrafe. Dintre acestea

statul trebuie să aplice minim un paragraf din *Articolul 11 – Mijloace de comunicare*.

Conform *Articolului 5 din Legea nr. 282*, prevederile Părții a III-a din Cartă se referă la un număr de zece limbi regionale sau minoritare. În tabelul de mai jos redăm, în ordinea numărului de persoane care utilizează limba respectivă, cele zece limbi și numărul persoanelor care, la recensământul populației din 2002, s-au declarat vorbitoare ale limbii respective, ca limbă maternă:

Nr crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă³
1	Limba maghiară	1.443.970
2	Limba ucraineană	57.407
3	Limba germană	44.888
4	Limba ruso-lipoveană	29.246
5	Limba turcă	28.115
6	Limba sârbă	20.411
7	Limba slovacă	16.027
8	Limba bulgară	6.735
9	Limba croată	6.355
10	Limba cehă	3.381

Autoritățile române și-au asumat punerea în practică a 3 paragrafe din Art. 11 pentru fiecare limbă menționată mai sus.

Paragraful 1, este preluat diferențiat pentru fiecare limbă minoritară, în funcție de numărul de vorbitori, extinderea teritorială a uzanței acestor limbi și a nivelului actual de dezvoltare a presei în limbile minoritare. Acest paragraf face referire la sprijinirea realizării și difuzării de materiale de presă scrisă, radio și televiziune în limbile minoritare și regionale, asistența financiară pentru aceste producții și sprijinirea pregătirii profesionale a jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.

Paragrafele 2 și 3 au fost asumate integral pentru toate cele 10 limbi minoritare. Prin Paragraful 2 părțile semnatare se angajează să garanteze libertatea de recepție directă și retransmitere a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine, realizate într-o limbă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să vegheze ca nicio restricție a libertății de expresie și circulație a informației într-o limbă regională sau minoritară să nu fie impusă presei scrise.

Paragraful 3 prevede ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

3 <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Analiza modului și mecanismelor de implementare a Părții a III-a

În cele ce urmează prezentăm o serie de aspecte legate de implementarea în România a prevederilor din Partea a III-a a Cartei. Pentru fiecare (sub)paragraf prezentăm un tabel sintetic și comparativ a dispozițiilor asumate de către statul român și o analiză a modului de implementare. Informațiile și opiniile la care facem referire în comentarii au fost obținute prin documentare, chestionare și interviuri adresate organizațiilor minorităților naționale, instituțiilor de presă, organizațiilor mass-media și unor organisme publice având competențe în domeniul mass-media sau al minorităților naționale. O listă completă a surselor de informare și a persoanelor/organizațiilor intervievate este anexată la sfârșitul raportului.

Paragraful 1, Subparagraful a.

În ceea ce privește serviciile publice de radio și televiziune, România își asumă punctul iii. al subparagrafului a, și anume să ia măsuri pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile minoritare sau regionale. Doar în cazul limbii maghiare, statul român va încuraja/facilita crearea a cel puțin un post de radio și a unuia de televiziune în această limbă.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare.</i>										

Serviciile publice de radio și televiziune sunt asigurate prin Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune.

Conform *Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008*⁴, serviciul public de radio asigură difuzarea de emisiuni în toate cele 10 limbi minoritare prin studiourile regionale, astfel:

- Bulgară – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Cehă – 60 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Radio Reșița);
- Croată – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Germană – 1.630 de minute pe săptămână (Radio București, Timișoara, Târgu-Mureș, Reșița);
- Maghiară – 6.230 de minute pe săptămână (Radio București, Târgu-Mureș, Cluj, Timișoara, Reșița);
- Rusă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Sârbă – 870 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Slovacă – 90 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Turcă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Ucraineană – 85 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița, Cluj).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează pe canalele TVR1, TVR2, TVR3, TVR Cultural, TVR Internațional emisiuni în toate limbile minoritare prevăzute de Partea a III-a din Cartă.

Începând cu octombrie 2008, SRTV a înființat postul TVR3, un prim post dedicat temelor și comunităților locale și regionale. Grila TVR3 este formată din producții ale studiourilor teritoriale TVR Iași, TVR Craiova, TVR Cluj, TVR Timișoara, TVR Târgu-Mureș, partea de sud a țării fiind acoperită de producții realizate de studioul central din București. Conform Raportului de activitate al SRTV, algoritmul de includere a emisiunilor în limbile și despre minoritățile naționale în grila de programe este realizat prin consultare cu reprezentanții minorităților din Parlamentul României. Un tabel cu timpii de emisie alocați pentru fiecare minoritate națională (mai puțin cea maghiară) se regăsește în Anexa nr. 1, prezentată la sfârșitul raportului.

Până în 2008 programele TVR includeau emisiuni în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Înființarea în octombrie 2008 a canalului TVR3 a permis mărirea spațiului alocat emisiunilor în limbile minorităților și a dus la crearea de noi emisiuni. Pentru prima dată în istoria TVR, în grila de programe a TVR3 au fost introduse, în octombrie 2008, emisiuni în limbile: bulgară, croată, rusă, turcă, tătară, greacă, cehă, slovacă și ucraineană.

Tot începând din 2008, în programul TVR s-a făcut distincția între emisiuni în limbile minorităților (subtitrate în limba română) și emisiuni despre minorități naționale, în limba română.

Difuzarea de către canale ale serviciului public de radio și televiziune de emisiuni în limbile bulgară, cehă, croată, germană, rusă, sârbă, slovacă, turcă și ucraineană confirmă faptul că România respectă angajamentul asumat pentru aceste limbi prin subparagraful a, punctul iii., acela de a lua „măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare”.

4 <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

În ceea ce privește punctul ii., asumat în relație cu limba maghiară, de a „încuraja și/sau facilita crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune” măsura respectării acestei prevederi este relativă și dependentă de interpretarea sintagmelor „încuraja” și „facilita”. Nu există încă un post de radio sau televiziune, serviciu public, care să emită exclusiv în limba maghiară. O soluție intermediară în respectarea acestei prevederi este înființarea în 2008 a studioului regional de televiziune Târgu-Mureș, al cărui program este de aproximativ 50% în limba maghiară. Similar, Radio Târgu-Mureș, care acoperă cu programe județele Mureș, Brașov, Harghita și Covasna, emite săptămânal 3.000 minute în limba maghiară în FM (unde scurte), din care 2.220 de minute și pe unde medii.

Paragraful 1, Subparagraful b.

Subparagraful b. face referire la difuzarea de emisiuni radio în limbile regionale sau minoritare. Spre deosebire de subparagraful a., care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de radio (limba maghiară) și emiteră în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>b. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>b. ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiteră de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic.</i>										

Este interesant de observat că, dintre cele 10 limbi ale Părții a III-a a Cartei, acest subparagraf nu se aplică limbii croate.

În ceea ce privește emisiunile radio în limbile minorităților naționale ale Societății Române de Radiodifuziune, detaliile – limbile de emisie, timpii de emisie – sunt prezentate la categoria anterioară.

Nu există informații centralizate referitoare la emisiunile radio în limbile regionale și minoritare difuzate de posturile private. Din informațiile obținute de la reprezentanții organizațiilor minorităților naționale și de la reprezentantul CNA, aflăm că, exceptând limba maghiară, sârbă și turcă nu există emisiuni radio în limbile minorităților naționale pe alte posturi decât cele ale serviciului

public. Rațiunile sunt în principal de natură financiară, dat fiind numărul mic de vorbitori ai acestor limbi, posturile comerciale nu găsesc interes în includerea în grila lor a acestui tip de emisiuni.

În limba sârbă a apărut relativ recent un post privat, Radio Link, însă acesta este un post comercial, fără producție proprie de materiale informative.

Comunitatea turcă este singura care deține un post propriu de radio, care emite în Constanța, pe unde scurte, timp de 9 ore pe zi în limbile turcă și română. Funcționarea postului este finanțată în cea mai mare parte prin eforturile comunității și prin fonduri din partea Guvernului Turciei. În programul postului un rol important îl au emisiunile religioase; din această perspectivă postul adresându-se nu doar etnicilor turci, ci întregii comunități musulmane, inclusiv tătarilor turco-musulmani.

Acest subparagraf se aplică diferențiat pentru limba maghiară, unde România se angajează să „încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio”. Din nou, monitorizarea aplicării Cartei este dependentă de înțelegerea termenilor „a încuraja” și „a facilita”.

După cum am menționat deja, nu există un post de radio public exclusiv în limba maghiară. Dacă însă, de exemplu, considerăm alocarea de licențe radio pentru posturile private cu emisie în limba maghiară ca un act de facilitare a creării de stații radio, putem spune că există un nivel de acoperire practică pentru acest angajament.

Conform datelor citate de reprezentantul CNA, există câteva zeci de posturi de radio care emit în limba maghiară. Acest lucru este datorat atât dimensiunii minorității maghiare, cât și apropierii de Ungaria. Există mai multe posturi care emit în România din Ungaria sau care sunt deținute de firme ungurești licențiate în România. În special acolo unde comunitatea maghiară este mai numeroasă, se poate vorbi de funcționarea în baza unor principii de piață a posturilor private de radio. Funcționează astfel o serie de posturi de radio locale care emit pentru comunitatea respectivă în limba maghiară, între care: Páprika Rádió – Cluj-Napoca, Profi Rádió – Târgu Secuiesc, Rádió Gaga – Târgu-Mureș, Régió Rádió – Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Baraolt, Retró Rádió – Miercurea Ciuc, Siculus Rádió – Târgu Secuiesc, Star Rádió – Odorheiu Secuiesc, Vox FM – Cristuru Secuiesc.

Rămâne totuși o problemă faptul că posturile de radio care emit în limbile minoritare nu acoperă toate ariile geografice unde trăiesc vorbitori ai acestor limbi. Din această perspectivă este relevant de menționat că nu există posturi de radio private cu acoperire regională. De exemplu, în cazul minorității maghiare, în orașele mari există posturi private locale de limbă maghiară sau emisiuni în limba maghiară la posturile publice cu emisie regională. Sunt însă vorbitori de limbă maghiară ca limbă maternă care nu au acces la aceste posturi (în general în mediul rural sau cei care nu locuiesc în arii cu un număr mai mare de etnici maghiari). În plus, dacă luăm în considerare faptul că posturile locale permit difuzarea de informații relevante pentru ascultător, deoarece se referă la aspecte din realitatea imediată a acestuia, doar o mică parte dintre vorbitorii limbilor minoritare au acces la emisiuni radio cu un conținut semnificativ. Totuși, dat fiind ritmul alert de creștere a numărului de posturi private și posibilitățile de expansiune prin internet, putem estima că în câțiva ani problema acoperirii geografice a emisiunilor în limbile minoritare va fi rezolvată.

Un aspect relevant în ceea ce privește accesul la emisiuni radio este difuzarea prin internet. Funcționarea *online* a unui post de radio implică costuri mult mai mici decât transmisiile prin unde radio și recepția lui se poate face și în afara ariei de emisie. *Majoritatea posturilor de radio private care emit și în limba maghiară pot fi ascultate live prin internet. În ceea ce privește celelalte limbi minoritare, ele pot fi urmărite și pe internet datorită faptului că SRR asigură audiția live a programelor sale; posturile de radio publice regionale fiind accesibile prin www.radioromaniaregional.ro.*

O serie de considerente critice legate de conținutul programelor radiofonice în limbile minoritare și relevanța lor pentru nevoile de conservare și dezvoltare a utilizării limbii sunt incluse în analiza Subparagrafului d.

Paragraful 1, Subparagraful c.

Similar punctului anterior referitor la emisiunile radio, Subparagraful c. face referire la difuzarea de emisiuni de televiziune în limbile regionale sau minoritare. Din nou, spre deosebire de subparagraful a, care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de televiziune (limba maghiară) și emiterea în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limbulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>c. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;</i>										

În ceea ce privește serviciul public de televiziune, în raportul de activitate din 2008 al SRTV se menționează că:

- TVR a respectat cu strictețe spațiile alocate programelor destinate minorităților etnice din România pe cinci canale ale sale;
- În perioada 2005-2008 la Televiziunea Română nu au fost înregistrate petiții sau sesizări cu privire la criteriul de discriminare „limbă”. Televi-

ziunea Română respectă întocmai prevederile din Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare.

La TVR funcționează o *Secție maghiară* și o *Secție Emisiuni pentru alte minorități*.

Secția maghiară a produs în 2008, conform raportului de activitate, 248 de ore de emisie. Conform grilei prezentate în Anexa 1. TVR difuzează săptămânal aproximativ 280 de minute de emisiune în limba maghiară, pe următoarele posturi: TVR1 (125 minute), TVR2 (52 minute), TVR3 (48 minute), TVR Cultural (28 minute). Bilunar sunt transmise pe TVR Internațional cca. 55 de minute în limba maghiară.

Emisiunile difuzate în limba maghiară sunt în cea mai mare parte producții proprii, realizate în premieră, mai puțin programele prezentate pe TVR Cultural și TVR Internațional care reprezintă selecții ale programelor produse și difuzate pe TVR1, TVR2 și TVR3.

Acestor producții li se adaugă producțiile studiourilor teritoriale ale TVR în limba maghiară: TVR Cluj, TVR Târgu-Mureș și TVR Timișoara.

Raportându-ne la textul Cartei și angajamentul autorităților române de a facilita crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limba maghiară, această dispoziție nu este până în acest moment satisfăcută prin serviciile publice.

Spre deosebire de radio, unde există mai multe posturi locale private de limba maghiară, în cazul televiziunii, date fiind costurile mult mai mari de funcționare a unei stații TV, numărul de inițiative private este mult mai mic. Posturi private de televiziune în limba maghiară există doar la nivel local, în ariile cu populație preponderent maghiară și reprezintă mai degrabă canale informative ale difuzorilor de cablu, cu anunțuri de interes local și o foarte redusă producție editorială proprie. În mare parte, nevoile sunt acoperite prin preluarea canalelor de limbă maghiară – din Ungaria sau internaționale – prin serviciile de televiziune prin cablu.

Punctul ii. al acestui subparagraf – referitor la opt dintre cele 10 limbi din Partea a III-a a Cartei – este acoperit în practică prin emisiunile difuzate de canalele TVR.

Până la înființarea canalului TVR3, în octombrie 2008, *Secția Emisiuni pentru Alte Minorități* realiza emisiuni doar în limba română despre comunitățile etnice din România, iar studiourile teritoriale din Cluj și Timișoara produceau și emiteau pe frecvență regională (splitare pe TVR2) emisiuni săptămânale în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Prin crearea TVR3, aceste emisiuni au fost introduse în grila de programe a noului canal, putând fi astfel urmărite în întreaga țară, nu numai în aria de acoperire a studioului regional care a produs emisiunea respectivă. Acestor emisiuni li s-au adăugat la TVR3 alte nouă emisiuni săptămânale în limbile: bulgară, croată (realizate de TVR Timișoara), rusă, turcă, tătară, greacă (realizate de studioul central), cehă, slovacă și ucraineană (realizate alternativ de TVR Cluj și TVR Timișoara). Timpii de emisie pentru fiecare limbă sunt prezentați în Anexa 1.

Emisiunile difuzate reprezintă exclusiv producție proprie TVR și sunt realizate în limbile minoritare și transmise cu subtitrare în limba română. Cu excepția emisiunilor în limba sârbă, pentru care TVR are angajați proprii, toate celelalte emisiuni sunt realizate cu sprijinul unor colaboratori externi. Deși există o legătură între echipele de redacție ale acestor emisiuni și organizațiile

minorităților naționale, reprezentanții ai acestor organizații își exprimă dorința unei colaborări mai apropiate, în special în cazurile în care comunitatea este relativ izolată geografic de locațiile studiourilor de producție.

Nu există date cu privire la existența unor emisiuni în limbile acestor minorități în cadrul posturilor TV private.

Emisiunile TVR1 au o acoperire geografică de 98%, iar cele de pe TVR2 de circa 80%. Din această perspectivă una dintre mizele programării emisiunilor în limbile minorităților este de a avea timpi cât mai semnificativi pe aceste posturi. Posturile cu transmisie prin satelit pot fi recepționate prin antenă parabolică individuală sau prin operatorii de TV cablu, acestea acoperind cca. 70% din teritoriul României.

Dintre emisiunile pentru minorități, doar cele difuzate pe TVR internațional sunt la acest moment disponibile și pentru vizionare prin internet. Secția Maghiară a TVR are în plan un proiect de realizare a unei arhive *online* a tuturor emisiunilor.

Se face remarcată lipsa unui angajament prin acest subparagraf față de limba germană, aspect surprinzător dat fiind faptul că televiziunea română alocă timpi de emisie semnificativi în această limbă. În cadrul Departamentului minorități al TVR funcționează *Secția germană*, care produce cca. 140 de minute de program în limba germană și emite cca. 215 minute săptămânal, pe 5 canale ale serviciului public.

Paragraful 1, Subparagraful d.

	Limbulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>d. să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;</i>										

Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005 privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală, menționează în Art. 8., paragraful 2, între criteriile de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe: „c) protejarea (...) culturii și a limbilor minorităților naționale”. Putem afirma că prin acest document este oferită o garanție cu privire la respectarea prevederilor Subparagrafului d.

Considerăm că este necesară o analiză a conținutului producțiilor audiovizuale difuzate, precum și a relevanței lor pentru publicul adresat și pentru protecția lingvistică a limbilor regionale și minoritare.

În ceea ce privește conținutul programelor radio, în cea mai mare parte, emisiunile transmise de posturile publice reprezintă producție proprie. Acestea sunt materiale jurnalistice, de la buletine de știri, la materiale informative, educative și de divertisment. Între genurile mai rar întâlnite în grila de programe, în special ca producții proprii se numără teatrul radiofonic. Radio Cluj a înregistrat și difuzat în 2008 un spectacol de teatru radiofonic în limba maghiară.

Pachetul de programe pentru minoritățile etnice al Societății Române de Radiodifuziune include materiale radio prin care SRR intenționează (conform raportului de activitate) să cultive limba și valorile culturale ale minorităților naționale, tradițiile și obiceiurile acestora, să prezinte viața și preocupările comunităților etnice integrate în ansamblul societății românești. Programele, produse în București, sunt realizate de o redacție specializată, Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană, aflată în sediul central al SRR, care produce emisiuni în limbile maghiară și germană, preluate apoi și de posturile regionale de radio Târgu-Mureș, Cluj și Timișoara. Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană realizează săptămânal 380 de minute în limba maghiară și 370 de minute în limba germană. Emisiuni în limbile minorităților naționale produc și difuzează posturile regionale Cluj, Constanța, Iași, Reșița, Târgu-Mureș și Timișoara. În realizarea acestor emisiuni, redactorii se consultă cu reprezentanți și organizații ale minorităților. Există și colaborări cu studiourile publice din Ungaria, Slovacia, Ucraina, Serbia, Croația, Slovenia pentru realizarea în comun a unor emisiuni.

Posturile de radio comerciale transmit muzică, emisiuni interactive fiind în general populare la public. În funcție de specificul și aria de acoperire a postului, acestea sunt obligate să transmită⁵ și producții proprii cu informații de interes local.

În producția de emisiuni în limba maghiară un rol important îl are activitatea postului Erdély FM care constă în primul rând în crearea programelor de interes public pentru posturile de radio comerciale cu limba de difuzare maghiară. Aceste emisiuni sunt preluate și difuzate de posturi private cu difuzare locală din diferite zone ale țării – în special județele Mureș, Harghita, Covasna, Cluj, Hunedoara – asigurând astfel o distribuție geografică largă a acestor emisiuni al căror conținut se adresează în special publicului educat.

În ceea ce privește tipul de materiale audiovizuale difuzate de Televiziunea Română în limbile minorităților, acestea sunt determinate în bună măsură de timpii de emisie alocați și frecvența difuzărilor:

Structura emisiunilor în limba maghiară: buletin informativ, difuzat săptămânal, (10%); publicistică/infotainment – reportaj, *talk-show*, discuții cu moderator (30%); artă și cultură – documentare, interviuri, religie (25%); divertisment – muzică, dans, umor, scenete, spectacole (25%); știință și educație – documentare, interviuri, discuții (10%).

5 Prin Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005, <http://www.cna.ro/Decizia-nr-403-din-30-iunie-2005.html> (accesat la 11.08.2009)

Emisiunile în limba germană includ: reportaje, documentare, interviuri, divertisment etc.

Structura emisiunilor în limbile celorlalte minorități: buletin informativ – cronici săptămânale de evenimente (10%); publicistică/*infotainment* – reportaje (35%); artă și cultură – documentare, interviuri (20%); divertisment – muzică și dansuri tradiționale (10%); educație – școală, interviuri (10%); religie – (10%).

Emisiunea magazin în limba maghiară a TVR include și o scurtă rubrică dedicată vorbirii corecte a limbii. Pe lângă emisiunile standard, cu ocazia sărbătorilor, există programe speciale care, în cazul transmisiunilor în direct, implică timp de emisie suplimentari.

Există studiouri de producție TV independentă la nivel profesionist doar în limba maghiară. Conform declarațiilor reprezentantului TVR, pe baza unor parteneriate, TVR primește dreptul de difuzare a unor materiale TV realizate de aceste studiouri, în special filme documentare. În schimb, TVR are posibilitatea de a oferi acestor producători materiale din arhiva proprie, care conține emisiuni realizate începând cu 1969.

Conform mențiunilor din raportul de activitate, TVR a rezervat un spațiu de emisie pentru difuzarea săptămânală pe canalul TVR 3 a unui film artistic din statele de proveniență a minorităților naționale, cu subtitrare în limba română. Programele în limbile minorităților nu includ aproape deloc componente de interacțiune cu publicul. Singurele căi prin care redacțiile primesc *feedback* de la public sunt scrisorile (și în unele cazuri *e-mail*-uri, telefoane și SMS-uri). Sunt în felul acesta cunoscute (parțial) doar părerile telespectatorilor existenți, rămânând complet necunoscute părerile și nevoile celor care sunt parte a publicului țintă al acestor emisiuni, dar care nu se numără între cei care le urmăresc. TVR a semnat sau urmează să semneze acorduri de colaborare (schimb de emisiuni, filme artistice, documentare, reportaje etc.) cu televiziunile publice din Albania, Bulgaria, Cehia, Croația, Germania, Grecia, Israel, Macedonia, Rusia, Serbia, Slovacia, Turcia, Ucraina și Ungaria.

În ceea ce privește audiența emisiunilor TV pentru minorități, ea este una scăzută, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR fiind justificată prin misiunea publică a SRTV și nu prin cotele de interes ale publicului. Emisiunile difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii.

Nu există studii speciale cu privire la nevoile vorbitorilor limbilor minoritare în relație cu tipul de programe mass-media – format, teme de interes, durată, oră de difuzare etc.

Pentru toate aceste emisiuni există și un număr, redus, de telespectatori nevorbitori ai limbilor minoritare respective, pentru care vizionarea este facilitată prin subtitrările în limba română. Acest public este într-o oarecare măsură format din cei interesați de temele specifice minorităților naționale sau de limbile vorbite de acestea. O altă parte a acestui public reprezintă însă receptori pasivi – în special populația din zona rurală care nu are acces la o gamă largă de posturi TV.

Paragraful 1, Subparagraful e.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>e. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare;</i>										

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respective ale minorității. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr. 3. Acestea sunt în general reviste cu apariție săptămânală, lunară și chiar trimestrială, care acoperă subiecte legate de cultura, obiceiurile și limba comunităților. O parte a organizațiilor minorităților mici editează separat și o publicație literară în limba maternă. Aceste publicații sunt în general finanțate prin fondurile pe care organizațiile minorităților le primesc de la Departamentul pentru Relații Interetnice. Apărute în tiraje reduse, de la câteva sute la 1.500 de exemplare, aceste reviste sunt în general distribuite gratuit în comunități prin intermediul lăcașelor de cult, al școlilor cu predare în limba maternă, prin primării și filiale ale organizațiilor minorităților.

Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane.

În limba maghiară sunt publicate și difuzate național ziarele României Magyar Szó (apare la București) și cotidianul Krónika (apare la Cluj-Napoca). Cotidiane județene: Szabadság – Cluj, Nepüjság – Târgu-Mureș, Hargita Nepe – Miercurea Ciuc, Háromszék – Sfântu Gheorghe, Friss Újság – Satu Mare, Bihari Napló – Oradea, Nyugati Jelen – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara). Aceștia li se adaugă săptămânalele: Brassói Lapok – Brașov, Erdélyi Napló – Cluj, Erdélyi Riport – Oradea, Új Szó – Timișoara. Tirajele acestor publicații sunt în general în jur de 6.000 de exemplare.

Presa în limbile minorităților, așa cum e cazul și în domeniul audiovizual, nu funcționează după principii de piață decât în cazul unor publicații din Secuime, unde practic acestea nu au statut de presă minoritară. În afara acestui spațiu însă, veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Din punctul de vedere al numărului de publicații în limba maghiară situația este satisfăcătoare pentru reprezentanții etniei, problemele sunt identificate la nivel calitativ. Experții mass-media consultați remarcă drept caracteristică a presei de limbă maghiară o vulnerabilitate a acestor publicații la influențe de natură politică.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic a mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiane județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiștii ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

În limba germană apare la București Allgemeine Deutsche Zeitung (cinci apariții pe săptămână), cu difuzare națională și săptămânalele Hermannstädter Zeitung – Sibiu, Banater Zeitung – Timișoara, Karpaten Rundschau – Brașov. Aceste reviste au un tiraj de 2.000-3.000 de exemplare și sunt finanțate în principal prin fonduri de la Departamentul pentru Relații Interetnice și alte granturi atrase de organizațiile germane. În cazul limbii germane există mai mulți vorbitori ai limbii decât membrii ai minorității propriu-zise, audiența presei fiind formată și din cei care nu au limba germană ca limbă maternă. Din punct de vedere redacțional, aceste publicații sunt interesate să deservească în special membrii etniei germane, cu materiale informative și formative legate de realitatea comunității.

Paragraful 1, Subparagraful f.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>f.i. să acopere costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare;</i>										

Acest subparagraf se aplică, prin punctul i., exclusiv pentru limbile maghiară și germană. Conform *Art. 10 din Legea 282/2007*, dispozițiile art. 11 paragraful 1 subparagraful f) (i) din Cartă se vor aplica în concordanță cu prevederile Legii nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune, republicată, cu modificările ulterioare.

Data fiind specificarea făcută prin lege, aceste dispoziții se aplică în relație cu serviciile publice de radio și televiziune.

Societatea Română de Televiziune include, în studioul său central, două secții dedicate emisiunilor în limba germană și maghiară.

Paragraful 1, Subparagraful g.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>g. să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.</i>										

Prin Subparagraful g. autoritățile române își asumă, pentru toate cele 10 limbi minoritare menționate în Partea a III-a a Cartei să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului instituțiilor mass-media care dezvoltă conținut în limbile regionale sau minoritare.

Este aici relevant de menționat care este situația actuală a jurnaliștilor care realizează materiale de presă în limbile minoritare. După cum aflăm de la reprezentanții ai TVR, doar o mică parte dintre realizatorii de emisiuni în limbile minorităților sunt angajați ai SRTV. Acest lucru se datorează pe de o parte faptului că aprobarea schemei de personal se face la nivel central, cât și numărului mic de vorbitori ai unora dintre limbi. O mare diferență este între situația emisiunilor în limbile minoritare care au existat în grilele TVR și înainte de 2008, unde există angajați specializați și o experiență de lucru, și cea a emisiunilor nou introduse o dată cu apariția TVR3. În aceste cazuri emisiunile sunt realizate de colaboratori care nu sunt specializați în presă audiovizuală. Deci, dacă vorbim de nevoia de specializare a resurselor umane din echipa de redacție, trebuie urmărite două aspecte: dezvoltarea profesională în domeniul jurnalistic și o foarte bună stăpânire a limbii respective.

Pe lângă redactori, în special în audiovizual, o formare specială este necesară și pentru o parte a personalului tehnic (ex. editori, cameramani) și pentru traducători, în cazul emisiunilor difuzate la TVR unde există obligativitatea subtitrării emisiunilor. Din datele obținute, doar redacțiile emisiunilor de limbă maghiară și germană au vorbitori ai limbilor respective în echipa tehnică, în cazul celorlalte limbi minoritare personalul de suport nu stăpânește limba în care sunt produse emisiunile.

La acest nivel o contribuție semnificativă o au organizațiile minorităților naționale, care, în cele mai multe cazuri, au făcut posibilă participarea unor membri ai etniei la cursuri de jurnalism, dar și la cursuri de limbă, în țara în care limba respectivă reprezintă limba oficială.

O problemă semnalată de reprezentantul comunității ucrainene, limbă care se vorbește în diverse dialecte în diferitele zone ale țării, este aceea a dialectului folosit în emisiunile audiovizuale. Posturile de radio și televiziune angajează vorbitori ai limbilor minoritare pentru realizarea de emisiuni, însă nu dețin competența de a verifica nivelul și calitatea limbii vorbite de către aceștia. De aceea, organizațiile minorităților atrag atenția asupra necesității colaborării între canalele mass-media și catedrele de filologie în care se studiază la nivel universitar aceste limbi. Unele dintre aceste limbi sunt obiect de studiu universitar în cadrul facultăților de litere, în aceste cazuri, planul de învățământ incluzând și cursuri de scriitură de presă sau media.

Structuri asociative ale jurnaliștilor de limbă minoritară există doar în cazul presei de limba maghiară – Uniunea Jurnaliștilor Maghiari din România și, mai recent, o asociație a jurnaliștilor romi. În aceste foruri se discută aspecte legate de deontologie, teme prioritare ale comunității și sunt, uneori, organizate cursuri pentru jurnaliști.

La nivel de studii universitare (licență) finanțate de stat, Universitatea Babeș-Bolyai, include, în cadrul Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, o Facultate de Jurnalistică cu secții în limba germană (9 locuri) și maghiară (12 locuri).

Există și locuri speciale pentru minorități la catedrele de Jurnalistică ale unor universități publice, însă, în aceste cazuri studiul materiilor jurnalistice se face în limba română. De exemplu, Universitatea Andrei Șaguna din Constanța alocă la Facultatea de Jurnalism un loc pentru studenți de etnie turcă. Mai multe universități alocă locuri suplimentare pentru studenții romi.

Între obiectivele pentru anul 2009, Televiziunea Română a inclus și organizarea de cursuri de perfecționare pentru colaboratorii care realizează noile emisiuni în limbile minorităților naționale la TVR3.

Organizații neguvernamentale, în special Centrul pentru Jurnalism Independent, oferă numeroase cursuri și programe de pregătire și specializare pentru jurnaliști, deși în prezent nu mai derulează cursuri speciale pentru jurnaliști care scriu în limba minorităților naționale. Specialiștii din organizațiile mass-media apreciază însă că provocarea nu este atât aceea de a forma jurnaliști într-o anumită limbă, ci aceea de a forma aceste cadre pentru a fi buni jurnaliști în raport cu standardele mass-media generale. Miza fiind astfel creșterea calității produsului jurnalist, indiferent de limbă.

2. Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limba regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau a siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii crimei, al protecției sănătății sau a moralei, al protecției reputației sau a drep-

turilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, sau pentru garantarea autorității și a imparțialității puterii judecătorești.

Paragraful 2 al Articolului 11 al Cartei este preluat în egală măsură pentru toate limbile incluse în Partea a III-a. În ceea ce privește punerea în practică a acestui paragraf putem afirma că nu există în România restricții legate de recepția directă de emisiuni radio-TV sau de difuzarea de materiale de presă scrisă în limbile regionale și minoritare.

În conformitate cu *Legea nr. 504/2002 – Legea Audiovizualului*, Art. 82, alineatul (4), în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective. Aceeași lege reglementează condițiile de retransmisie a programelor de radio și televiziune difuzate pe teritoriul altor țări, care în principiu poate fi realizată în baza unei autorizări prealabile din partea Consiliului Național al Audiovizualului. Retransmisia de programe din țări ale Uniunii Europene (care nu sunt supuse unor restricții în țara de proveniență) și a celor din state cu care România a încheiat un acord internațional de liberă retransmisie în domeniul audiovizualului este liberă și nu necesită o autorizare prealabilă.

Este relevant de menționat aici faptul că în unele zone, operatorii de televiziune prin cablu includ în pachetele de programe pe care le oferă abonaților lor și canale ale țărilor învecinate, facilitând astfel accesul populației vorbitoare a acestor limbi de pe teritoriul României la programe TV în limbile materne ale minorităților etnice.

Ca studiu de caz, am solicitat unui operator de TV cablu informații despre modul de preluare și redare prin cablu a posturilor TV de limba maghiară în cazul județului Harghita, județ în care populația maghiară reprezintă 84,61 %:

- În momentul de față compania oferă două tipuri de transmisii: transmisia analogică și cea digitală. În cadrul transmisiei analogice, din 57 de canale, sunt difuzate 14 canale în limba maghiară și 11 canale cu voce maghiară. Pentru transmisiile digitale există 3 pachete de programe (*Small, Medium, Large*) în funcție de preferințe și de preț. Pentru cel mai mic pachet (*Small*) abonatul primește 60 de canale. Pachetul mediu cuprinde canalele din pachetul *Small* + 48 canale din care 5 canale sunt în limba maghiară și 13 canale cu voce maghiară. Pachetul de bază oferă un singur canal în limba maghiară, Televiziunea Duna.
- Există un pachet adițional opțional, special pentru telespectatorii maghiari: Pachet UPC Pannonia, care cuprinde 10 canale în limba maghiară (Film+, Film +2, Poen, Sorozat+, Reflektor, Cool TV, RTL Klub, Sportklub, Sportklub+, DoQ).
- Canalele în limba maghiară sunt preluări din Ungaria, iar canalele cu voce maghiară sunt canale internaționale.
- Există și un canal local, Televiziunea Digital, care difuzează emisiuni doar în limba maghiară.
- Politica operatorului de cablu cu privire la limba de difuzare în județul Harghita se modifică în funcție de componența etnică. În localitățile unde populația maghiară depășește 90%, de exemplu Odorheiu-Secuiesc, limba de difuzare a posturilor internaționale (*Discovery, Animal Planet* etc.) este limba maghiară.

Membrii minorităților care locuiesc în zonele de graniță urmăresc cel mai adesea emisiunile radiourilor și televiziunilor din țara mamă. Reprezentantul comunității de ruși lipoveni menționează existența unor dificultăți în preluarea de emisiuni ale televiziunilor de limbă rusă din afara țării de către operatorii de cablu, dificultăți care nu țin de dreptul de transmisie al emisiunilor, ci de condițiile impuse de Consiliul Național al Audiovizualului.

3. Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

Acest paragraf, asumat pentru toate limbile regionale și minoritare din Partea a III-a a Cartei, implică asigurarea reprezentării vorbitorilor acestor limbi în structurile publice de reglementare a activității mass-media.

Un astfel de organism este Consiliul Național al Audiovizualului (CNA). CNA este unica autoritate de reglementare în domeniul programelor audiovizuale, o instituție publică autonomă aflată sub control parlamentar, condusă de un consiliu format din 11 membri. Aceștia sunt numiți, pentru un mandat de șase ani, de Parlamentul României, la propunerea Senatului (3), a Camerei Deputaților (3), a Președintelui României (2) și a Guvernului (3). Deși legea de reglementare a activității CNA (Legea Audiovizualului) nu prevede în mod explicit prezența unor reprezentanți ai minorităților naționale sau ai vorbitorilor limbilor minoritare în componența Consiliului, de-a lungul istoriei de funcționare a acestui organism acesta a inclus cel puțin un membru aparținând minorităților naționale.

În ceea ce privește guvernarea serviciilor publice de radio și televiziune, *Legea nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune* prevede în Art. 19 că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două instituții sunt desemnați de Parlament, grupurile parlamentare ale minorităților naționale fiind abilitate pentru nominalizarea unui membru pentru aceste consilii. Prin aceeași lege, Art. 35, se prevede că, în cazul în care studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Internetul – un mijloc de comunicare nereglementat de Carta limbilor regionale și minoritare

Una dintre criticile aduse în special de experții din domeniul mass-media este aceea că textul Cartei nu face referire la internet. Fără îndoială internetul ridică o serie întreagă de probleme: este un canal nereglementat sau foarte puțin reglementat, autenticitatea și corectitudinea informației *web* este greu de verificat etc.

Cu toate acestea, odată cu creșterea și diversificarea utilizării internetului numărul consumatorilor constanți de mass-media *online* crește la rândul său, relevanța acestui canal pentru facilitarea accesului vorbitorilor unei limbi minoritare sau regionale la conținut mass-media – presă scrisă, audio și video – devenind de necontestat.

Rata de penetrare a internetului în România a ajuns în martie 2009 la 33.4 % din totalul populației, reprezentând 7.430.000 de utilizatori, conform datelor Internet *World Stats*⁶. Iar rata de creștere a utilizării internetului pentru perioada 2000-2008 este de peste 800%, una dintre cele mai ridicate din Europa.

Internetul oferă posibilitatea delocalizării accesului la conținut, un *websi-te* fiind – în lipsa unor restricții tehnice sau a cenzurii – accesibil din orice loc din lume. Acest lucru comportă pentru livrarea de conținut mass-media în limbile minoritare și regionale pe de o parte un avantaj, acela de a face posibilă accesarea unor publicații din țările învecinate care utilizează aceste limbi și pe de altă parte dezavantaje legate de relevanța informației pentru comunitatea locală.

Costurile de dezvoltare a unor publicații sau canale mass-media *online* sunt scăzute în comparație cu mass-media tradițională.

Având în vedere aceste considerente, încurajarea publicațiilor *online* – portaluri informative sau ediții *online* ale unor publicații scrise, radiouri *online* și posturi TV *online* sau *site-uri web* care să permită vizionarea *online* a unor emisiuni TV ar trebui să fie o componentă a strategiilor prin care un stat își asumă să ofere protecție și sprijin limbilor minoritare și regionale.

În ceea ce privește utilizarea în prezent a internetului pentru a oferi sau facilita în România accesul la conținut mass-media în limbile regionale sau minoritare, putem spune că o mai mare conștientizare a potențialului acestui canal există la nivelul inițiativelor private.

Aproape toate posturile de radio comerciale de limbă maghiară pot fi ascultate online. Portalul mass-media de limbă maghiară Transindex – www.transindex.ro – are o audiență de circa 12.000 de vizitatori unici pe zi, aproximativ dublu față de tirajele cotidianelor de limba maghiară.

O parte dintre comunitățile mici, în special cele care nu sunt grupate fizic în același spațiu, conștientizând necesitatea ca vorbitorii acestor limbi să aibă acces la produsele mass-media realizate în limba maternă – mai ales în condițiile în care acestea sunt puține/timpuri scurți de emisie și difuzate la ore mai puțin favorabile populației active – au dezvoltat pagini de *web* pe care arhivează tot conținutul mass-media în limba respectivă – de la articolele din reviste, până la emisiunile de radio și TV.

Concluzii și recomandări

1. Considerații generale

Pentru implementarea „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare” România nu a adoptat alte acte normative decât cele aflate deja în vigoare. Astfel, la momentul elaborării Legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația existentă. Prin ratificarea Cartei, România asigură protecția drepturilor lingvistice printr-un instrument european care este mult mai stabil decât legislația internă, vulnerabilă politic, oferind practic o dublă protecție.

6 <http://www.internetworldstats.com/stats9.htm#eu>, (accesat la 16.08.2009)

Beneficiile ratificării Cartei sunt diferențiate în funcție de limbi. Limbile cu un număr mare de utilizatori se bucură, datorită mecanismelor de implementare și monitorizare a Cartei, de îmbunătățiri cum ar fi dezvoltarea în cadrul diferitelor ministere a unor instrumente statistice, formulare, o mai mare atenție la punerea în practică a drepturilor garantate de lege. În cazul minorităților mici există numeroase cazuri în care membrii comunităților nu mai vorbesc curent limba maternă și o parte a drepturilor lingvistice garantate de Cartă rămân nevalorificate.

La acest nivel o primă critică adresată autorităților române de către specialiștii consultați este aceea că adoptarea Cartei nu a fost urmată de o campanie publică de informare și promovare a prevederilor acestui document, astfel încât și membrii comunităților să fie conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice, dar și pentru ca instituțiile publice abilitate cu asigurarea implementării prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite.

Partea a doua a Cartei definește principii generale de protecție lingvistică pe care țara semnată se angajează să le respecte pentru ansamblul limbilor minoritare și regionale. Partea a treia, aplicabilă unui număr de 10 limbi, extinde și particularizează aceste drepturi. Există solicitări din partea comunității țătare de a schimba încadrarea limbilor vorbite de membrii lor din partea a doua, în partea a treia.

2. Observații referitoare la implementarea dispozițiilor Cartei în domeniul mijloacelor de comunicare

În general este agreat că dintre toate capitolele Cartei, domeniul mass-media este cel care ridică cele mai puține probleme de implementare. Pe baza analizei prezentate mai sus putem afirma că, în cea mai mare parte, România respectă angajamentele asumate de protecție a limbilor minoritare și regionale prin mijloacele de comunicare în masă.

Există însă o serie de aspecte care pot fi optimizate sau a căror situație actuală nu confirmă o asumare completă a Cartei.

Un aspect adus în discuție de reprezentanții minorităților este acela că prevederile Cartei sunt de ordin general, și nu oferă indicatori ai implementării acesteia – număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut. De exemplu, în cazul minorității maghiare, care reprezintă 6,7% din populația țării, timpul alocat de posturile televiziunii publice pentru emisiuni în limba maghiară ajunge în jur de 4% din timpul total de emisie.

La nivelul numărului de publicații și emisiuni radio-TV situația mass-mediei în limbile minorităților naționale este bună. Pentru aproape toate limbile incluse în Cartă există atât presă scrisă, cât și producție audiovizuală. Dacă în general tirajele revistelor par a fi satisfăcătoare în raport cu cerea, în cazul emisiunilor de radio și TV adresate minorităților mici, timpii de emisie de 5-20 de minute lunar nu au cum să asigure condițiile protecției limbii.

Cea mai substanțială critică adusă protecției oferite prin prevederile Cartei este cea legată de calitatea și relevanța presei în limbile minoritare.

Mass-media în limbile minorităților nu funcționează – cu mici excepții privind publicații din zonele unde minoritatea maghiară reprezintă populația

majoritară – după principii de piață. Acesta este o situație caracteristică pentru presa în limbile minoritare în aproape toate țările semnatare ale Cartei.

Veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Acest lucru impune o conștientă asumare din partea autorităților a rolului de co-finanțator al acestui segment de presă. În România o mare parte a presei scrise este sprijinită financiar, prin intermediul organizațiilor minorităților naționale, de Departamentul pentru Relații Interetnice. Zona audiovizuală este susținută prin serviciile publice de radiodifuziune și televiziune. În cazul mass-mediei private între sursele de finanțare se află și fonduri publice din țara mamă a respectivei minorități, oameni de afaceri din comunitate etc. În practică, această dependență financiară generează atât instabilitate – în unele cazuri regularitatea apariției unor publicații nu poate fi respectată – cât și vulnerabilitate la influențe politice sau interese economice. Rolul de „câine de pază” al mass-mediei este în cazul acestui segment de presă nonexistent sau foarte slab.

În cazul presei de limba maghiară, singura limbă minoritară cu o presă dezvoltată în sensul unei oferte mai largi pe fiecare segment media – mai multe publicații cotidiene și săptămânale, mai multe posturi de radio – situația este altfel nuanțată. Se simte la nivelul agendei editoriale o influență de natură politică, aflată în directă corelație cu structura acționariatului și sursele de finanțare, existând voci opuse în organe media diferite, însă subsumate direcțiilor politice din interiorul comunității maghiare.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiene județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiști ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

Numărul redus de vorbitori ai unei limbi este un alt factor determinant pentru o presă care nu poate funcționa după principiile de piață. Tirajele publicațiilor și audiența emisiunilor radio și TV pentru minorități sunt scăzute. Tirajele publicațiilor sunt între câteva sute și 1.500 de exemplare pentru revistele editate de organizațiile minorităților, și cca. 2.000-6.000 de exemplare pentru publicațiile de limbă maghiară. Emisiunile în limbile minorităților difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii. Astfel, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR și SRR este justificată prin misiunea publică a acestor instituții și nu prin cotele de interes ale publicului.

Având în vedere obiectivul principal al Cartei, de a asigura protecția și dezvoltarea limbilor minoritare și regionale, probabil cel mai critic aspect este acela al conținutului producției de presă în aceste limbi și a nivelului de corelare a acestui conținut la realitatea socială a vorbitorilor. O limbă nu poate supraviețui în lipsa vorbitorilor ei, iar cultivarea utilizării limbii la un vorbitor nu poate face abstracție de interesele și nevoile acestuia. Iar din această per-

spectivă situația actuală a mass-mediei în limbile minorităților în România nu este una fericită.

Cauzele acestei relevanței scăzute a conținutului mass-media pentru vorbitorii limbilor minoritare sunt multiple. În primul rând, menționăm calitatea slabă a producțiilor, generată de lipsa de calificare jurnalistică a celei mai mari părți a echipelor redacționale. Din nou, excepția este presa în limba maghiară unde se poate vorbi fără rezerve de performanță profesională. Nivelul calitativ este influențat, pe de altă parte, și de standardele în general scăzute din sectorul mass-media în România. În al doilea rând, pentru a livra unui consumator media informații cât mai relevante, stabilirea agendei editoriale trebuie să fie făcută în strânsă legătură cu evenimentele de pe agenda comunității în care acesta trăiește. Iar din acest punct de vedere, este problematic faptul că editarea se face în general din locații centrale și regionale. Radioul și televiziunea publice au corespondenți colaboratori în câteva orașe din țară, însă bugetele reduse nu permit o mare mobilitate a echipelor de redacție. În al treilea rând, în cazul producțiilor radio și TV (cu excepția limbii maghiare) mai apar trei factori determinanți pentru tipul de conținut media – timpii de emisie, periodicitatea difuzării și orele de difuzare. În condițiile unor timpi reduși de emisie, cu o periodicitate săptămânală, bilunară sau lunară, se restrânge considerabil plaja de genuri jurnalistice care pot fi abordate – nu pot fi programate buletine de știri, emisiuni în direct etc. Din cauza orelor de difuzare mai puțin avantajoase – stabilite pe criteriile audienței reduse – populația activă nu reprezintă decât o mică parte a audienței acestor emisiuni. Subiectele abordate rămân astfel de natură generală, legate în special de cultură, tradiții, evenimente culturale sau religioase, și mai puțin axate pe informare și analiză economică, politică și socială. Mai trebuie luate în calcul, când vorbim de relevanța scăzută a mass-mediei în limbile minoritare și bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii, buni cunoscători ai acestora, lucrând cu voluntari sau colaboratori care nu stăpânesc în mod necesar corect limba, precum și lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. Recomandări

- Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritate la capitolul mijloace de comunicare, o posibilă soluție ar fi **dezvoltarea unui grup consultativ format din experți ai mass-mediei** – publice și private – cu apariție/difuzare în limbile minorităților;
- **Realizarea unor studii de audiență și cercetări** cu privire la nevoile vorbitorilor de limbi minoritare;
- **Posibilele măsuri care pot fi adoptate pentru a sprijini îmbunătățirea mass-mediei trebuie tratate diferențiat.** Astfel, în cazul limbii maghiare o preocupare prioritară ar trebui să fie legată de încurajarea acestor mecanisme care să contribuie la dezvoltarea diversității de opinii reflectate în media – dezbateri publice, inițiative comune ale jurnaliștilor de limbă maghiară de a defini coduri de bune practici etc. În ca-

zul minorităților mici un aspect prioritar este acel de a genera nevoia de consum mediatic – de exemplu în cazul etniei romilor unde numărul de vorbitori ai limbii romani și de consumatori de presă este mult redus raportat la dimensiunile grupului etnic – reprezentativ pentru conservarea limbii. În cazul altor limbi minoritare optimizarea trebuie făcută în primul rând la nivelul accesibilității și relevanței, iar pentru acesta orientarea spre oportunitățile oferite de noile tehnologii este esențială. Soluția este în acest caz în implementarea de posturi/emisii de radio locale (FM) și utilizarea internetului.

- **Realizarea unor evaluări cu privire la calitatea limbilor regionale și minoritare folosite în presă** (așa cum CNA a realizat o monitorizare privind limba română);
- **Includerea internetului ca un instrument mass-media de creștere a protecției lingvistice** a limbilor minoritare și regionale;
- **Acordarea mai multor licențe de frecvențe radio FM pentru posturi de radio locale și regionale în limbile minorităților** – ca o măsură de creștere a accesului vorbitorilor acestor limbi la emisiuni în limba maternă (extinderea acoperirii geografice) și de a îmbunătăți calitatea și relevanța produselor mass-media oferite vorbitorilor (informația locală fiind de interes mass-mediei);
- **Încurajarea posturilor publice care emit în limbile minorităților naționale să arhiveze *online* emisiunile realizate**, pentru a face accesibile aceste conținuturi și categoriilor de public care nu poate urmări aceste programe la orele de difuzare;
- Ca perspectivă, între soluțiile care ar optimiza protecția limbilor minoritare prin mass-media, reprezentanții minorităților pe care i-am consultat propun **înființarea unui post TV special pentru emisiunile în limbile minorităților naționale** care să permită difuzarea unor buletine de știri zilnice în mai multe limbi, și a altor materiale de interes pentru vorbitorii nativi; dat fiind faptul că acest tip de canal ar putea fi transmis doar prin satelit (acoperind circa trei sferturi din teritoriul țării), acest post ar trebui să funcționeze în paralel cu menținerea emisiunilor pe TVR1, care este recepționat de aproape toată populația;
- La un al doilea nivel, o măsură utilă din partea autorităților este **realizarea sau facilitarea realizării unui portal în care aceste emisiuni (sau *link-uri* la acestea) să fie centralizate și arhivate**. Această măsură ar contribui și la dezvoltarea unei baze de date valoroase cu privire la mass-media în limbile minorităților și la evenimentele și temele comunităților etnice din România.

Raportul de față a analizat modul în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, ratificat prin lege de Parlamentul României. Dat fiind că prevederile Cartei referitoare la mijloacele de comunicare sunt de ordin general și nu oferă indicatori clar definiți, monitorizarea a analizat câteva aspecte specifice domeniului (număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut etc.). Astfel, raportul propune măsuri concrete de îmbunătățire a cadrului de implementare a Cartei, care ar putea conduce pe viitor inclusiv la o monitorizare mai adecvată a implementării acesteia.

Surse de informare și documentare utilizate

Surse de informare:

Recensământul populației, la <http://www.recensamant.ro/> (accesat la 05.07.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008, la <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf> (accesat la 7.08.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune – 2008, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf> (accesat la 10.08.2009)

Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com> (accesat la 16.08.2009)

Publicații ale minorităților naționale, Departamentul pentru Relații Interetnice, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii, (accesat la 10.08.2009)

Interviuri realizate cu:

- 1.Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România, Nădlac, jud. Arad
- 2.Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, București
- 3.Uniunea Ucrainenilor din România, București
- 4.Uniunea Croaților din România, Carașova, jud. Caraș-Severin
- 5.Uniunea Democrată Turcă din România, Constanța, jud. Constanța
- 6.Uniunea Democrată a Tătarilor Musulmani din România, Constanța, jud. Constanța
- 7.Forumul Democrat al Germanilor din România, Sibiu, jud. Sibiu
- 8.Uniunea Bulgarilor din Banat – România, Timișoara, jud. Timiș
- 9.Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, jud. Timiș
- 10.TVR Cluj
- 11.TVR București
- 12.TVR Timișoara
- 13.TVR Târgu-Mureș
- 14.Agenția de Monitorizare a Presei
- 15.Transindex
- 16.Erdély FM
- 17.Asociația Divers
- 18.Companie de difuzare televiziune prin cablu, jud. Harghita
- 19.Asociația Jurnaliștilor Maghiari din România (MÚRE)
- 20.Consiliul Național al Audiovizualului (CNA)
- 21.Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI)

ANEXA NR. 1 - Durata emisiunilor în limbile minorităților la TVR

(Sursa: *Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune – 2008*, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf>)

1. Programarea emisiunilor în limba maghiară (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba maghiară produse de Secția Maghiară:

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR1	Kronika	Luni	15:30-17:00	90 min./ 75 min.	
		Marți	16:00-17:00	60 min./ 50 min.	
TVR2	Szieszta / Cafeneaua	Joi	15:00-17:00	60 min./ 52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR3	Emisiune în limba maghiară	Luni-Vineri	10:30-11:25	55 min./ 48 min.	Titlu generic: „Toți împreună
TVR Cultural	Kultura	Joi	19:00-19:30	30 min./ 28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba maghiară	Luni	14:30-15:30	60 min./ 55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR1, TVR 2 și TVR 3

2. Programarea emisiunilor în limba germană (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba germană produse de Secția Germană:

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR1	Akzente	Joi	15:30-17:00	90 min./ 75 min.	
TVR2	Emisiunea în limba germană	Marți	15:00-16:00	60 min./ 52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR3	Emisiune în limba germană	Luni	10:35-11:15	40 min./ 34 min.	Titlu generic: „Toți împreună
TVR Cultural	Emisiune în limba germană	Vineri	16:30-17:00	30 min./ 28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba germană	Luni	14:30-15:30	60 min./ 55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR1, TVR 2 și TVR 3

3. Programarea emisiunilor în limbile minorităților la TVR 3 (nu include emisiunile în limba maghiară)

Durata emisiunilor în limbile minorităților naționale (altele decât maghiară) la TVR3.

Luni				Marți		Miercuri		Joi		Vineri		
Minoritatea		Ore		Mino-ritatea	Ore	Mino-ritatea	Ore	Minori-tatea	Ore	Minori-tatea	Ore	
Rromi	Germani	Rromi	Alte*	34 min.	Sârbi	20 min.	Ruși-lipov.	10 min.	Ucrai-nieni	20 min.	Germani	25 min.
					Bulgari	8 min.	Turci	9 min.	Cehi	5 min.	Slovaci	9 min.
					Croați	6 min.	Tătari	9 min.	Evrei*	9 min.		
							Greci	6 min.				
Total		34 min.		Total	34 min.	Total	34 min.	Total	34 min.	Total	34 min.	
TVR TM/TVR BUC/ TVR CLUJ/ TVR BUC				TVR TIMIȘOARA		TVR BUCUREȘTI		TVR CLUJ		TVR CLUJ/TVR TIMIȘOARA		

*Notă: Emisiunea pentru alte minorități cu frecvența lunară se realizează în limba română și reflectă evenimentele din cadrul comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, ruteană și eventual evreiască. La realizarea emisiunii pot contribui cu materiale și alte studiouri decât cel din București.

ANEXA NR. 2 – Durata emisiunilor în limbile minorităților la Radio, SRR

(Sursa: *Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008*, la <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>)

	Radio București	Radio Cluj	Radio Constanța	Radio Iași	Radio Timișoara	Radio Târgu-Mureș	Radio Reșița	Total minute	
Limbi din Partea III a Cartei	bulgară				30			30	
	cehă				30		30	60	
	croată						30	30	
	germană	370			840	390	30	1630	
	maghiară	380	1980		840	3000	30	6230	
	ruso-lipoveană			60				60	
	sârbă				840		30	870	
	slovacă					60	30	90	
	turcă			60				60	
	ucraineană		15		10	30		30	85
Limbi din Partea II a Cartei	armeană							60	
	dialectul aromân			60				60	
	greacă			60				60	
	idiș				10			10	
	italiană					60		60	
	romani				10	30	45	30	115
	tătară			60				60	

ANEXA NR. 3 – Publicații ale minorităților naționale/în limbile minorităților naționale

(Sursa: DRI, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii)

Ziare centrale

- Romániai Magyar Szó – apare la București (în limba maghiară)
- Krónika – apare la Cluj, și este difuzat în întreaga țară (în limba maghiară)
- Allgemeine Deutsche Zeitung – apare la București (în limba germană)

Ziare județene

- în limba maghiară:
 - Szabadság – Cluj
 - Neptújság – Targu Mures
 - Hargita Népe – Miercurea Ciuc
 - Háromszék – Sfântu Gheorghe
 - Friss Újság – Satu Mare
 - Bihari Napló – Oradea
 - Nyugati Jelen – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara)

Săptămânale politico-economice

- în limba maghiară:
 - Brassói Lapok – Brașov
 - Erdélyi Napló – Cluj
 - Erdélyi Riport – Oradea
 - Új Szó – Timișoara
- în limba germană:
 - Hermannstädter Zeitung – Sibiu
 - Banater Zeitung – Timișoara
 - Karpaten Rundschau – Brașov
 - Debizz – București

Reviste culturale

- în limba maghiară:
 - Helikon – Cluj (săptămânal în limba maghiară)
 - A Hét – Târgu-Mureș (săptămânal în limba maghiară)
 - Látó – Târgu-Mureș (revistă literară lunară în limba maghiară)
 - Korunk – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Székelyföld – Miercurea Ciuc (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Művelődés – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Közoktatás – București (revistă pedagogică lunară)
- în limba germană:
 - Echo der Vortragsreihe – Reșița (revistă culturală lunară)
 - Der Punkt – revistă lunară pentru tineri

Publicații editate de organizațiile minorităților naționale

- Prieteneul albanezului – București, bilingv
- Ararat – București, armenii, în limba română
- Nor Ghiank – București, în limba armeană

Rarița Zbranca

Nasa Glas – bulgarii din Banat, revistă politică
Literaturna Miseli – bulgarii din Banat, revistă literară
Hervatska – Carașova, croații
Grancica – Carașova, croații
Dialog cu timpul – București, elenii
Elpis – București, elenii, bilingv
Realitatea evreiască – București, trilingv: română, idiș, engleză
Curier F.D.G. R. – Sibiu (publicație politică bilunară)
Siamo di nuovo insieme – Iași, italienii
Polonus – Suceava, polonezii, bilingv
Asul de Trebla – București, romii
Romanothan – București, romii
Kitej Grad – Iași, rușii lipoveni, bilingv
Zorile – București, rușii lipoveni, bilingv
Nasa reci – Timișoara, sârbii
Knijeni život – Timișoara, sârbii, revistă literară
“Naje snahy” – slovacii
“Naje snahy plus “ – slovacii, revistă literară
Karadeniz (Marea Neagră) – Constanța, tătarii turco-musulmani, bilingv
Lumea femeilor și Cas (Tânărul) – tătarii turco-musulmani
Hakses – Constanța, turcii, bilingv
Curierul ucrainean – București, ucrainenii, în limba română
Ukrainski Visnek – București, ucrainenii
Nas Holos – București, ucrainenii
Vilne Slovo – ucrainenii
Tzvonec – ucrainenii

ANEXA NR. 4 – Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată, actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune

ART. 4

(1) Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune, ca servicii publice în realizarea obiectivelor generale de informare, educație, divertisment, sunt obligate să prezinte, în mod obiectiv, imparțial, realitățile vieții social-politice și economice interne și internaționale, să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice, să promoveze, cu competența și exigența, valorile limbii române, ale creației autentice culturale, științifice, naționale și universale, ale minorităților naționale, precum și valorile democratice, civice, morale și sportive, să militeze pentru unitatea națională și independența țării, pentru cultivarea demnității umane, a adevărului și justiției.

ART. 5

(4) Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune trebuie să rezerve o parte din spațiul de emisie partidelor politice reprezentate în Parlament. Timpul afectat partidelor politice nu poate depăși o sutime din întregul timp de emisie săptămânal. Repartizarea timpului de emisie pe partide politice se face în raport cu ponderea reprezentanților acestora în Parlament, luându-se în calcul o unitate de timp pentru fiecare parlamentar, inclusiv pentru reprezentanții minorităților naționale.

ART. 7

(3) Din creația europeană difuzată cel puțin 30% va fi creație românească, inclusiv creații specifice minorităților naționale.

ART. 15

Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune au, fiecare după profilul său, ca obiect de activitate: a) realizarea programelor de radiodifuziune sau de televiziune în limba română, în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment;

ART. 19

(1) Membrii Consiliului de administrație al Societății Române de Radiodifuziune, respectiv al Societății Române de Televiziune, sunt desemnați prin votul majorității deputaților și senatorilor în ședința comună a celor două Camere.

(2) Listele de candidați se înaintează birourilor permanente ale celor două Camere, după cum urmează:

a) grupurile parlamentare reunite din cele două Camere înaintează propuneri pentru 8 locuri, potrivit configurației politice și ponderii lor în Parlament;

b) Președintele României, pentru un loc;

c) Guvernul, pentru un loc;

d) personalul angajat al fiecărei societăți desemnează, prin vot secret, candidații pentru doua locuri, în cadrul unui scrutin organizat de conducerea societății respective;

e) grupurile parlamentare ale minorităților naționale, pentru un loc.

ART. 35

(2) Dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 – Legea audiovizualului

CAP. 2 Consiliul Național al Audiovizualului

ART. 10

(1) Consiliul Național al Audiovizualului (...) are obligația să asigure:

f) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și limbilor minorităților naționale;

ART. 17

(1) Consiliul este autorizat:

d) să emită, în aplicarea dispozițiilor prezentei legi, decizii cu caracter de norme de reglementare în vederea realizării atribuțiilor sale prevăzute expres în prezenta lege și, cu precădere, cu privire la:

– (...) urmărirea exprimării corecte în limba română și în limbile minorităților naționale;

ART. 82

(4) În localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective.

Decizii ale Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului)

Decizia nr.187 din 3 aprilie 2006 – privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual

ART. 76

În cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice, religioase sau sexuale se va prezenta și un punct de vedere al acestora.

Decizia nr. 403 din 30 iunie 2005 – privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală

Art. 8.

(2) (...) Consiliul Național al Audiovizualului decide asupra acordării licenței audiovizuale, luând în considerare și următoarele criterii de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe:

(...)

c) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și a limbilor minorităților naționale;

LEGEA nr. 3 din 28 martie 1974*** Republicată – Legea presei din Republica Socialistă România

ART. 4

În deplină concordanță cu politica partidului și statului de asigurare a unei reale egalități între toți cetățenii țării, oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sunt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă.

ANEXA NR. 5 – Ghid de interviu organizații ale minorităților

INSTRUCȚIUNI

Particularizați întrebările în funcție de minoritate (e. g. Dacă interviul este cu reprezentantul minorității tătare, întrebările ar trebui să ie reformulate pentru a preciza “în limba tătară” în loc de “în limba minorității dvs”.

Acceptați reviste, publicații pe care le primiți de la organizație, precum și notați orice referire la surse utile de resurse pentru continuarea monitorizării (eg. Persoane care pot oferi informații suplimentare, site-uri web, evenimente etc.).

Insistați asupra referirilor explicite la minoritatea pe care interlocutorul o reprezintă și, acolo unde este cazul la comparații cu alte minorități. Evitați situațiile în care informațiile sunt generale.

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I. Capitolul de media

1. Ce fel de mass-media în limba minorității dvs există (tv, radio, presă)? Exemple.

- a. Care sunt orele de difuzare și durata emisiunilor în limbile minorităților naționale? (dacă este cazul)
- b. Cum apreciați dvs. emisiunile de televiziune, de radio și presa scrisă în limbile minorităților naționale din România?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Emisiunile TV, radio, și presa scrisă sunt adecvate nevoilor comunităților naționale minoritare din România?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Ce considerați dvs. ca trebuie schimbat în conținutul emisiunilor tv, radio și în conținutul presei scrise în limbile minorităților naționale?

2. Care considerați că sunt necesitățile care trebuiesc sau pot fi acoperite de mass-media în limbile minorităților naționale? (Vă rugăm să faceți referiri la comunitatea dumneavoastră)

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Ce nu există încă în conținutul acestor emisiuni?

3. Organizația dvs. este implicată în crearea conținutului mass-mediei în limbile minorităților naționale?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: În ce constă această implicare? – Puteți da exemple?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Organizația dvs. este implicată și în promovarea și distribuirea acestor emisiuni/publicații? – Dacă „da”, în ce fel?

4. Știți cum sunt finanțate publicațiile în limba minorității dvs.?

5. Din cunoștințele dvs., există modalități de pregătire profesională a jurnaliștilor care doresc să profeseze în limbile minorităților naționale?

- Știți cumva în ce constau aceste modalități?
- Ce fel de forme de pregătire?
- La ce nivel?
- Unde anume se poate face o astfel de pregătire și cine o finanțează?

6. Există organizații profesionale ale jurnaliștilor care profesează în limbile minorităților naționale?

- Puteți să dați câteva exemple?
- Cum apreciați activitatea acestora?

7. Există premii care să răsplătească sau să încurajeze contribuțiile aduse de oamenii de media/jurnaliști la păstrarea și dezvoltarea limbilor minorităților naționale?

8. Știți cine din comunitatea dumneavoastră urmărește emisiunile de radio, televiziune și citește presă scrisă în limbile minorităților naționale?

- Unde locuiesc?
- Ce fel de educație au?
- Ce statut social?, etc.

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Interacționați cu acești consumatori de media? – Dacă „da”, în ce constau aceste interacțiuni? Ce fel e feed-back primiți?

ANEXA NR. 6 – Ghid de interviu Televiziunea Română

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I.1 TVR

Vă rugăm să ne oferiți informații despre strategia TVR legată de difuzarea de emisiuni în limbile minorităților naționale:

1. Prevederi legale sau normele interne care reglementează aceste programe
2. Structura pe departamente – există departamente speciale? Care sunt acestea?
3. În ce limbi minoritare emite TVR?
4. Vă rugăm să ne oferiți informații despre aceste emisiuni în grila de programe: timpul total de emisie într-o limbă (pe lună/săptămână, după cum este relevant), orele de difuzare, difuzarea în reluare, acoperirea geografică.
5. Alte informații pe care le considerați relevante de menționat despre emisiunile în limbile minorităților (premiu obținute, cadrul normativ, etc.).

Pentru emisiunile difuzate pe posturile naționale, vă rugăm să răspundeți și la următoarele întrebări:

6. Puteți să ne oferiți informații despre structura acestor emisiuni (eventual un desfășurător general al emisiunilor principale – rubrici/sau detalii despre tipul de materiale difuzate știri, divertisment, documentare, reportaje etc.)? Ce domenii de interes sunt adresate (cultură, actualitate, economie, politică etc.)?
7. Care este sursa materialelor difuzate – producție proprie (ce tip de materiale), programe preluate (ce tip de materiale, de unde)?
8. Din câte persoane este formată echipa de redacție (doar responsabilii de conținut, nu și echipa tehnică)? În ce măsură sunt aceștia membri ai minorității respective?
9. Cum este stabilit conținutul acestor emisiuni (în ce măsură conținutul emisiunilor este influențat de decizia redactorului, consultarea cu organizații ale minorității respective, agenda publică, feedback-ul și solicitările publicului etc.)?
10. Aveți informații despre cine este audiența acestor emisiuni (vârstă, profil social etc.)?
11. Care sunt modalitățile în care intrați în contact cu publicul acestor emisiuni – scrisori primite la redacție, apeluri telefonice, apeluri telefonice în direct, rubrici de tipul poșta redacției, studii de audiență, website etc.?

12. În ce măsură materiale din aceste programe sunt preluate de alte posturi (TVR 1, 2, 3, internațional) sau în emisiuni destinate majorității?
13. Există versiuni web ale emisiunilor sau ale unor fragmente din aceste emisiuni?
14. Există (dacă da în ce măsură) subtitrare în limba română (sau altă limbă) a emisiunilor într-o limbă minoritară?
15. Aveți o perspectivă asupra acestor emisiuni în viitor (de ex modificări legate de grilă – timpi, spațiu de emisie alocat, introducerea de noi rubrici sau restructurarea de conținut etc.)?

I.2 TVR Posturi regionale

Grila de programe a studioului dvs include emisiuni în limba minorităților naționale. Vă rugăm să ne oferiți câteva informații despre aceste emisiuni. (Probabil că posturile vor avea și emisiuni pentru minorități în limba română (ex pt romi) sau emisiuni despre minorități/interculturale. Aici ne este suficiență menționarea acestui tip de emisiuni și eventual în ce măsură în cadrul lor sunt incluse materiale în limbile minorităților. Informațiile de mai jos ne interesează pt programele care sunt emise în limbile minoritare.)

1. În ce limbi minoritare emite postul dvs.?
2. Vă rugăm să ne oferiți informații despre aceste emisiuni în grila de programe: timpul total de emisie într-o limbă (pe lună/săptămână, după cum este relevant), orele de difuzare, difuzarea în reluare, acoperirea geografică.
3. Puteți să ne oferiți informații despre structura acestor emisiuni (eventual un desfășurător general al emisiunilor principale – rubrici/sau detalii despre tipul de materiale difuzate știri, divertisment, documentare, reportaje etc.)? Ce domenii de interes sunt adresate (cultură, actualitate, economie, politică etc.)?
4. Care este sursa materialelor difuzate în cadrul acestor emisiuni – producție proprie (ce tip de materiale), programe preluate (ce tip de materiale, de unde)?
5. Din câte persoane este formată echipa de redacție (doar responsabilii de conținut, nu și echipa tehnică)? În ce măsură sunt aceștia membri ai minorității respective?
6. Cum este stabilit conținutul acestor emisiuni (în ce măsură conținutul emisiunilor este influențat de decizia redactorului, consultarea cu organizații ale minorității respective, agenda publică, feedback-ul și solicitările publicului etc.)?
7. Aveți informații despre cine este audiența acestor emisiuni (vârstă, profil social etc.)?
8. Care sunt modalitățile în care intrați în contact cu publicul acestor emisiuni – scrisori primite la redacție, apeluri telefonice, apeluri telefonice în direct, rubrici de tipul poșta redacției, studii de audiență, website etc.?
9. În ce măsură materiale din aceste programe sunt preluate de alte posturi (TVR 1, 2, 3, internațional) sau în emisiuni destinate majorității?

10. Există versiuni web ale emisiunilor sau ale unor fragmente din aceste emisiuni?
11. Există (dacă da în ce măsură) subtitrare în limba română (sau altă limbă) a emisiunilor într-o limbă minoritară?
12. Aveți o perspectivă asupra acestor emisiuni în viitor (de ex modificări legate de grilă – timpi, spațiu de emisie alocat, introducerea de noi rubrici sau restructurarea de conținut etc.)?
13. Alte informații pe care le considerați relevante de menționat despre emisiunile în limbile minorităților (premiu obținute, cadrul normativ, etc.)?

MONICA CĂLUȘER, AMELIA GORCEA, OLIMPIA MOȘTEANU

Concluzii

Aprecieri generale

Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare reprezintă un act voluntar pe care statul român și l-a asumat, fapt care trebuie recunoscut și apreciat. Ratificarea și intrarea în vigoare în România a prevederilor acestui document european este un pas important care contribuie la îmbunătățirea comunicării formale și informale dintre cetățeni și autorități publice, precum și la implicarea cetățenilor în susținerea activităților acestora din urmă. Totodată, Carta întărește recunoașterea interculturalismului și a plurilingvistismului ca valori ale societății. Dincolo de aceste aspecte apreciable, trebuie făcută o analiză atentă atât a modului în care Carta impune sau nu prevederi noi față de legislația existentă, precum și o privire critică asupra procesului de implementare.

Cât privește noutățile aduse de Cartă, apreciem că ratificarea acesteia a urmărit corespondența între angajamentele asumate de România și legislația națională existentă deja la momentul intrării în vigoare. Astfel, ratificarea Cartei nu a adus noutăți legislative în domeniul politicilor lingvistice, și nici articole care să nu poată fi puse în aplicare din cauza lipsei acestei legislații, cel puțin nu în cazul domeniilor vizate de monitorizarea noastră: învățământ, autorități administrative și servicii publice, mijloace de comunicare.

În mod firesc, înglobarea în legislație a prevederilor Cartei ar fi necesitat o campanie publică de informare și promovare, astfel încât și membrii comunităților să fie conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice, dar și pentru ca instituțiile publice abilitate să asigure implementarea prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite. Acest lucru nu s-a realizat într-un mod coordonat și uniform, astfel încât, de cele mai multe ori, situația în practică reflectă mai degrabă o slabă cunoaștere a prevederilor Cartei, uneori chiar a existenței acesteia. Necunoașterea intențiilor și prevederilor Cartei influențează și existența unei dezbateri publice care să depășească limitele unor discuții restrânse între specialiști. Totodată, în lipsa unei viziuni pozitive a autorităților privind încurajarea utilizării limbilor minoritare în spațiul public, acest fapt este perceput mai degrabă ca o problemă.

Consecințele generate de lipsa promovării și a viziunii se transpun într-o serie de probleme care, printre altele, se referă la: lipsa de cunoaștere adecvată de către autorități a prevederilor acesteia, a legislației aferente; capacitate și resurse limitate ale autorităților publice de a pune în aplicare aceste prevederi; lipsa de claritate a unora dintre condițiile de aplicare a articolelor Cartei; insu-

ficiența monitorizare de către autorități privind respectarea prevederilor legislației și adecvarea acestora la contextul local specific fiecărui grup etnic.

Monitorizarea de față, realizată ca un demers benevol al societății civile, își are limitele ei, dar poate aduce valoare adăugată raportului de țară, prin criteriile de monitorizare care urmăresc aspecte calitative, dificultăți în aplicare și soluții pe care practica le oferă. În plus, o monitorizare repetată la anumite intervale de timp poate reflecta o evoluție sesizabilă a progreselor realizate în implementarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România.

Carta și învățământul

Prevederile Cartei limbilor minoritare sau regionale care privesc învățământul sunt cunoscute relativ bine și apreciate de către reprezentanții ONG-urilor minorităților naționale. Aceștia sunt mult mai informați în legătură cu ratificarea Cartei decât reprezentanții Inspectoratelor Școlare Județene interviuați (inspectorii responsabili cu învățământul în limbile minorităților). Cu toate că în domeniul învățământului din România ratificarea Cartei nu aduce nicio noutate de ordin practic, se apreciază faptul că, grație protecției oferite de Cartă, învățământul în limbile minorităților se va putea cel puțin menține sau dezvolta în condiții propice. Protecția oferită de Cartă ar putea contrabalansa scăderea interesului potențialilor beneficiari ai învățământului în limbile minorităților față de studiul în limba maternă.

În alte cazuri, și lipsa cadrelor didactice calificate descurajează părinții care ar opta pentru învățământ în limba maternă pentru copiii lor. Atât formarea inițială, cât și cea continuă a cadrelor didactice în limba maternă deseori se rezolvă prin apel la instituții sau resurse umane din afara țării. În absența unor programe relevante de perfecționare sau formare continuă pentru cadrele didactice care predau în limbile minorităților (mai ales în cazul celor mai puțin semnificative numeric), trebuie identificate modalități de recunoaștere a parcurgerii unor stagii de formare continuă în statul-mamă inclusiv prin alocarea de credite profesionale transferabile pentru parcurgerea cu succes a unor astfel de stagii de dezvoltare profesională. În paralel, trebuie elaborate măsuri active de încurajare a ofertării unor programe de formare în limbile minorităților naționale.

Nici manualele școlare nu sunt întotdeauna asigurate la timpul oportun, în număr suficient sau la nivelul calitativ așteptat. Sprijinul statelor-mamă este binevenit în acest sens, chiar dacă manualele din alte țări sunt folosite doar ca material didactic auxiliar în România, din cauza unor nepotriviri între programele de studiu din cele două țări. Pe de altă parte, bibliotecile școlare depind în privința achizițiilor de fond de carte de oferta pieței românești. Aceasta reușește să acopere în mică măsură necesarul de bibliografie școlară. Donațiile din partea diferitelor instituții sunt binevenite. În acest context sunt necesare măsuri active de încurajare a potențialilor autori de manuale în limbile minorităților naționale, mai ales în cazul minorităților mici. Statul ar trebui să subvenționeze producerea acestor manuale pentru a evita cazurile în care tirajul mic este descurajant pentru editurile din domeniu.

În ceea ce privește relația dintre diverșii actori implicați în sprijinirea învățământului în limbile minorităților este – în majoritatea cazurilor – foarte bună.

Cu toate acestea, absența unor relații directe de comunicare între persoanele cu răspundere în gestionarea învățământului în limbile minorităților și reprezentanții organizațiilor minorităților beneficiare poate întârzia rezolvarea unor solicitări importante din partea organizațiilor neguvernamentale. Școlile, respectiv inspectoratele școlare județene colectează și pun la dispoziția celor interesați date relevante despre învățământul în limbile minorităților. Raportarea spre diverse foruri (Direcția Județeană de Statistică, MECI, consiliile județene sau locale etc.) se face cel puțin o dată pe an, dar mai frecvent semestrial. În mod oficial, nu se colectează date despre învățământul în limbile minorităților la nivel universitar, respectiv cu privire la *linii de studiu* cu altă limbă de predare decât cea oficială. Pe lângă informațiile despre apartenența etnică a studenților din învățământul superior (date care se colectează în prezent), este recomandabilă colectarea și publicarea de date relevante și despre învățământul superior în limbile minorităților la alte secții decât cele consacrate studierii limbilor (avem în vedere aici populația de studenți la *linii de studiu* în limbi ale minorităților, unde predarea se face într-o limbă a unei minorități lingvistice).

Comunicarea despre noutățile din domeniul legislației care influențează câtuși de puțin învățământul în limbile minorităților trebuie să se realizeze atât în scris, prin transmiterea unor înștiințări oficiale din partea MECI către ISJ, respectiv din partea ISJ către școli, cât și în ședințe speciale în care să se discute relevanța noii legislații pentru domeniul învățământului. Se recomandă o atitudine pro-activă din partea instituțiilor publice cu răspunderi în domeniul învățământului în limbile minorităților în sensul promovării posibilității de a studia (în) limba maternă. Realizarea unor afișe sau alte materiale informative care să fie disponibile în locuri relevante (instituții publice și altele decât școlile) ar putea spori eficiența unor astfel de strategii. Mesajele din partea instituțiilor cheie în domeniul organizării și desfășurării învățământului în limbile minorităților trebuie să fie constant de apreciere a bogăției lingvistice. Este nevoie să se combată percepția că învățământul în limbile minorităților reprezintă un efort inutil. Trebuie identificate atent și combătute manifestările de descurajare a folosirii sau învățării unor limbi, prin valorizarea lor cât mai frecventă în evenimente cu participare largă, inclusiv din rândul conducătorilor instituțiilor de învățământ. Trebuie promovate în acest sens exemplele de bună practică ale unor inspectorate județene cu experiențe pozitive în astfel de demersuri.

În același timp, trebuie asigurată reprezentarea tuturor minorităților lingvistice, indiferent de mărimea lor, în structurile de conducere ale instituțiilor de învățământ. Tratarea tuturor minorităților lingvistice ca aparținând aceleiași categorii, *de minoritate*, și ca urmare desemnarea unui membru al *unei* minorități pentru a se ocupa de învățământul în *toate* limbile minorităților nu garantează sentimentul că toate minoritățile lingvistice se vor simți egal reprezentate în foruri de conducere.

Carta, autoritățile administrative și serviciile publice

Evaluarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare de către România în domeniul autorităților administrative și serviciilor publice relevă o serie de probleme, atât la nivelul cadrului legislativ autohton, cât

și a modului în care aceste prevederi sunt aplicate de autoritățile publice locale. Cu toate acestea, analiza răspunsurilor oferite de reprezentanții autorităților publice locale indică posibilitatea adoptării unor măsuri complementare în vederea îmbunătățirii cadrului legislativ, precum și susținerea implementării prevederilor deja incluse în norma juridică din România. Din interviurile realizate reiese că adoptarea prevederilor referitoare la utilizarea limbilor minoritare la nivelul autorităților locale este, în general, percepută ca un proces benefic care ajută considerabil actul de guvernare locală prin facilitarea relației dintre cetățeni și autorități locale. Totuși, unii respondenți au identificat și o serie de obstacole în ceea ce privește implementarea prevederilor în cauză. Principalul motiv invocat pentru neconformarea cu prevederile legii se referă la capacitatea redusă a autorităților locale de a oferi servicii publice în mai multe limbi.

Reprezentanții autorităților locale afirmă existența unui cadru legal care să reglementeze modalitățile de monitorizare ca funcționarii publici care asigură relația cu cetățenii să folosească limbile minoritare în raporturile lor cu persoanele cărora li se adresează. De exemplu, cadrul legal prevede explicit asigurarea condițiilor ca vorbitorii de limbi minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi. Totuși, capacitatea adesea limitată de a asigura organizarea serviciilor publice locale și de interes comunitar din cauza lipsei resurselor relevă o problemă fundamentală care grevează asupra sustenabilității unor autorități locale, precum și a posibilității organizării serviciilor în mai multe limbi.

Interviurile cu reprezentanții Instituției Prefectului relevă faptul că aceste instituții rareori verifică gradul de conformare cu aceste prevederi. Această stare de fapt este explicată atât de reprezentanții autorităților locale, cât și cei ai Instituției Prefectului prin interesul scăzut din partea cetățenilor de a comunica cu autoritățile locale în limbi minoritare, cât și a capacității limitate a autorităților locale de a susține astfel de servicii. Interviurile realizate cu reprezentanții prefecturilor relevă faptul că în privința responsabilității privind monitorizarea ca limbile minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice există cazuri în care se realizează, dar nu în mod sistematic și urmărind creșterea gradului de aplicare a prevederilor Cartei.

Se observă că, deși posibilitatea publicării de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare este garantată de lege, totuși autoritățile locale se confruntă cu o serie de referitoare la implementarea acestor prevederi. Reprezentanții autorităților au invocat volumul excesiv de mare de materiale necesar a fi traduse, precum și lipsa personalului specializat necesar pentru realizarea acestor traduceri. Mai mult, în unele cazuri s-a menționat ca factor negativ lipsa cunoștințelor de limbă din partea grupurilor etnice minoritare. Greutățile întâmpinate în asigurarea traducerii textelor oficiale afectează publicarea textelor oficiale și în limbile minoritare. Cu toate acestea, reprezentanții autorităților locale au menționat, atât traducerea, cât și publicarea textelor oficiale locale ca fiind de importanță generală. Ca urmare, sugerăm adoptarea de măsuri complementare celor existente, în vederea extinderii gradului de cuprindere a populației vorbitoare de limbi minoritare. O astfel de măsură este utilizarea de formulare bilingve sau trilingve în cazul acelor autorități publice locale în care ponderea populației vorbitoare de limbi regionale sau minoritate depășește 10%. Și alte măsuri ar putea fi prevăzute

pentru asigurarea comunicării autorităților publice locale și în limbile minoritare în cazul în care ponderea populației vorbitoare depășește 10%.

Folosirea de către autoritățile locale a limbilor minoritare în ședințele de Consiliu Local a devenit o practică curentă într-un număr semnificativ de autorități locale. Intervenițiile relevă că utilizarea mai multor limbi într-un număr considerabil de autorități locale se desfășoară după înțelegerea prealabilă a consilierilor. Totuși, se observă că există și autorități locale în care utilizarea limbilor minorităților lasă de dorit.

Folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba oficială, a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile minoritare este reglementată de lege. Însă, aplicarea acestor prevederi a întâmpinat greutăți din cauza conotațiilor istorice ale diferitelor denumiri în diferite perioade istorice.

Situația de pe teren impune acordarea unui statut special limbii romani, astfel încât aceasta să fie inclusă în lista limbilor în cazul cărora se aplică partea a III-a a Cartei, inclusiv referitor la domeniul autorităților administrative și serviciile publice. Acest lucru este justificat de faptul că limba romani este cea de a doua limbă minoritară din România și că există un număr de 65 de autorități publice locale în care utilizarea acesteia s-ar justifica conform reglementărilor în vigoare.

Un alt aspect important este acela că ar trebui clarificate principiile de funcționare, precum și a standardelor minimale de utilizare a limbilor minoritare în cazul asociațiilor de cooperare intercomunitară, ca forme de asociere ale autorităților publice locale din România.

Pe baza răspunsurilor oferite chestionarului transmis și a solicitării de interviuri față-în-față de către reprezentanții ai aproximativ 250 de autorități publice locale, putem spune că ratificarea și intrarea în vigoare în România a prevederilor Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare este percepută ca un pas important pentru susținerea procesului de descentralizare și de întărire a actului de guvernare locală. Mai mult, respondenții, în unanimitate, au susținut ideea beneficiului legii pentru îmbunătățirea comunicării formale și informale cu cetățenii, precum și a implicării acestora în susținerea activităților autorităților publice locale. Totodată, s-au identificat și o serie de limitări la nivelul capacității autorităților publice locale de a organiza o parte din servicii în mai multe limbi, însă în majoritatea cazurilor s-a indicat realizarea unor situații de compromis în ceea ce privește aplicarea prevederilor în cauză. Alături de limite legate de capacitatea și disponibilitatea resurselor umane, lipsa de cunoaștere în multe cazuri a Cartei și a prevederilor acesteia, precum și înțelegerea prevederilor Cartei în termeni de „drepturi” – prin urmare acolo unde accesul la servicii este asigurat prin cunoașterea limbii majoritare, aplicarea prevederilor Cartei nu mai este necesară – are consecințe asupra gradului de utilizare a limbilor minoritare în relație cu autoritățile publice.

Carta și mijloacele de comunicare

În general este agreat că dintre toate capitolele Cartei, domeniul mass-media este cel care ridică cele mai puține probleme de implementare. Pe baza analizei prezentate mai sus putem afirma că, în cea mai mare parte, România respectă

angajamentele asumate de protecție a limbilor minoritare și regionale prin mijloacele de comunicare în masă. Există însă o serie de aspecte care pot fi optimizate sau a căror situație actuală nu confirmă o asumare completă a Cartei.

Dat fiind că prevederile Cartei referitoare la mijloacele de comunicare sunt de ordin general și nu oferă indicatori clar definiți, monitorizarea a analizat câteva aspecte specifice domeniului (număr de posturi, timp de emisie, ore de difuzare, tip de conținut etc.). Astfel, propunem măsuri concrete de îmbunătățire a cadrului de implementare a Cartei, care ar putea conduce pe viitor inclusiv la o monitorizare mai adecvată a implementării acesteia.

Un aspect adus în discuție de reprezentanții minorităților este acela că prevederile Cartei sunt de ordin general, și nu oferă indicatori ai implementării acesteia – număr de posturi, timp de emisie, ore de difuzare, tip de conținut. De exemplu, în cazul minorității maghiare, care reprezintă 6,7% din populația țării, timpul alocat de posturile televiziunii publice pentru emisiuni în limba maghiară ajunge în jur de 4% din timpul total de emisie.

Cea mai substanțială critică adusă protecției oferite prin prevederile Cartei este cea legată de calitatea și relevanța presei în limbile minoritare. Mass-media în limbile minorităților nu funcționează – cu mici excepții privind publicații din zonele unde minoritatea maghiară reprezintă populația majoritară – după principii de piață. Aceasta este o situație caracteristică pentru presa în limbile minoritare în aproape toate țările semnatare ale Cartei.

La nivelul numărului de publicații și emisiuni radio-TV situația mass-mediei în limbile minorităților naționale este bună. Pentru aproape toate limbile incluse în Cartă există atât presă scrisă, cât și producție audiovizuală. Dacă în general tirajele revistelor par a fi satisfăcătoare în raport cu cererea, în cazul emisiunilor de radio și TV adresate minorităților mici, timpii de emisie de 5-20 de minute lunar nu au cum să asigure condițiile protecției limbii.

Veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Acest lucru impune o conștientă asumare din partea autorităților a rolului de co-finanțator al acestui segment de presă. În România o mare parte a presei scrise este sprijinită financiar, prin intermediul organizațiilor minorităților naționale, de Departamentul pentru Relații Interetnice. Zona audiovizuală este susținută prin serviciile publice de radiodifuziune și televiziune. În cazul mass-mediei private între sursele de finanțare se află și fonduri publice din țara mamă a respectivei minorități, oameni de afaceri din comunitate etc. În practică, această dependență financiară generează atât instabilitate – în unele cazuri regularitatea apariției unor publicații nu poate fi respectată – cât și vulnerabilitate la influențe politice sau interese economice. Rolul de „câine de pază” al mass-mediei este în cazul acestui segment de presă inexistent sau foarte slab.

În cazul presei de limba maghiară, singura limbă minoritară cu o presă dezvoltată în sensul unei oferte mai largi pe fiecare segment media – mai multe publicații cotidiene și săptămânale, mai multe posturi de radio – situația este altfel nuanțată. Se simte la nivelul agendei editoriale o influență de natură politică, aflată în directă corelație cu structura acționariatului și sursele de finanțare, existând voci opuse în organe media diferite, însă subsumate direcțiilor politice din interiorul comunității maghiare. Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă ma-

ghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiane județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orașenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiști ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică. Numărul redus de vorbitori ai unei limbi este un alt factor determinant pentru o presă care nu poate funcționa după principiile de piață. Tirajele publicațiilor și audiența emisiunilor radio și TV pentru minorități sunt scăzute. Tirajele publicațiilor sunt între câteva sute și 1.500 de exemplare pentru revistele editate de organizațiile minorităților, și cca. 2.000-6.000 de exemplare pentru publicațiile de limbă maghiară. Emisiunile în limbile minorităților difuzate la TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii. Astfel, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR și SRR este justificată prin misiunea publică a acestor instituții și nu prin cotele de interes ale publicului.

Având în vedere obiectivul principal al Cartei, de a asigura protecția și dezvoltarea limbilor minoritare și regionale, probabil cel mai critic aspect este acela al conținutului producției de presă în aceste limbi și a nivelului de corelare a acestui conținut la realitatea socială a vorbitorilor. O limbă nu poate supraviețui în lipsa vorbitorilor ei, iar cultivarea utilizării limbii la un vorbitor nu poate face abstracție de interesele și nevoile acestuia. Cauzele relevanței scăzute a conținutului mass-media pentru vorbitorii limbilor minoritare sunt multiple. În primul rând, menționăm calitatea slabă a producțiilor, generată de lipsa de calificare jurnalistică a celei mai mari părți a echipelor redacționale. Din nou, excepția este presa în limba maghiară unde se poate vorbi fără rezerve de performanță profesională. Nivelul calitativ este influențat, pe de altă parte, și de standardele în general scăzute din sectorul mass-media în România. În al doilea rând, pentru a livra unui consumator media informații cât mai relevante, stabilirea agendei editoriale trebuie să fie făcută în strânsă legătură cu evenimentele de pe agenda comunității în care acesta trăiește. Din acest punct de vedere, este problematic faptul că editarea se face în general din locații centrale și regionale. Radioul și televiziunea publice au corespondenți colaboratori în câteva orașe din țară, însă bugetele reduse nu permit o mare mobilitate a echipelor de redacție. În al treilea rând, în cazul producțiilor radio și TV (cu excepția limbii maghiare) mai apar trei factori determinanți pentru tipul de conținut media – timpii de emisie, periodicitatea difuzării și orele de difuzare. În condițiile unor timpii reduși de emisie, cu o periodicitate săptămânală, bilunară sau lunară, se restrânge considerabil plaja de genuri journalistice care pot fi abordate – nu pot fi programate buletine de știri, emisiuni în direct etc. Din cauza orelor de difuzare mai puțin avantajoase – stabilite pe criteriile audienței reduse – populația activă nu reprezintă decât o mică parte a audienței acestor emisiuni. Subiectele abordate rămân astfel de natură generală, legate în special de cultură, tradiții, evenimente culturale sau religioase, și mai puțin axate pe informare și analiză economică, politică și socială. Mai trebuie luate în calcul, când vorbim de relevanța scăzută a mass-mediei în limbile

minoritare și bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii, buni cunoscători ai acestora, lucrând cu voluntari sau colaboratori care nu stăpânesc în mod necesar corect limba, precum și lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții. În acest context e binevenită realizarea unor evaluări cu privire la calitatea limbilor regionale și minoritare folosite în presă (așa cum CNA a realizat o monitorizare privind limba română).

Recunoscând competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritate la capitolul mijloace de comunicare, o posibilă soluție ar fi dezvoltarea unui grup consultativ format din experți ai mass-mediei – publice și private – cu apariție/difuzare în limbile minorităților. De asemenea, ar fi utilă realizarea unor studii de audiență și cercetări cu privire la nevoile vorbitorilor de limbi minoritare. Posibilele măsuri care pot fi adoptate pentru a sprijini îmbunătățirea mass-mediei trebuie tratate diferențiat. Astfel, în cazul limbii maghiare o preocupare prioritară ar trebui să fie legată de încurajarea acelor mecanisme care să contribuie la dezvoltarea diversității de opinii reflectate în media – dezbateri publice, inițiative comune ale jurnaliștilor de limbă maghiară de a defini coduri de bune practici etc. În cazul minorităților mici un aspect prioritar este acela de a genera nevoia de consum mediatic – de exemplu în cazul etniei romilor unde numărul de vorbitori ai limbii romani și de consumatori de presă este mult redus raportat la dimensiunile grupului etnic – reprezentativ pentru conservarea limbii.

În cazul altor limbi minoritare optimizarea trebuie făcută în primul rând la nivelul accesibilității și relevanței, iar pentru aceasta orientarea spre oportunitățile oferite de noile tehnologii este esențială. Soluția este în acest caz în implementarea de posturi/emisii de radio locale (FM) și utilizarea internetului. Incluziunea internetului ca un instrument mass-media de creștere a protecției lingvistice a limbilor minoritare și regionale, precum și acordarea mai multor licențe de frecvențe radio FM pentru posturi de radio locale și regionale în limbile minorităților ar putea reprezenta măsuri de creștere a accesului vorbitorilor acestor limbi la emisiuni în limba maternă (extinderea acoperirii geografice) și de a îmbunătăți calitatea și relevanța produselor mass-media oferite vorbitorilor (informația locală fiind de interes mass-mediei). O altă măsură conexă ar putea încuraja posturile publice care emit în limbile minorităților naționale să arhiveze *online* emisiunile realizate, pentru a face accesibile aceste conținuturi și categoriilor de public care nu poate urmări aceste programe la orele de difuzare.

Ca perspectivă, între soluțiile care ar optimiza protecția limbilor minoritare prin mass-media, reprezentanții minorităților pe care i-am consultat propun înființarea unui post TV special pentru emisiunile în limbile minorităților naționale care să permită difuzarea unor buletine de știri zilnice în mai multe limbi, și a altor materiale de interes pentru vorbitorii nativi; dat fiind faptul că acest tip de canal ar putea fi transmis doar prin satelit (acoperind circa trei sferturi din teritoriul țării), acest post ar trebui să funcționeze în paralel cu menținerea emisiunilor în cadrul TVR1, care este recepționat de aproape toată populația. La un alt nivel, o măsură utilă din partea autorităților este reali-

zarea sau facilitarea realizării unui portal în care aceste emisiuni (sau *link*-uri la acestea) să fie centralizate și arhivate. Această măsură ar contribui și la dezvoltarea unei baze de date valoroase cu privire la mass-media în limbile minorităților și la evenimentele și teme comunităților etnice din România.

Ratificând Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, România asigură protecția drepturilor lingvistice printr-un instrument european care este mult mai stabil decât legislația internă, vulnerabilă politic, oferind în fapt o dublă protecție. Beneficiile ratificării Cartei sunt diferențiate în funcție de limbi, întrucât limbile cu un număr mare de utilizatori se bucură, datorită mecanismelor de implementare și monitorizare a Cartei, de îmbunătățiri cum ar fi dezvoltarea în cadrul diferitelor ministere a unor instrumente statistice, formulare, o mai mare atenție la punerea în practică a drepturilor garantate de lege. În cazul minorităților mici există numeroase cazuri în care membrii comunităților nu mai vorbesc curent limba maternă și o parte a drepturilor lingvistice garantate de Cartă rămân nevalorificate. În directă relație cu aceste observații, o problemă de fond care transpare la nivelul domeniilor analizate e aceea ca în spațiul public limbile minoritare nu sunt promovate ca o plus valoare. Implicit, pe de o parte, autoritățile care ar trebui să încurajeze utilizarea lor nu înțeleg beneficiile unor astfel de eforturi și, pe de altă parte, membrii comunităților etnice nu sunt conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice. Ca urmare, așa cum a fost sugerat punctual în cele de mai sus, sunt necesare măsuri concrete prin care instituțiile publice abilitate cu asigurarea implementării prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite, iar vorbitorii de limbi minoritare să fie informați cu privire la dreptul lor de a utiliza limba maternă în spațiul public, astfel încât acesta să devină un garant al valorizării și protejării limbilor.

Bibliografie

- *** Carta europeana a limbilor regionale sau minoritare.
- *** Constituția României http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/const_2003.php.
- *** From theory to practice – The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 3, Strasbourg Council of Europe, December 2002.
- *** Hearing with the Language Policy Division (DG IV – Council of Europe). The Committee of Experts' Interpretation and evaluation practice concerning the implementation of Articles on Education of the European Charter for Regional or Minority Languages, Strasbourg, 5 October 2005.
- *** Implementation of The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 2, Strasbourg Council of Europe, December 1998.
- *** International Conference on The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 1, Strasbourg Council of Europe, March 1998.
- *** Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată, actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune.
- *** Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992.
- *** Legii administrației publice locale nr. 215 din 23 Aprilie 2001.
- *** Legea audiovizualului nr. 504 din 11 iulie 2002.
- *** Legea învățământului nr. 84 din 1995, republicată <http://administraresite.edu.ro/index.php/legaldocs/562>.
- *** <http://www.recensamant.ro/>.
- *** Strategie privind educația timpurie, disponibilă la <http://www.edu.ro/index.php/articles/3968>.
- Călușer Monica: "Reprezentarea minorităților naționale pe locurile rezervate în Parlament" în Levente Salat, Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată, CRDE, Cluj-Napoca, 2008.
- Călușer Monica: "Interethnic Bodies in Romania" în Interethnic Bodies at the Local Level, Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 2009.

Bibliografie

Centrul de Resurse pentru Diversitate: Raport privind activitatea reprezentanților minorităților naționale în Parlament, 2004-2007, CRDE, 2007, www.edrc.ro.

Consiliului Național al Audiovizualului: <http://www.cna.ro>.

Crystal, David: *Language Death*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Grin, Francois: *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority*. Macmillan, Palgrave, 2003.

Grin, François și Borries Kuzmany: "Evaluating Policy Measures for Minority Language in Europe: Towards effective, cost-effective and democratic implementation" ECMI Report no. 6, ECMI, Flensburg, October 2000.

Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com>.

Marga, A.: Studiile în română, în maghiară, în germană la Universitatea Babeș-Bolyai, Cuvânt la ceremonia absolvirii de către studenții liniei de studii în limba maghiară de la Universitatea Babeș-Bolyai, 22 iunie 2008, disponibil la http://www.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=105, 2008.

Murvai, L.: (coord.). *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*, Editura CNI Coresi, București, 2006.

Murvai, L.: (coord.). *Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008*, Project on Ethnic Relations, București, 2008.

Societatea Române de Radiodifuziune: Raport de activitate, <http://www.srr.ro/info/public/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, 2008.

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare (ste. 148 – 1992)¹

PREAMBUL

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentei Carte,
Considerând că scopul Consiliului Europei este realizarea unei uniuni mai strânse între membrii săi, îndeosebi pentru salvagardarea și promovarea idealurilor și principiilor care constituie patrimoniul lor comun;

Considerând că protecția limbilor regionale sau minoritare istorice din Europa, dintre care unele riscă, în decursul timpului, să dispară, contribuie la menținerea și dezvoltarea tradițiilor și a bogăției culturale a Europei;

Considerând că dreptul de a folosi o limba regională sau minoritară în viața privată și publică reprezintă un drept imprescriptibil, în conformitate cu principiile cuprinse în Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice al Națiunilor Unite, și în conformitate cu spiritul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei;

Luând în considerare activitatea realizată în cadrul C.S.C.E. și în special Actul final de la Helsinki din 1975 și documentul reuniunii de la Copenhaga din 1990;

Subliniind valoarea interculturalității și a plurilingvisticii, și considerând că protecția și încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși;

Conștiente de faptul că protecția și promovarea limbilor regionale sau minoritare în diferite țări și regiuni ale Europei reprezintă o contribuție importantă la construirea unei Europe bazată pe principiile democrației și ale diversității culturale, în cadrul suveranității naționale și al integrității teritoriale;

Ținând seama de condițiile specifice și de tradițiile istorice proprii diferitelor regiuni ale statelor Europei;

Au convenit asupra celor ce urmează:

PARTEA I. DISPOZIȚII GENERALE

ARTICOLUL 1

Definiții

În sensul prezentei Carte:

- a. prin expresia “limbi regionale sau minoritare” se înțeleg limbile:

1 Adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992. A intrat în vigoare la 1.03.1998. România a semnat Carta la 17 iulie 1995.

- i. folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului; și
 - ii. diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) acelui stat; ea nu include nici dialectele limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului, nici limbile migrantilor;
- b. prin “zonă în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită” se înțelege aria geografică în care această limbă reprezintă modul de exprimare al unui număr de persoane justificând adoptarea a diferite măsuri de protecție și de promovare prevăzute prin prezenta Cartă;
 - c. prin “limbi non-teritoriale” se înțeleg limbile folosite de cetățenii unui stat care sunt diferite de limba (-ile) folosită (-ite) de restul populației statului, dar care, deși folosite în mod tradițional pe teritoriul statului, nu pot fi asociate cu o anumită arie geografică a acestuia.

ARTICOLUL 2

Angajamente

1. Fiecare Parte se angajează să aplice prevederile Parții II la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul sau, care corespund definițiilor din articolul 1.

2. În ceea ce privește orice limbă indicată în momentul ratificării, al acceptării sau al aprobării, în conformitate cu articolul 3, fiecare Parte se angajează să aplice un minimum de treizeci și cinci de paragrafe sau alineate selecționate dintre prevederile Parții III a prezentei Carte, dintre care cel puțin trei selecționate din fiecare din articolele 8 și 12 și unul (cel puțin) din fiecare din articolele 9, 10, 11 și 13.

ARTICOLUL 3

Modalități

1. Fiecare stat contractant trebuie să specifice în instrumentul său de ratificare, de acceptare sau de aprobare fiecare limbă regională sau minoritară, sau fiecare limbă oficială mai puțin răspândită pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său, la care se aplică paragrafele selecționate în conformitate cu paragraful 2 al articolului 2.

2. Orice Parte poate, în orice moment ulterior, să notifice Secretarului general că acceptă obligațiile decurgând din prevederile oricărui alt paragraf al Cartei care nu fusese specificat în instrumentul de ratificare, de acceptare sau de aprobare, sau că va aplica paragraful 1 al prezentului articol altor limbi regionale sau minoritare sau altor limbi oficiale mai puțin răspândite pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său.

3. Angajamentele prevăzute în paragraful precedent vor fi considerate parte integrantă a ratificării, a acceptării sau a aprobării și vor avea aceleași efecte cu începere de la data notificării lor.

ARTICOLUL 4

Regimuri de protecție existente

1. Nici o prevedere a prezentei Carte nu poate fi interpretată ca o limitare sau derogare de la drepturile garantate prin Convenția europeană a drepturilor omului.

2. Prevederile prezentei Carte nu aduc atingere prevederilor mai favorabile care reglementează situația limbilor regionale sau minoritare, sau statutul juridic al persoanelor aparținând minorităților, existente deja într-un Stat Parte sau care sunt prevăzute de acordurile internaționale bilaterale sau multilaterale pertinente.

ARTICOLUL 5

Obligații existente

Nici o prevedere a prezentei Carte nu va putea fi interpretată ca implicând dreptul de a angaja o activitate sau de a realiza o acțiune ce contravine scopurilor Cartei Națiunilor Unite sau altor obligații de drept internațional, inclusiv principiului suveranității și integrității teritoriale a statelor.

ARTICOLUL 6

Informare

Părțile se angajează să vegheze ca autoritățile, organizațiile și persoanele interesate să fie informate asupra drepturilor și obligațiilor stabilite prin prezenta Cartă.

PARTEA a II-a

Obiective și principii urmărite în conformitate cu paragraful 1 și 2 al articolului 2

ARTICOLUL 7

Obiective și principii

1. În ceea ce privește limbile regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în funcție de situația fiecărei limbi, Părțile își întemeiază politica, legislația și practica pe următoarele obiective și principii:

- a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;
- b. respectarea ariei geografice a fiecărei limbi regionale sau minoritare, în așa fel încât diviziunile administrative existente sau noi să nu constituie un obstacol pentru promovarea respectivei limbi regionale sau minoritare;
- c. necesitatea unei acțiuni hotărâte pentru promovarea limbilor regionale sau minoritare în vederea salvagărdării lor;
- d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

- e. menținerea și dezvoltarea relațiilor, în domeniile prevăzute în prezenta Cartă, între grupurile folosind o limbă regională sau minoritară și alte grupuri ale aceluiași stat ce vorbesc o limbă practică într-o formă identică sau apropiată, ca și stabilirea de relații culturale cu alte grupuri din respectivul stat folosind limbi diferite;
- f. stabilirea de forme și mijloace adecvate de predare și studiere a limbilor regionale sau minoritare, la toate nivelurile corespunzătoare;
- g. stabilirea de mijloace permițând celor ce nu vorbesc o limbă regională sau minoritară și care locuiesc într-o arie unde această limbă este folosită să o învețe, dacă doresc acest lucru;
- h. promovarea studiilor și a cercetărilor în domeniul limbilor regionale sau minoritare în universități sau instituții echivalente;
- i. promovarea unor forme corespunzătoare de schimburi transnaționale, în domeniile prevăzute de prezenta Cartă, pentru limbile regionale sau minoritare folosite într-o formă identică sau apropiată în două sau mai multe state.

2. Părțile se angajează să elimine, dacă nu au făcut-o deja, orice distincție, excludere, restricție sau preferință nejustificată relativă la folosirea unei limbi regionale sau minoritare și având drept scop descurajarea sau punerea în pericol a menținerii sau dezvoltării acesteia. Adoptarea de măsuri speciale în favoarea limbilor regionale sau minoritare, destinate să promoveze egalitatea între vorbitorii acestor limbi și restul populației, sau urmărind să țină seama de situațiile lor specifice, nu este considerată ca un act de discriminare față de vorbitorii limbilor mai răspândite.

3. Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.

4. În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.

5. Părțile se angajează să aplice, *mutatis mutandis*, principiile enumerate în paragrafele 1-4 de mai sus, la limbile non-teritoriale. Totuși, în cazul acestor limbi, natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținând seama de necesități și dorințe, și respectând tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective.

PARTEA a III-a

Măsuri în favoarea folosirii limbilor regionale sau minoritare în viața publică, ce urmează a fi adoptate în conformitate cu angajamentele asumate în virtutea paragrafului 2 al articolului 2

ARTICOLUL 8

Învățământ

1. În materie de învățământ, Părțile se angajează, în ceea ce privește zonele în care sunt folosite astfel de limbi, în funcție de situația fiecăreia dintre aceste limbi și fără a aduce atingere limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului:

- a. i. Să prevadă desfășurarea unei educații preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a educației preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să aplice una din măsurile vizate la punctele i și ii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient; sau
- iv. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației preșcolare, să favorizeze și/sau încurajeze aplicarea măsurilor vizate la punctele i-iii de mai sus;
- b. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul învățământului primar, ca predarea limbilor regionale sau minoritare respective să facă parte integrantă din programa de învățământ; sau
- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient;
- c. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul învățământului secundar, predarea limbilor regionale sau minoritare ca parte integrantă a programei de învățământ; sau
- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus, cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, al căror familii o solicită – în număr considerat suficient;
- d. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul educației tehnice și vocaționale, predarea limbilor regionale sau minoritare respective, ca parte integrantă a programei de învățământ; sau

- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ale căror familii o solicită – în număr considerat suficient;
- e. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ universitar și a altor forme de învățământ superior în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să prevadă studiul acestor limbi, ca disciplină a învățământului universitar și superior; sau
iii. dacă, în temeiul rolului statului în raport cu instituțiile de învățământ superior, alineatele i și ii nu pot fi aplicate, să încurajeze și/sau să autorizeze crearea unui învățământ superior în limbile regionale sau minoritare sau a unor modalități permițând studierea acestor limbi în universitate sau în alte instituții de învățământ superior;
- f. i. să ia măsuri pentru organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau de educație permanentă desfășurate în principal sau integral în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să propună aceste limbi ca discipline de educație pentru adulți sau de educație permanentă; sau
iii. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației adulților, să favorizeze și/sau să încurajeze predarea acestor limbi în cadrul educației pentru adulți sau al educației permanente;
- g. să ia măsuri pentru asigurarea predării istoriei și a culturii pe care limba regională sau minoritară le exprimă;
- h. să asigure pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice necesare punerii în aplicare a aceloră dintre paragrafele de la a. la g. acceptate de Parte;
- i. să creeze unul sau mai multe organe de control însărcinate să urmărească măsurile adoptate și progresele realizate în direcția instituirii sau a dezvoltării predării limbilor regionale sau minoritare și să realizeze asupra acestor chestiuni rapoarte periodice care vor fi făcute publice.
2. În materie de învățământ și în ceea ce privește zonele altele decât cele în care sunt folosite în mod tradițional limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și să creeze, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică, predarea în limba regională sau minoritară, sau predarea acestei limbi la niveluri de învățământ corespunzătoare.

ARTICOLUL 9

Justiția

1. Părțile se angajează, în ceea ce privește circumscripțiile autorităților judiciare în care numărul persoanelor folosind limbile regionale sau minoritare justifică măsurile specificate mai jos, în funcție de situația fiecăreia din aceste limbi, și cu condiția ca utilizarea posibilităților oferite de prezentul paragraf să nu fie considerată de către judecător ca împiedicând buna administrare a justiției:

- a. în cadrul procedurilor penale:
i. să prevadă ca, la cererea uneia din părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau

- ii. să garanteze acuzatului dreptul de a se exprima în limba sa regională sau minoritară; și/sau
 - iii. să prevadă ca cererile și probele, scrise sau orale, să nu fie considerate ca inadmisibile numai pe motivul că sunt formulate într-o limbă regională sau minoritară; și/sau
 - iv. să administreze în aceste limbi regionale sau minoritare, la cerere, actele în legătură cu procedurile judiciare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri care să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați;
 - b. în cadrul procedurilor civile:
 - i. să prevadă ca, la cererea unei părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau
 - ii. să permită, ca atunci când o parte la un litigiu trebuie să compare personal în fața unui tribunal, aceasta să se exprime în limba sa regională sau minoritară, fără ca prin aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare; și/sau
 - iii. să permită administrarea de documente și probe în limbile regionale sau minoritare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri;
 - c. în procedurile în fața jurisdicțiilor competente în materie administrativă:
 - i. să prevadă ca jurisdicțiile la cererea uneia din părți, să conducă procedura într-una din limbile regionale sau minoritare;
 - ii. să permită, în cazul în care o parte aflată în litigiu trebuie să compare în persoană în fața unui tribunal, să se exprime în limba sa regională sau minoritară fără ca pentru aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare;
 - iii. să permită producerea de documente și de probe în limbile regionale sau minoritare; dacă este necesar se va recurge la interpreți și la traduceri.
 - d. să ia măsuri pentru a asigura aplicarea alineatelor i-iii ale paragrafelor b și c de mai sus și utilizarea eventuală de interpreți și traduceri, fără ca aceasta să atragă cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.
2. Părțile se angajează:
- a. să nu conteste validitatea actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară; sau
 - b. să nu conteste validitatea, între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară, și să prevadă că acestea pot fi invocate împotriva unor părți terțe interesate care nu folosesc respectivele limbi, cu condiția ca conținutul actului (-elor) să fie adus la cunoștința acestora de către persoanele care îl (le) invocă; sau
 - c. să nu conteste validitatea, între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară.
3. Părțile se angajează să facă accesibile, în limbile regionale sau minoritare, textele legislative naționale cele mai importante și pe acelea care intere-

sează în mod special pe cei ce utilizează aceste limbi, dacă aceste texte nu sunt deja disponibile în alt fel.

ARTICOLUL 10

Autoritățile administrative și serviciile publice

În circumscripțiile administrative ale statului locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare, care justifică măsurile specificate mai jos, și în funcție de situația fiecărei limbi, Părțile se angajează, în măsura în care este posibil:

- a. i. să vegheze ca autoritățile administrative să utilizeze limbile regionale sau minoritare ; sau
 - ii. să vegheze ca funcționarii autorităților administrative care asigură relația cu publicul să folosească limbile regionale sau minoritare în raporturile lor cu persoanele care li se adresează în aceste limbi; sau
 - iii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi; sau
 - iv. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - v. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta ca valabil un document întocmit în aceste limbi;
 - b. să pună la dispoziție formulare și texte administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve;
 - c. să permită autorităților administrative să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară.
2. În ceea ce privește autoritățile locale și regionale din zonele locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare în care se justifică măsurile specificate mai jos, Părțile se angajează să permită și/sau să încurajeze:
- a. folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul administrației regionale sau locale;
 - b. posibilitatea pentru vorbitorii de limbi regionale sau minoritare de a prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - c. publicarea de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - d. publicarea de către autoritățile locale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - e. folosirea de către autoritățile regionale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-lor) oficiale a (ale) statului;
 - f. folosirea de către autoritățile locale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului;
 - g. folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba (-ile) oficială (-ale), a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile regionale sau minoritare.

3. În ceea ce privește serviciile publice asigurate de către autoritățile administrative sau de către alte persoane care acționează în cadrul competenței acestora Părțile contractante se angajează, în zonele în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi și în măsura în care acest lucru este posibil:

- a. să vegheze ca limbile regionale sau minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice; sau
- b. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri și să primească răspunsul în aceste limbi; sau
- c. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri în aceste limbi.

4. În vederea aplicării dispozițiilor paragrafelor 1, 2 și 3 pe care le-au acceptat, Părțile se angajează să ia una sau mai multe dintre măsurile ce urmează:

- a. traducerea sau interpretarea eventual solicitate;
- b. alegerea și, dacă este cazul, formarea unui număr suficient de funcționari și alți agenți publici;
- c. satisfacerea, în măsura în care este posibil, a cererilor agenților publici care cunosc o limbă regională sau minoritară de a fi repartizați în zona în care această limbă este folosită.

5. Părțile se angajează să permită, la cererea celor interesați, folosirea sau adoptarea de patronime în limbile regionale sau minoritare.

ARTICOLUL 11

Mijloace de comunicare

1. Părțile se angajează, pentru vorbitorii limbilor regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi, în măsura în care autoritățile publice au, în mod direct sau indirect, competențe, atribuții sau un rol în acest domeniu, cu respectarea principiilor de independență și autonomie a mijloacelor de comunicare:

- a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:
 - i. să asigure crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare;
- b. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiterea de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
- c. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;

- d. să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - e. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să încurajeze și/sau să faciliteze publicarea de articole de presă în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
 - f. i. să acopere costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare; sau
ii. să extindă măsurile existente de asistență financiară la producțiile audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - g. să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.
2. Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau a siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii crimei, al protecției sănătății sau a moralei, al protecției reputației sau a drepturilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, sau pentru garantarea autorității și a imparțialității puterii judecătorești.
3. Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

ARTICOLUL 12

Activități și facilități culturale

1. In ceea ce privește activitățile și facilitățile culturale – în special biblioteci, videoteci, centre culturale, muzee, arhive, academii, teatre și cinematografe, precum și operele literare și producția cinematografică, folclorul, festivalurile, industria culturală, incluzând în special utilizarea de noi tehnologii – părțile se angajează, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în măsura în care autoritățile publice au competențe, puteri sau un rol în acest domeniu:
- a. să încurajeze formele de exprimare și inițiativele specifice limbilor regionale sau minoritare și să favorizeze diferite mijloace de acces la operele produse în aceste limbi;
 - b. să favorizeze diferitele modalități de acces în alte limbi la operele produse în limbile regionale sau minoritare, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, post-sincronizare și subtitrare;

- c. să favorizeze accesul în limbile regionale sau minoritare la operele produse în alte limbi, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, postsincronizare și subtitrare;
- d. să vegheze ca organismele însărcinate să întreprindă și să susțină diferite forme de activități culturale, să integreze într-o măsură adecvată, cunoașterea și folosirea limbilor și culturilor regionale sau minoritare în acțiunile a căror inițiativă o au, sau pe care le sprijină;
- e. să favorizeze punerea la dispoziția organismelor însărcinate să întreprindă sau să susțină activități culturale, a unui personal cunoscător al limbii regionale sau minoritare ca și al limbii (-lor) restului populației;
- f. să încurajeze participarea directă a reprezentanților limbilor regionale sau minoritare la demersurile de organizare a facilităților și de planificare a activităților culturale;
- g. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea unuia sau mai multor organisme însărcinate să colecteze, depoziteze și să prezinte sau să publice operele realizate în limbile regionale sau minoritare;
- h. dacă este necesar, să creeze și/sau să promoveze și să finanțeze servicii de traducere și de cercetare terminologică, în vederea, în special, a menținerii și dezvoltării în fiecare limbă regională sau minoritară a unei terminologii administrative, comerciale, economice, sociale, tehnologice sau juridice adecvate.

2. În ceea ce privește alte zone decât cele în care limbile regionale sau minoritare sunt, în mod tradițional, folosite, părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și/sau să prevadă, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare justifică aceasta, activități sau facilități culturale adecvate, în conformitate cu paragraful precedent.

3. Părțile se angajează ca în politica lor culturală pe plan extern să acorde un loc corespunzător limbilor regionale sau minoritare și culturii pe care ele o exprimă.

ARTICOLUL 13 **Viața economică și socială**

1. În ceea ce privește activitățile economice și sociale, Părțile se angajează, pentru ansamblul țării:

- a. să excludă din propria legislație, orice dispoziție care interzice sau limitează în mod nejustificat, folosirea limbilor regionale sau minoritare în documentele referitoare la viața economică sau socială, și, mai ales, în contractele de muncă și în documentele tehnice, cum ar fi instrucțiunile de utilizare a produselor sau a echipamentelor tehnice;
- b. să interzică introducerea în regulamentele interne ale întreprinderilor și în actele private a oricăror clauze ce exclud sau limitează folosirea limbilor regionale sau minoritare, cel puțin între vorbitorii aceleiași limbi;
- c. să se opună practicilor ce tind să descurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul activităților economice și sociale;
- d. să faciliteze și/sau să încurajeze prin alte mijloace decât cele vizate în alineatul precedent, folosirea limbilor regionale sau minoritare.

2. În domeniul activităților economice și sociale, Părțile se angajează, în măsura în care autoritățile publice sunt competente în zona în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, și dacă acest lucru este posibil:

- a. să definească, prin reglementările financiare și bancare, modalitățile ce permit, în condiții compatibile cu uzanțele comerciale, folosirea limbilor regionale sau minoritare la redactarea ordinelor de plată (CEC, cambie, etc.) sau a altor documente financiare sau, dacă este cazul, să vegheze la inițierea unui astfel de proces;
- b. în sectoarele economice și sociale aflate direct sub controlul lor (sectorul public) să realizeze acțiuni destinate să încurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare;
- c. să vegheze ca instituțiile sociale cum ar fi spitalele, căminele de bătrâni, azilurile să ofere posibilitatea de a primi și de a îngriji, în propria lor limbă, pe vorbitorii unei limbi regionale sau minoritare, care necesită îngrijiri din motive de sănătate, vârstă sau altele;
- d. să supravegheze, prin mijloace corespunzătoare, ca instrucțiunile de siguranță să fie înscrise și în limbile regionale sau minoritare;
- e. să facă accesibile în limbile regionale sau minoritare informațiile furnizate de autoritățile competente, în ceea ce privește drepturile consumatorilor.

ARTICOLUL 14

Schimburi transfrontaliere

Părțile se angajează:

- a. să aplice acordurile bilaterale și multilaterale existente care le angajează față de statele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată sau, dacă este necesar, să depună toate eforturile pentru a încheia astfel de acorduri, de natură să favorizeze contactele între vorbitorii aceleiași limbi din statele respective, în domeniile culturii, învățământului, informației, formării profesionale și educației permanente;
- b. în interesul limbilor regionale sau minoritare, să faciliteze și/sau să promoveze cooperarea transfrontalieră, mai ales între autoritățile regionale sau locale din zonele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată.

PARTEA a IV-a

Aplicarea Cartei

ARTICOLUL 15

Rapoarte periodice

1. Părțile vor prezenta periodic Secretarului general al Consiliului European, într-o formă ce urmează a fi stabilită de Comitetul Ministrilor, un raport asupra politicii urmărite, în conformitate cu Partea a II-a prezentei Carte și asupra măsurilor luate pentru aplicarea dispozițiilor Părții a III-a pe care le-au acceptat. Primul raport trebuie să fie prezentat în anul imediat următor intrării

în vigoare a Cartei pentru Partea respectivă, iar celelalte rapoarte la intervale de trei ani după primul raport.

2. Părțile vor face publice rapoartele.

ARTICOLUL 16 **Examinarea rapoartelor**

1. Rapoartele prezentate Secretarului general al Consiliului Europei, în aplicarea articolului 15, vor fi examinate de un Comitet de experți constituit în conformitate cu articolul 17.

2. Organismele sau asociațiile legal constituite într-una din Părți vor putea să atragă atenția Comitetului de experți asupra problemelor referitoare la angajamentele asumate de această parte în conformitate cu Partea a III-a din prezenta Cartă. După consultarea Părții interesate, Comitetul de experți va putea să țină seama de aceste informații în pregătirea raportului menționat în paragraful 3 al prezentului articol. În plus, aceste organisme sau asociații vor putea să prezinte declarații privind politica urmărită de către o Parte, în conformitate cu Partea a II-a.

3. Pe baza rapoartelor menționate în paragraful 1 și a informațiilor menționate în paragraful 2, Comitetul de experți va pregăti un raport care va fi supus atenției Comitetului Miniștrilor. Acest raport va fi însoțit de observațiile pe care Părțile au fost invitate să le formuleze și poate fi făcut public de către Comitetul Miniștrilor.

4. Raportul menționat în paragraful 3 va conține, în special, propunerile Comitetului de experți al Comitetului Miniștrilor în vederea pregătirii, dacă este cazul, a oricărei recomandări a acestuia către una sau mai multe Părți.

5. Secretarul general al Consiliului Europei va face un raport bianual detaliat asupra aplicării Cartei, către Adunarea Parlamentară.

ARTICOLUL 17 **Comitetul de experți**

1. Comitetul de experți va fi compus dintr-un membru pentru fiecare Parte, desemnat de către Comitetul Miniștrilor de pe o listă de persoane de cea mai înaltă integritate, recunoscute pentru competența lor în domeniul tratat de Cartă, care vor fi propuse de către Partea respectivă.

2. Membrii Comitetului vor fi numiți pentru o perioadă de 6 ani și mandatul lor va putea fi reînnoit. Dacă un membru nu-și poate îndeplini mandatul, el va fi înlocuit, în conformitate cu procedura prevăzută în paragraful 1, iar membrul numit în locul lui va duce la bun sfârșit mandatul predecesorului său.

3. Comitetul de experți va adopta regulamentul său interior. Secretariatul său va fi asigurat de către Secretarul general al Consiliului Europei.

**PARTEA a V-a
Dispoziții finale
ARTICOLUL 18**

Prezenta Cartă este deschisă spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei. Ea va fi supusă ratificării, acceptării sau aprobării. Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la Secretarul General al Consiliului Europei.

ARTICOLUL 19

1. Prezenta Cartă va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data la care 5 state membre ale Consiliului Europei își vor fi exprimat consimțământul de a fi legate prin Cartă, în conformitate cu dispozițiile articolului 18.

2. Pentru orice stat membru care își va exprima ulterior consimțământul de a fi legat prin Cartă, această va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare, sau de aprobare.

ARTICOLUL 20

1. După intrarea în vigoare a prezentei Carte, Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei va putea invita orice stat membru al Consiliului Europei să adere la Cartă.

2. Pentru orice stat care aderă, Carta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de aderare la Secretarul general al Consiliului Europei.

ARTICOLUL 21

1. Orice stat poate, în momentul semnării sau al depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare să formuleze una sau mai multe rezerve la paragrafele 2-5 ale articolului 7 din prezenta Cartă. Nici o altă rezervă nu este admisă.

2. Orice stat contractant care a formulat o rezervă în temeiul paragrafului precedent poate să o retragă în totalitate sau în parte, adresând o notificare Secretarului general al Consiliului Europei. Retragerea va produce efect la data primirii notificării de către Secretarul general.

ARTICOLUL 22

1. Orice Parte poate, în orice moment, să denunțe prezenta Cartă, adresând o notificare Secretarului general al Consiliului Europei.

2. Denunțarea va produce efect în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de șase luni de la data primirii notificării de către Secretarul general.

ARTICOLUL 23

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica statelor membre ale Consiliului și oricărui stat care va adera la prezenta Cartă:

- a. orice semnare;
- b. depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare;
- c. orice intrare în vigoare a prezentei Carte, în conformitate cu articolele 19 și 20;
- d. orice notificare primită, în conformitate cu articolul 3, paragraful 2;
- e. orice alt act, notificare sau comunicare având legătură cu prezenta Cartă. În considerarea celor de mai sus, subsemnații, având depline puteri în acest scop, au semnat prezenta Cartă.

Incheiată la Strasbourg, la 5 noiembrie 1992, în franceză și în engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general va trimite copie certificată fiecăruia dintre statele membre ale Consiliului Europei și oricărui stat invitat să adere la prezenta Cartă.

